

***Śląsk Cieszyński w świetle wyzwań
i zagrożeń XXI wieku***

REDAKTOR SERII

Wojciech Świątkiewicz

PRACĘ OPINIOWALI

prof. nadzw. dr hab. Grzegorz Maciejewski (Uniwersytet Ekonomiczny w Katowicach),
Doc. Ing. Peter Suchánek CSc. (Slezská univerzita v Opavě)

RADA NAUKOWA

Przewodniczący Rady:
Wojciech Świątkiewicz

Członkowie Rady Naukowej:

Polska:

Józef Ciągwa, Bogdan Kasperek, Zygmunt Kłodnicki, Janusz Pierzyna, Halina Rusek,
Teresa Smolińska, Janusz Spyra, Wojciech Świątkiewicz

Czechy:

Věra Frolcová, Jakub Grygar, Jan Kajfosz, Jana Pospišilova

Słowacja:

Bernard Garaj, Katarina Novaková, Rastislava Stoličná

Sekretarz Rady:

Andrzej Kasperek

RECENZENCI

Janina Hajduk-Nijakowska, Eugeniusz Kłosek, Edyta Korepta, Zbigniew Libera, Janusz
Mika, Wanda Musialik, Ewa Nowina-Sroczyńska, Marek Rembierz, Urszula Swadźba,
Krystyna Turek, Krzysztof Wielecki

PŘEKRAČUJEME HRANICE
PRZEKRACZAMY GRANICE
2014–2020

EVROPSKÁ UNIE / UNIA EUROPEJSKA
EVROPSKÝ FOND PRO REGIONÁLNÍ ROZVOJ
EUROPEJSKI FUNDUSZ ROZWOJU REGIONALNEGO

Publikacja dofinansowana w ramach projektu EURO-IN.NET. Rozwijanie i wzmocnienie partnerstwa EuroInstytutu Polsko-Czesko-Słowackiego, CZ.11.4.120/0.0/0.0/15_006/0000094

TRANSCARPATHICA. *Prace EuroInstytutu Polsko-Czesko-Słowackiego*, tom VII

KOMISJA DS. STOSUNKÓW POLSKO-CZESKICH
I POLSKO-SŁOWACKICH

Śląsk Cieszyński w świetle wyzwań i zagrożeń XXI wieku

Praca zbiorowa pod redakcją Łukasza Wróblewskiego

*Polska Akademia Nauk Oddział w Katowicach
Stowarzyszenie Rozwoju i Współpracy Regionalnej „Olza”*

REDAKCJA WYDAWNICZA I KOREKTA

Olga Nowak

OPRACOWANIE GRAFICZNE I DRUK

Ireneusz Olsza STUDIO NOA

NAKŁAD

1000 egz.

© Copyright by

Polska Akademia Nauk Oddział w Katowicach
Stowarzyszenie Rozwoju i Współpracy Regionalnej „Olza”

Wydanie I, Cieszyn–Katowice 2020
All rights reserved

Książka ani żaden jej fragment nie może być w jakikolwiek sposób kopiowana, przetwarzana i rozpowszechniana bez pisemnej zgody właściciela copyright

ISBN 978-83-66055-13-1
DOI: 10.34916/tc.2020.07

Publikacja na licencji Creative Commons
Uznanie autorstwa-Na tych samych warunkach
4.0 Międzynarodowe (CC BY-SA 4.0)

Polska Akademia Nauk Oddział w Katowicach
ul. Z. Krasińskiego 8, 40-019 Katowice
tel.: (+48) 32 256 19 38
www.katowice.pan.pl; e-mail: katowice@pan.pl

Stowarzyszenie Rozwoju i Współpracy Regionalnej „Olza”
Rynek 18, 43-400 Cieszyn
tel.: (+48) 33 857 87 20; fax (+48) 33 857 87 21
www.olza.pl; e-mail: biuro@olza.pl

WYDAWCA

STUDIO NOA Ireneusz Olsza
www.dtp.studio-noa.pl; e-mail: poczta@studio-noa.pl

SPIS TREŚCI

Wstęp redaktora	7
Úvod od redaktora	12
Slovo redaktora	17
Zdzisława Dacko-Pikiewicz, Łukasz Wróblewski, <i>Działania strategiczne w mieście Cieszyn-Český Těšín w kontekście rozwoju transgranicznego rynku usług kultury</i>	23
Robert Socha, <i>Charakterystyka zagrożeń bezpieczeństwa powszechnego w strefie nadgranicznej Śląska Cieszyńskiego w kontekście doskonalenia współdziałania służb ratowniczych</i>	43
Anna Manowska, Wioletta Nowara, <i>Przygotowanie przeciwpowodziowe powiatu cieszyńskiego</i>	61
Katarzyna Tobór-Osadnik, <i>Wybrane działania władz w aspekcie gospodarki niskoemisyjnej na pograniczu polsko-czeskim</i>	75
Bohumil Horák, <i>Vybrané aspekty historických souvislostí průmyslového vývoje moravsko-slezského regionu</i>	91
Anna Manowska, <i>Koncepcja zrównoważonego rozwoju w procesie podejmowania decyzji związanych z funkcjonowaniem terenów przygranicznych – powiat cieszyński</i>	115
Hana Štverková, Michal Pohludka, Joanna Kurowska-Pysz, Katarzyna Szczepańska-Woszczyzna, <i>Česko-polská přeshraniční spolupráce v rámci podnikové sféry</i>	137
Łukasz Wróblewski, <i>Kształtowanie relacji organizacji kultury z odbiorcami oferty kulturalnej na pograniczu polsko-czeskim</i>	153

Wstęp redaktora

Druga dekada XXI wieku przynosi nowe możliwości, szanse i zasoby istotne dla dalszego rozwoju Śląska Cieszyńskiego. Poza istotnymi korzyściami nie się również pewne wyzwania i zagrożenia związane z wykorzystaniem jego potencjału. Depopulacja, zanieczyszczenie środowiska (w tym pogorsząca się jakość powietrza) czy nierówne tempo rozwoju (m.in. pogłębiające się dysproporcje między ośrodkami metropolitarnymi a peryferiami) to największe bolączki i wyzwania stojące zarówno przed województwem śląskim, jak i morawsko-śląskim krajem. Problemy te w znacznym stopniu dotyczą również Śląsk Cieszyński, region ulokowany na obszarze obu wymienionych województw. W tym kontekście ujęcie wyzwań i zagrożeń z wielu różnych perspektyw stało się impulsem do przygotowania VII tomu serii TRANSCARPATHICA zatytułowanego *Śląsk Cieszyński w świetle wyzwań i zagrożeń XXI wieku*. Wielość możliwych spojrzeń, sposobów analizy i syntezy występujących zagrożeń oraz wyzwań, przed jakimi staje Śląsk Cieszyński, sprawiła, że tematyka tomu zainteresowała zarówno polskich, jak i czeskich badaczy, reprezentujących różne dziedziny nauki.

Autorzy podjęli się ukazania w prezentowanym tomie wybranych, istotnych zagrożeń oraz wyzwań rozwojowych, jakie występują na Śląsku Cieszyńskim w różnych obszarach działalności. Tom otwiera artykuł Zdzisławy Dako-Pikiewicz oraz Łukasza Wróblewskiego, w którym zaprezentowane zostały działania strategiczne podejmowane w mieście Cieszyn-Český Těšín w kontekście rozwoju transgranicznego rynku usług kultury. Autorzy zwracają uwagę na to, że pomimo dynamicznie rozwijającej się polsko-czeskiej współpracy transgranicznej w obszarze kultury w oficjalnych dokumentach strategicznych ciągle brakuje zapisów bezpośrednio wskazujących na potrzebę intensyfikacji wspólnych polsko-czeskich działań w zakresie kultury, a tym samym zapisów

o konieczności rozwoju transgranicznego rynku usług kultury. Autorzy przywołują dwa opracowania, które mogą wypełnić tę istniejącą lukę: „Program dla kultury Cieszyna i Czeskiego Cieszyna” oraz „Strategię współpracy transgranicznej Cieszyna i Czeskiego Cieszyna w kontekście rozwoju Euroregionu Śląsk Cieszyński”. Diagnoza dokonana w wyniku badań przeprowadzonych metodą *desk research* oraz metodą burzy mózgów pozwoliła Autorom wskazać działania z obszaru zarządzania strategicznego, które mogą stymulować dalszy rozwój transgranicznego rynku usług kultury w mieście Cieszyn-Český Těšín, a tym samym w znacznym stopniu przyczynić się do tzw. zacieraania się granicy w tych miastach.

Wyzwania i zagrożenia to problematyka niezwykle obszerna i szczególnie istotna dla każdego regionu, niezależnie od usytuowania geograficznego. Większość zagrożeń jest bowiem wynikiem działalności ludzkiej, wspomaganej rozwojem techniki i przemysłu. Skutkiem takiej działalności są nierzadko straty spowodowane przez pożary, huragany, powodzie, anomalie klimatyczne oraz katastrofy przemysłowe. Zdarzenia te przynoszą ofiary w ludziach, szkody materialne czy zanieczyszczenie środowiska. Z punktu widzenia rozpatrywanego obszaru – Śląska Cieszyńskiego (regionu transgranicznego) – bardzo istotne jest jednak, by przeciwdziałanie wymienionym zagrożeniom oparte było na stałych i systemowych mechanizmach współpracy różnych służb państw dzielących wspólną granicę. „Charakterystyka zagrożeń bezpieczeństwa powszechnego w strefie nadgranicznej Śląska Cieszyńskiego w kontekście doskonalenia współdziałania służb ratowniczych” stała się tematem pracy Roberta Sochy. Autor wskazuje kierunki doskonalenia współdziałania polskich i czeskich służb ratowniczych na podstawie zidentyfikowanych zagrożeń bezpieczeństwa powszechnego dla ludności strefy nadgranicznej. Zagrożenia, takie jak: intensywne opady deszczu, powodzie, susze, gołoledzie i niskie temperatury oraz katastrofy techniczne, z jednej strony mogą wpłynąć na destabilizację życia lokalnych społeczności, natomiast z drugiej – wymuszają konieczność międzynarodowej kooperacji służb odpowiedzialnych za różne obszary bezpieczeństwa.

Śląsk Cieszyński, mimo że leży w strefie klimatu umiarkowanego, narażony jest na wiele naturalnych zjawisk, które czasem mogą przybierać formę kłęsk

żywiolowych. Dotyczy to zwłaszcza powodzi, ale potencjalnie także wichur lub pożarów. Niestety, zmiany klimatyczne (niezależnie od przyczyn) będą miały coraz większy wpływ na występowanie i rozmiary kataklizmów, a w konsekwencji – zagrożeń i klęsk żywiolowych. W tym kontekście bardzo ważny jest artykuł Anny Manowskiej oraz Wioletty Nowary podejmujący kwestię funkcjonalności wybudowanych na terenie (lub w bezpośrednim sąsiedztwie) powiatu cieszyńskiego zbiorników retencyjnych – Zbiornika Goczałkowice oraz Zbiornika Wisła Czarne, oraz ustalenie, czy zbiorniki te spełniają swoją rolę w sposób zgodny z przeznaczeniem. Dotyczy to przede wszystkim kontrolowania ich poziomu wody, a także odpowiedniego ich przygotowania na wypadek powodzi. Przedstawione w artykule analizy statystyczne wypełnienia obu zbiorników dowodzą, że mimo realnego zagrożenia, jakie wynika z geograficznych cech ukształtowania terenu, powiat cieszyński jest przygotowany na możliwość wystąpienia powodzi.

Jednym ze źródeł depopulacji Śląska Cieszyńskiego jest – obok odpływu mieszkańców z regionu w celach zarobkowych (często w poszukiwaniu lepiej płatnej pracy) – nasilający się problem zanieczyszczenia środowiska, w szczególności problem smogu. Receptą może być poprawa jakości życia, polegająca m.in. na ograniczaniu niskiej emisji w regionie. To bardzo ważne i aktualne zagadnienie poddaje pod dyskusję Katarzyna Tobór-Osadnik. Jej artykuł: *Wybrane działania władz w aspekcie gospodarki niskoemisyjnej na pograniczu polsko-czeskim* dotyczy problemu smogu w województwie śląskim oraz podejmowanych w powiecie cieszyńskim działań służących tworzeniu gospodarki niskoemisyjnej. Autorka dokonała m.in. przeglądu działań władz samorządowych i proponowanych rozwiązań w planach gospodarki niskoemisyjnej w mieście i gminie Skoczów. Przykład Skoczowa dowodzi, że skuteczne działania na rzecz gospodarki niskoemisyjnej na Śląsku Cieszyńskim są możliwe. Powodzenie tych działań jest jednak w dużej mierze uzależnione od skuteczności ich wdrażania i skrupulatności przy ich realizacji, a przede wszystkim od poziomu zaangażowanych środków finansowych.

Bez wątpienia rozwój gospodarczy, urbanizacyjny wraz z gospodarką komunalną wywierają istotny wpływ na środowisko naturalne człowieka. Wpływ ten jest najbardziej widoczny na obszarach o dużej koncentracji przemysłu

i ludności, takich jak np. śląska Ostrawa. Dłatego cennym uzupełnieniem tomu jest artykuł Bohumila Horáka, który przeszłość regionu odnosi do jego terażniejszości i przyszłości. Autor zwraca uwagę, że wcześniejsza polityka gospodarcza przyczyniła się do degradacji środowiska naturalnego, szczególnie do wzrostu zanieczyszczenia atmosfery. Konstatuje, że aby zapewnić regionowi konkurencyjność, osoby odpowiedzialne za politykę gospodarczą i społeczną powinny kierować się wytycznymi ONZ w obszarze zrównoważonego rozwoju. Szczególnie istotna jest tu kwestia zastąpienia konwencjonalnych źródeł energii źródłami odnawialnymi oraz ograniczenie emisji szkodliwych gazów.

Zrównoważony rozwój stanowi również główny problem badawczy pracy Anny Manowskiej *Koncepcja zrównoważonego rozwoju w procesie podejmowania decyzji związanych z funkcjonowaniem terenów przygranicznych – powiat cieszyński*. W opracowaniu zaprezentowano trzy obszary tematyczne zrównoważonego rozwoju: „dobre zdrowie” i „jakość życia”, „dobra jakość edukacji”, a także „wzrost gospodarczy” i „godna praca”. Prowadzone przez Autorkę analizy porównawcze oraz analizy dynamiki zmian wybranych wskaźników wskazują na zróżnicowane tendencje w powiecie cieszyńskim w odniesieniu do województwa śląskiego w badanych obszarach. Poziom zbliżony do województwa śląskiego zaobserwowany został w obszarach „dobra jakość edukacji” oraz „wzrost gospodarczy”. Niestety, z ustaleń Autorki wynika, że pod względem takich czynników zrównoważonego rozwoju, jak: „dobre zdrowie” i „jakość życia” oraz „stopa bezrobocia” powiat znajduje się poniżej średniej wyznaczonej dla całego województwa.

O ile w debacie publicznej dotyczącej zagrożeń i wyzwań stojących przed Śląskiem Cieszyńskim samorządowcy bardzo często wskazują na depopulację, o tyle mówiąc o szansach, najczęściej podkreślają: transgraniczne położenie regionu, jego walory krajobrazowe, możliwości płynących z turystyki, bogatą i różnorodną ofertę kulturalną czy dobre warunki do rozwoju przedsiębiorczości. To właśnie kwestiom wzmacniania przedsiębiorczości w regionie poświęcony został artykuł: *Česko-polská přeshraniční spolupráce v rámci podnikové sféry*. Tekst przygotowany został przez czesko-polski zespół badaczy w składzie: Hana Štverková, Michal Pohludka, Joanna Kurowska-Pysz oraz Katarzyna Szczepańska-Woszczyzna. Za wyborem obszaru badań przemawiał

m.in. fakt, że rynek pracy na Śląsku Cieszyńskim opiera się głównie na sektorze małych i średnich przedsiębiorstw. W wyniku przeprowadzonych badań oraz analiz na próbie 150 polskich i 150 czeskich przedsiębiorstw Autorzy zidentyfikowali bariery rozwoju przedsiębiorstw pogranicza czesko-polskiego. Co bardzo ważne, wnioski i rekomendacje o charakterze aplikacyjnym mogą być skierowane nie tylko do samych przedsiębiorstw, ale również do polskich i czeskich podmiotów administracji rządowej i samorządowej.

Prezentowany VII tom serii TRANSCARPATICA zamyka artykuł Łukasza Wróblewskiego zatytułowany *Kształtowanie relacji organizacji kultury z odbiorcami oferty kulturalnej na pograniczu polsko-czeskim*. Autor na podstawie przeprowadzonych indywidualnych wywiadów pogłębionych z ekspertami polskiej i czeskiej strony transgranicznego rynku usług kultury przedstawia możliwości adaptacji koncepcji marketingu relacji w organizacjach kultury funkcjonujących na Śląsku Cieszyńskim. Wnioski wyprowadzone przez Autora wskazują na istnienie różnic pomiędzy polskimi i czeskimi menedżerami instytucji kultury. Menedżerowie różnią się między sobą zwłaszcza w kwestii kluczowych instrumentów marketing mixu, które – w ich opinii – powinny mieć pierwszorzędne zastosowanie na etapie wzmacniania więzi łączących organizację kultury z polskimi i czeskimi odbiorcami oferty kulturalnej. Artykuł kończący prezentowany zbiór wraz z tekstem go otwierającym tworzą swoistą kłamerę zamykającą wszystkie pozostałe prace w obszarze kultury, obszarze, który może najbardziej łączyć, ale i najbardziej dzielić polskich i czeskich mieszkańców Śląska Cieszyńskiego.

Wyrazy wdzięczności kieruję do wszystkich Autorów interesujących i wartościowych tekstów. Serdeczne podziękowania składam również na ręce Recenzentów tomu Pana Profesora Grzegorza Maciejewskiego z Uniwersytetu Ekonomicznego w Katowicach oraz Pana Docenta Piotra Suchánka z Uniwersytetu Śląskiego w Opawie, których cenne i życzliwe uwagi pozwoliły na wyeliminowanie bądź korektę słabych elementów pracy oraz zredagowanie jej końcowej wersji.

Łukasz Wróblewski

Úvod od redaktora

Druhá dekáda 21. století poskytuje nové možnosti, příležitosti a zdroje důležité pro další rozvoj Těšínského Slezska. Na druhé straně přináší s sebou kromě podstatných přínosů, i určité výzvy a ohrožení spojené s využíváním jeho potenciálu. Depopulace, znečištění životního prostředí (včetně zhoršující se kvality ovzduší) nebo nerovnoměrné tempo rozvoje (mj. prohlubující se rozdíly mezi metropolitními centry a venkovem) jsou největšími problémy a výzvami, jimž musí čelit Slezské vojvodství i Moravskoslezský kraj. Tyto problémy se ve významné míře týkají i Těšínského Slezska, regionu, který se nachází na území obou uvedených územních celků. V tomto kontextu se vnímání výzev a ohrožení z různých zorných úhlů stalo podnětem pro vypracování VII. svazku série TRANSCARPATICA s názvem *Těšínské Slezsko v perspektivě výzev a ohrožení 21. století*. Díky možnosti mnoha přístupů, způsobů analýzy a syntézy vyskytujících se ohrožení, kterým musí čelit Těšínské Slezsko, tematika svazku zaujala jak polské, tak české badatele, kteří zastupují různé vědecké oblasti.

V prezentovaném svazku se autoři se pokusili ukázat vybrané důležité ohrožení a výzvy rozvoje, které se vyskytují v Těšínské Slezsku v různých oblastech činnosti. V prvním článku představili Zdzisława Dacko-Pikiewicz a Łukasz Wróblewski strategické aktivity ve městě Cieszyn-Český Těšín v kontextu rozvoje přeshraničního trhu služeb v oblasti kultury. Autoři zdůrazňují, že navzdory dynamicky se rozvíjející polsko-české přeshraniční spolupráci v oblasti kultury, v oficiálních strategických dokumentech stále chybí ustanovení, které by se přímo vztahovaly na potřebu zintenzivnění současných polsko-českých aktivit v oblasti kultury, a v důsledku tohoto chybí ustanovení, které by poukázávaly na potřebu rozvoje přeshraničního trhu kulturních služeb. Autoři však upozorňují na dvě studie Program dla kultury Cieszyn i Czeskiego Cieszyn [Program pro kulturu Cieszyn a Českého Těšína] a Strategia współpracy transgranicznej Cieszyn i Czeskiego Cieszyn w kontekście Rozwoju Euroregionu Śląsk Cieszyński [Strategie přeshraniční spolupráce Cieszyn a Českého Těšína v kontextu rozvoje Euroregionu Těšínské Slezsko], které mohou vyplnit stávající mezeru. Diagnóza vypracována na základě průzkumů realizovaných

metodou desk research a metodou brainstormingu umožnila autorům určit aktivity v oblasti strategického řízení, které mohou stimulovat další rozvoj přeshraničního trhu kulturních služeb ve městě Cieszyn-Český Těšín, a tím významně přispět k tzv. „rozplývání hranice“ v těchto městech.

Výzvy a ohrožení jsou mimořádně rozsáhlou problematikou, zvláště důležitou pro každý region bez ohledu na jeho geografickou polohu. Většina ohrožení je však následkem lidské činnosti podporované rozvojem techniky a průmyslu. Výsledkem této činnosti jsou často ztráty způsobené požáry, hurikány, povodněmi, klimatické anomálie a průmyslové katastrofy. Tyto události zapříčínují lidské a materiální ztráty a znečištění životního prostředí. Z hlediska analyzovaného území přeshraničního regionu Těšínského Slezska je však mimořádně důležité, aby bylo předcházení těmto ohrožením založené na stálých a systémových mechanismech spolupráce různých služeb států, které mají společnou hranici. Z tohoto důvodu se *Charakteristika ohrožení veřejné bezpečnosti v pohraniční oblasti Těšínského Slezska v kontextu zdokonalování součinnosti záchranných služeb* stala nosným tématem práce Roberta Sochy. Autor ukazuje směry zdokonalování součinnosti polských a českých záchranných služeb na základě identifikovaných ohrožení veřejné bezpečnosti obyvatelstva pohraniční oblasti. Takové ohrožení, jako například intenzivní atmosférické srážky a povodně, sucho, náledí, nízké teploty a technické katastrofy, mohou na jedné straně zapříčinit destabilizaci života místních komunit, na druhé vynucují potřebu mezinárodní kooperace služeb odpovědných za různé oblasti bezpečnosti.

Těšínské Slezsko se nachází v mírném klimatickém pásmu, ale přesto musí čelit mnoha přírodním jevům, které mohou mít někdy podobu živelných pohrom. Jde tu především o povodně, ale potenciálně mj. o vichřice nebo požáry. Bohužel, probíhající klimatické změny budou mít (bez ohledu na jejich příčiny) stále větší vliv na výskyt a rozsah kalamit. V tomto kontextu je mimořádně důležitý článek Anny Manowské a Wioletty Nowary věnovaný otázkám funkčnosti retenčních nádrží – Goczałkowice a Wisła Czarne – postavených na území nebo v přímém sousedství okresu Cieszyn a posouzení, zda tyto nádrže splňují svůj účel. Vztahuje se to především na monitorování hladiny vody v uvedených nádržích a na jejich připravenost na povodně. V článku uvedené statistické analýzy obou nádrží svědčí o tom, že navzdory reálnému ohrožení

zapříčiněnému geografickými vlastnostmi země, je okres Cieszyn připraven na možnost vzniku povodně.

Jednou z příčin depopulace Těšínského Slezska je kromě odlivu obyvatel z tohoto regionu z ekonomických důvodů (často za výnosnější prací) i narůstající problém znečištění životního prostředí, a zejména problém smogu. Řešením může být zlepšení kvality života spočívající mj. v omezování nízké emise v regionu. Touto velmi důležitou a aktuální problematikou se zabývá Katarzyna Tobór-Osadnik. Její článek s názvem *Vybraná opatření veřejné správy a samosprávy v aspektu nízkoemisního hospodářství v polsko-českém pohraničí* je věnován problematice smogu v Slezském vojvodství a aktivitám vyvíjeným v okrese Cieszyn s cílem vytvořit nízkoemisní hospodářství. Autorka ve svém příspěvku uvedla mj. přehled aktivit samospráv a nabízených řešení, obsažených v plánech nízkoemisního hospodářství ve městě a obci Skoczów. Příklad obce Skoczów svědčí o tom, že v Těšínském Slezsku lze realizovat účinné kroky ve prospěch nízkoemisního hospodářství. Úspěch těchto aktivit však ve velké míře závisí na účinnosti jejich provádění a striktní realizace, ale především od výše finančních prostředků k tomu určených.

Hospodářský a urbanizační rozvoj, včetně komunálního hospodářství, má bezpochyby důležitý vliv na životní prostředí, ve kterém žije člověk. Tento vliv je zasáhl především v regionech s velkou koncentrací průmyslu a obyvatelstva, jako například Slezsko a Ostrava. Z tohoto důvodu je přínosný článek Bohumila Horáka, ve kterém autor propojuje minulost regionu s jeho přítomností a budoucností. Zdůrazňuje, že předchozí hospodářská politika zapříčinila degradaci životního prostředí, především zvýšení znečištění ovzduší. Autor konstatuje, že pro zajištění konkurenceschopnosti regionu by se osoby odpovědné za hospodářskou a sociální politiku měli řídit směrnicemi OSN o udržitelném rozvoji. Mimořádně důležitá je v tomto případě náhrada konvenčních zdrojů energie obnovitelnými zdroji a omezení emise škodlivých plynů.

Udržitelný rozvoj je hlavním výzkumným problémem iv studii Anny Manowské s názvem *Koncepce udržitelného rozvoje v procesu rozhodování o fungování příhraničních oblastí – okres Cieszyn*. Ve studii jsou představeny tři tematické okruhy udržitelného rozvoje, t. j. dobré zdraví a kvalita života, vysoká úroveň vzdělávání a hospodářský růst a slušná práce. Autorčiny srovnávací

analýzy a analýzy dynamiky změn vybraných ukazatelů prokazují diferencované tendence ve zkoumaných oblastech na území okresu Cieszyn i v propojení se Slezským vojvodstvím. Úroveň srovnatelná s úrovní Slezského vojvodství byla zaznamenána v oblasti kvality vzdělávání a hospodářského růstu. Bohužel, ze zjištění autorky vyplývá i to, že v případě takových ukazatelů udržitelného rozvoje jako dobré zdraví, kvalita života a míra nezaměstnanosti se okres nachází pod průměrem stanoveným pro celé vojvodství.

Avšak ve veřejné diskusi o hrozbách a výzvách, kterým musí čelit Těšínská Slezsko uvádějí zástupci samosprávy velmi často již zmíněnou depopulaci, v případě příležitosti můžeme nejčastěji slyšet o přeshraniční poloze regionu, jeho krajinných hodnotách, možnostech poskytovaných cestovním ruchem, bohaté a rozmanité kulturní nabídce nebo o dobrých podmínkách pro rozvoj podnikání. Právě otázkám posílení podnikání v regionu je věnován článek Česko-polská přeshraniční spolupráce v rámci sféry podnikání. Text byl vypracován česko-polským výzkumným týmem ve složení Hana Štverková, Michal Pohludka, Joanna Kurowska-Pysz a Katarzyna Szczepańska-Woszczyzna. O výběru oblasti průzkumu rozhodovala mj. skutečnost, že je trh práce v Těšínské Slezsku založen především na sektoru malých a středních podniků. V důsledku realizovaných průzkumů a analýz na vzorku 150 polských a 150 českých podniků autoři identifikovali bariéry pro rozvoj podniků v polsko-českém pohraničí. Velmi důležité je to, že závěry a doporučení aplikační povahy mohou být užitečné nejen pro samotné podniky, ale i pro polské a české orgány státní správy a samosprávy.

VII. svazek série TRANSCARPATHICA končí článek autorství Łukasza Wroblewského s názvem *Formování vztahů kulturních organizací s příjemci kulturní nabídky v polsko-českém pohraničí*. Autor na základě realizovaných individuálních hloubkových rozhovorů s experty na polské a české straně přeshraničního trhu kulturních služeb prezentuje možnosti adaptace koncepce marketingu vztahů v kulturních organizacích, které fungují v Těšínsko Slezsku. Nabídnuté závěry poukazují na existenci rozdílů mezi polskými a českými manažery kulturních institucí. Manažeři se navzájem odlišují hlavně postojem ke klíčovým nástrojům mix marketingu, které by měly být podle jejich názoru v první řadě aplikovány ve fázi posilování vazeb spojujících kulturní organizaci

s polskými a českými příjemci kulturní nabídky. Článek, který končí prezentovaný sborník a text, kterým tento sborník začíná, tvoří určitý rámec lemující všechny ostatní práce věnované oblasti kultury. Tato oblast může velmi intenzivně spojovat, ale i rozdělovat polské a české obyvatele Těšínského Slezska.

Tímto chci poděkovat všem autorům zajímavých a hodnotných textů. Srdečně děkuji i oponentům, zvláště panu docentu Petru Suchánkovi ze Slezské univerzity v Opavě, jejichž vzácné a vstřícné připomínky umožnily odstranit nebo opravit slabé prvky z této studie a redigovat její konečnou verzi.

Łukasz Wróblewski

Slovo redaktora

Druhá dekáda 21. storočia poskytuje nové možnosti, príležitosti a zdroje dôležité pre ďalší rozvoj Tešínskeho Sliezska. Na druhej strane prináša so sebou, okrem podstatných prínosov, aj určité výzvy a ohrozenia spojené s využívaním jeho potenciálu. Depopulácia, znečistenie životného prostredia (vrátane zhoršujúcej sa kvality ovzdušia) alebo nerovnomerné tempo rozvoja (o. i. prehľbujúce sa disparity medzi metropolitnými centrami a vidiekom) sú najväčšími problémami a výzvami, ktorým musia čeliť Sliezske vojvodstvo aj Moravsko-sliezsky kraj. Tieto problémy sa vo významnej miere týkajú aj Tešínskeho Sliezska, regiónu, ktorý sa nachádza na území oboch uvedených územných celkov. V tomto kontexte sa vnímanie výziev a ohrození z rôznych zorných uhlov stalo podnetom pre vypracovanie VII. zväzku série TRANSCARPATHICA s názvom *Tešínske Sliezsko v svetle výziev a ohrození 21. storočia*. Možnosť mnohých prístupov, spôsobov analýzy a syntézy vyskytujúcich sa ohrození, ktorým musí čeliť Tešínske Sliezsko, bolo dôvodom, že tematika zväzku zaujala rovnako poľských, ako ja českých bádateľov, ktorí zastupujú rôzne vedecké oblasti.

V prezentovanom zväzku sa autori sa pokúsili ukázať vybrané dôležité ohrozenia a výzvy rozvoja, ktoré sa vyskytujú v Tešínskom Sliezsku v rôznych oblastiach činnosti. V prvom článku predstavili Zdzisława Dacko-Pikiewicz a Łukasz Wróblewski strategické aktivity vyvíjane v meste Cieszyn-Český Těšín v kontexte rozvoja cezhraničného trhu služieb v oblasti kultúry. Autori zdôrazňujú, že napriek sa dynamicky rozvíjajúcej poľsko-českej cezhraničnej spolupráci v oblasti kultúry, v oficiálnych strategických dokumentoch stále chýbajú ustanovenia, ktoré by sa priamo vzťahovali na potrebu zintenzívnenia súčasných poľsko-českých aktivít v oblasti kultúry, a v dôsledku tohto chýbajú ustanovenia, ktoré by poukazovali na potrebu rozvoja cezhraničného trhu kultúrnych služieb. Autori však obracajú pozornosť na dve štúdie „Program dla kultury Cieszyna i Czeskiego Cieszyna [*Program pre kultúru Cieszyna a Českého Tešína*]” a „Strategia współpracy transgranicznej Cieszyna i Czeskiego Cieszyna w kontekście rozwoju Euroregionu Śląsk Cieszyński [*Stratégia cezhraničnej spolupráce Cieszyna a Českého Tešína v kontexte rozvoja Euroregionu Tešínske*”

Sliezsko], ktoré môžu vyplniť existujúcu medzeru. Diagnóza vypracovaná na základe prieskumov realizovaných metódou desk research a metódou brainstormingu umožnila autorom určiť aktivity v oblasti strategického riadenia, ktoré môžu stimulovať ďalší rozvoj cezhraničného trhu kultúrnych služieb v meste Cieszyn-Český Těšín, a tým vo významnej miere prispieť k tzv. „rozplývaniu hranice“ v týchto mestách.

Výzvy a ohrozenia sú mimoriadne rozsiahlou problematikou, osobitne dôležitou pre každý región bez ohľadu na jeho geografickú polohu. Väčšina ohrození je však následkom ľudskej činnosti podporovanej rozvojom techniky a priemyslu. Výsledkom tejto činnosti sú často straty spôsobené požiarimi, hurikánmi, povodňami, klimatické anomálie a priemyselné katastrofy. Tieto udalosti zapríčiňujú ľudské a materiálne straty a znečistenie životného prostredia. Z hľadiska analyzovaného územia cezhraničného regiónu Tešínskeho Sliezska je však mimoriadne dôležité, aby bolo predchádzanie týmto ohrozeniam založené na stálych a systémových mechanizmoch spolupráce rôznych služieb štátov, ktoré majú spoločnú hranicu. Z tohto dôvodu sa *Charakteristika zagrożeń bezpieczeństwa powszechnego w strefie nadgranicznej Śląska Cieszyńskiego w kontekście doskonalenia współdziałania záchranných služieb / Charakteristika ohrození veřejnej bezpečnosti v pohraničné oblasti Tešínskeho Sliezska v kontexte zdokonaľovania súčinnosti záchranných služieb* stala nosnou témou práce Roberta Sochy. Autor ukazuje smery zdokonaľovania súčinnosti poľských a českých záchranných služieb na základe identifikovaných ohrození verejnej bezpečnosti obyvateľstva pohraničnej oblasti. Také ohrozenia, ako napríklad intenzívne atmosférické zrážky a povodne, sucho, poľadovice, nízke teploty a technické katastrofy, môžu na jednej strane zapríčiniť destabilizáciu života miestnych komunít, na druhej vynucujú potrebu medzinárodnej kooperácie služieb zodpovedných za rôzne oblasti bezpečnosti.

Tešínske Sliezsko sa nachádza v miernom podnebnom pásme, ale napriek tomu musí čeliť mnohým prírodným javom, ktoré môžu mať niekedy podobu živelných pohrôm. Ide tu predovšetkým o povodne, ale potenciálne aj o víchrice alebo požiare. Bohužiaľ, prebiehajúce klimatické zmeny budú mať (bez ohľadu na ich príčiny) stále väčší vplyv na výskyt a rozsah kalamít. V tomto kontexte je mimoriadne dôležitý článok Anny Manowskej a Wioletty Nowary venovaný

otázkam funkčnosti retenčných nádrží – Goczałkowice a Wisła Czarne – postavených na území alebo v priamom susedstve okresu Cieszyn a posúdenie, či tieto nádrže spĺňajú svoj účel. Vzťahuje sa to predovšetkým na monitorovanie hladiny vody v uvedených nádržiach a na ich pripravenosť na povodne. V článku uvedené štatistické analýzy oboch nádrží svedčia o tom, že napriek reálnemu ohrozeniu zapríčinenému geografickými vlastnosťami členenia krajiny, je okres Cieszyn pripravený na možnosť vzniku povodne.

Jednou z príčin depopulácie Tešínskeho Sliezska je okrem odlivu obyvateľov z tohto regiónu z ekonomických dôvodov (často za výnosnejšou prácou) aj narastajúci problém znečistenia životného prostredia, a najmä problém smogu. Riešením môže byť zlepšenie kvality života spočívajúce o. i. v obmedzovaní nízkej emisie v regióne. Touto veľmi dôležitou a aktuálnou problematikou sa zaoberá Katarzyna Tobór-Osadnik. Jej článok s názvom *Wybrane działania władz w aspekcie gospodarki niskoemisyjnej na pograniczu polsko-czeskim / Vybrané opatrenia verejnej správy a samosprávy v aspekte nízkoemisného hospodárstva v poľsko-českom pohraničí* je venovaný problematike smogu v Sliezskom vojvodstve a aktivitám vyvíjaným v okrese Cieszyn s cieľom vytvoriť nízkoemisné hospodárstva. Autorka vo svojom príspevku uviedla o. i. prehľad aktivít samospráv a ponúkaných riešení, obsiahnutých v plánoch nízkoemisného hospodárstva v meste a gmine Skoczów. Príklad Skoczowa svedčí o tom, že v Tešínskom Sliezsku je možné realizovať účinné kroky v prospech nízkoemisného hospodárstva. Úspech týchto aktivít však vo veľkej miere závisí od účinnosti ich implementácie a striktnej realizácie, no predovšetkým od výšky finančných prostriedkov na to určených.

Hospodársky a urbanizačný rozvoj, vrátane komunálneho hospodárstva, má bezpochyby dôležitý vplyv na životné prostredie, v ktorom žije človek. Tento vplyv je najvypuklejší v regiónoch s veľkou koncentráciou priemyslu a obyvateľstva, ako napríklad Sliezsko a Ostrava. Z tohto dôvodu je prínosný článok Bohumila Horáka, v ktorom autor prepája minulosť regiónu s jeho prítomnosťou a budúcnosťou. Zdôrazňuje, že predchádzajúca hospodárska politika zapríčinila degradáciu životného prostredia, predovšetkým zvýšenie znečistenia ovzdušia. Autor konštatuje, že pre zabezpečenie konkurencieschopnosti regiónu by sa osoby zodpovedné za hospodársku a sociálnu politiku mali riadiť

smernicami OSN o trvalo udržateľnom rozvoji. Mimoriadne dôležitá je v tomto prípade náhrada konvenčných zdrojov energie obnoviteľnými zdrojmi a obmedzenie emisie škodlivých plynov.

Udržateľný rozvoj je hlavným výskumným problémom aj v štúdií Anny Manowskej s názvom *Koncepcia udržateľného rozvoja v procese rozhodovania o fungovaní pohraničných oblastí – okres Cieszyn*. V štúdií sú predstavené tri tematické okruhy udržateľného rozvoja, t. j. dobré zdravie a kvalita života, vysoká úroveň vzdelávania a hospodársky rast a dôstojná práca. Autorkine porovnávacie analýzy a analýzy dynamiky zmien vybraných ukazovateľov preukazujú diferencované tendencie v skúmaných oblastiach na území okresu Cieszyn aj v prepojení so Sliezkym vojvodstvom. Úroveň porovnateľná s úrovňou Sliezskeho vojvodstva bola zaznamenaná v oblasti kvality vzdelávania a hospodárskeho rastu. Bohužiaľ, zo zistení autorky vyplýva aj to, že v prípade takých ukazovateľov udržateľného rozvoja ako dobré zdravie, kvalita života a miera nezamestnanosti sa okres nachádza pod priemerom stanoveným pre celé vojvodstvo.

Na koľko vo verejnej diskusii o ohrozeniach a výzvach, ktorým musí čeliť Tešínske Sliezsko uvádzajú zástupcovia samosprávy veľmi často už spomínanú depopuláciu, v prípade príležitostí môžeme najčastejšie počuť o cezhraničnej polohe regiónu, jeho krajinných hodnotách, možnostiach poskytovaných cestovným ruchom, bohatej a rozmanitej kultúrnej ponuke alebo o dobrých podmienkach pre rozvoj podnikania. Práve otázkam posilnenia podnikania v regióne je venovaný článok *Česko-poľská cezhraničná spolupráca v rámci sféry podnikania*. Text bol vypracovaný česko-poľským výskumným tímom v zložení: Hana Štverková, Michal Pohludka, Joanna Kurowska-Pysz a Katarzyna Szczeпаńska-Woszczyna. O výbere oblasti prieskumu rozhodovala o. i. skutočnosť, že je trh práce v Tešínskom Sliezsku založený predovšetkým na sektore malých a stredných podnikov. V dôsledku realizovaných prieskumov a analýz na vzorke 150 poľských a 150 českých podnikov autori identifikovali bariéry pre rozvoj podnikov v poľsko-českom pohraničí. Veľmi dôležité je to, že závery a odporúčania aplikačnej povahy môžu byť užitočné nielen pre samotné podniky, ale aj pre poľské a české orgány štátnej správy a samosprávy.

Prezentovaný VII. zväzok série TRANSCARPATHICA končí článok autorstva Łukasza Wróblewského s názvom *Formovanie vzťahov kultúrnych organizácií s prijímateľmi kultúrnej ponuky v poľsko-českom pohraničí*. Autor na základe realizovaných individuálnych hĺbkových rozhovorov s expertmi na poľskej a českej strane cezhraničného trhu kultúrnych služieb prezentuje možnosti adaptácie koncepcie marketingu vzťahov v kultúrnych organizáciách, ktoré fungujú v Tešínskom Sliezsku. Ponúknuté závery poukazujú na existenciu rozdielov medzi poľskými a českými manažérmi kultúrnych inštitúcií. Manažéri sa navzájom odlišujú hlavne postojom ku kľúčovým nástrojom mix marketingu, ktoré by mali byť podľa ich názoru v prvom rade aplikované vo fáze posilňovania väzieb spájajúcich kultúrnu organizáciu s poľskými a českými prijímateľmi kultúrnej ponuky. Článok, ktorý končí prezentovaný zborník a text, ktorým tento zborník začína, tvoria určitý rámec lemujúci všetky ostatné práce venované oblasti kultúry. Táto oblasť môže veľmi intenzívne spájať, ale aj rozdeľovať poľských a českých obyvateľov Tešínskeho Sliezka.

Týmto sa chcem poďakovať všetkým autorom zaujímavých a hodnotných textov. Srdečne ďakujem aj oponentom, osobitne pánovi docentovi Petrovi Suchánkovi zo Sliezskej univerzity v Opave, ktorých vzácne a žičlivé pripomienky umožnili odstrániť alebo opraviť slabé prvky z tejto štúdie a redigovať jej konečnú verziu.

Łukasz Wróblewski

Dr hab. Zdzisława Dacko-Pikiewicz, prof. AWSB
Akademia WSB
Dąbrowa Górnicza

 <https://orcid.org/0000-0003-4542-5574>

Dr inż. Łukasz Wróblewski
Akademia WSB
Cieszyn

 <https://orcid.org/0000-0002-4465-0107>

Działania strategiczne w mieście Cieszyn-Český Těšín w kontekście rozwoju transgranicznego rynku usług kultury

Streszczenie

Artykuł ma charakter badawczy. Na podstawie przeprowadzonej analizy dokumentów strategicznych podzielonego granicą państwową miasta Cieszyn-Český Těšín, a także wniosków wypracowanych na spotkaniu konsultacyjnym ekspertów z kluczowymi uczestnikami polsko-czeskiego rynku usług kultury rozpoznano możliwości dalszego rozwoju tego transgranicznego rynku. Przeprowadzone badania dowodzą, że pomimo dynamicznie rozwijającej się polsko-czeskiej współpracy transgranicznej w obszarze kultury, w dokumentach strategicznych ciągle brakuje zapisów bezpośrednio wskazujących na potrzebę intensyfikacji wspólnych polsko-czeskich działań w zakresie kultury, a tym samym zapisów świadczących o konieczności rozwoju transgranicznego rynku usług kultury. Dlatego kierując się wypracowanymi w trakcie spotkania konsultacyjnego wnioskami, wskazano na działania z obszaru zarządzania strategicznego, które mogłyby w znacznym stopniu przyczynić się do tzw. zacierania się granicy i rozwoju tego rynku w mieście Cieszyn-Český Těšín. Opracowane rekomendacje mogą być użyteczne nie tylko dla władarzy miasta Cieszyn-Český Těšín, ale również dla decydentów i menedżerów kultury innych europejskich miast znajdujących się w strefie Schengen, które również podzielone zostały granicą państwową.

Słowa kluczowe: Cieszyn-Český Těšín, miasto podzielone granicą, zarządzanie strategiczne, transgraniczny rynek usług kultury, rozwój

Wprowadzenie

Planowanie strategiczne w mieście, które tak jak Cieszyn podzielone zostało granicą państwową, to skomplikowany proces, wymagający interdyscyplinarnej znajomości wielu zróżnicowanych zagadnień, opartych m.in. na kulturze, ekonomii, gospodarce przestrzennej, ochronie środowiska czy odmiennym prawie dwóch niepodległych państw. Poza szczegółowymi czynnościami poszczególnych podmiotów samorządu terytorialnego (np. samorządowych instytucji kultury), stanowiącymi wyraz realizacji zadań w różnych kierunkach i obszarach, w mieście podzielonym granicą bardzo ważne są również ogólna wizja rozwoju miasta jako całości oraz wspólne cele strategiczne, które powinny zostać określone w najważniejszych lokalnych i regionalnych dokumentach strategicznych. Szczególnie istotnym obszarem rozwoju w takim mieście jest sfera kultury i funkcjonujący na jej bazie wspólny transgraniczny rynek usług kultury. Rynek, który poprzez odpowiednie zapisy w najważniejszych dokumentach strategicznych, konsekwentnie przekładanych na grunt zarządzania samorządowymi instytucjami kultury, stać się może dla podzielonego granicą miasta istotnym źródłem przewagi konkurencyjnej w regionie¹. W tym kontekście ważnym zagadnieniem staje się określenie w dokumentach strategicznych odpowiednich działań, które mogą przyczynić się do rozwoju tego rynku, a także czynników ten rozwój warunkujących i koniecznych do uwzględnienia w procesie zarządzania miastem. Dlatego głównym celem artykułu jest określenie najważniejszych czynników rozwoju transgranicznego rynku usług kultury, które są istotne i niezbędne do wykorzystania w procesie zarządzania miastem podzielonym granicą. W tym celu posłużono się przykładem miasta Cieszyn-Český Těšín.

Miasto Cieszyn-Český Těšín (liczące łącznie w przybliżeniu 61 tys. mieszkańców – około 36 tys. mieszkańców po stronie polskiej oraz 25 tys. mieszkańców po stronie czeskiej) przed wybuchem I wojny światowej było jednym miastem, a zarazem stolicą regionu Śląska Cieszyńskiego, położonego na granicy

---

¹ J. BLATTER, *Beyond Hierarchies and Networks: Institutional Logics and Change in Transboundary Spaces*, "Governance" 2003, No. 16(4), s. 503–526; C. SOHN, *Modelling Cross-Border Integration: The Role of Borders as Resource*, "Geopolitics" 2014, No. 19(3), s. 587–608.

polsko-czeskiej w bezpośrednim sąsiedztwie Słowacji. Miasto to 28 lipca 1920 roku decyzją Rady Ambasadorów wielkich mocarstw na konferencji w Spa podzielone zostało wzdłuż rzeki Olzy na dwa odrębne miasta: Cieszyn (PL) oraz Český Těšín (CZ). Podzielenie w sposób sztuczny jednorodnego historycznie, etnograficznie i społecznie obszaru stało się przyczyną wzajemnych polsko-czeskich animozji, pretensji i konfliktów, które na wiele lat rzucały się cieniem na polsko-czeskich relacjach transgranicznych². Z chwilą wejścia obu krajów do Unii Europejskiej relacje te są bardzo intensywnie odbudowywane, co szczególnie widoczne jest w sferze kultury.

W przypadku zarządzania miastem, które tak jak Cieszyn-Český Těšín podzielone zostało granicą państwową, szczególną rolę odgrywają dwie cechy: bezpośrednia bliskość przestrzenna oraz – co szczególnie istotne – dziedzictwo jedności. Pierwsza cecha wiąże się z przestrzenną spójnością organizmów miejskich³. Druga „manifestowana” jest pamięcią historyczną, sięgającą okresu przed podziału, ale także pozostałościami materialnymi z okresu jedności – chodzi o tzw. obszary rdzeniowe miasta (architektura, infrastruktura miejska itp.)⁴. Obydwie części miasta mogą być zarządzane w taki sposób, że pozostawać będą ze sobą w niemal całkowitej separacji lub będą stanowić względnie jednolity pod względem infrastrukturalnym, społecznym i ekonomicznym organizm miejski. Warto tutaj nadmienić, że miasta te mogły zostać podzielone w różny sposób. W niektórych przypadkach obszary rdzeniowe miasta (historyczne czy kulturalne centrum miasta) pozostają w całości po jednej stronie granicy (tak jak w przypadku miasta Cieszyn i Český Těšín), w innych z kolei rdzeń miasta podzielony został między dwa państwa (szczególnym

---

² A. KASPEREK, *Culture as a space of reconciliation through transborder cooperation. The case of project activeness implemented within the activity of Cieszyn Silesia Euroregion*, [in:] Ł. WRÓBLEWSKI, Z. DACKO-PIKIEWICZ, J.C.Y. LIU, eds., *Cultural Management. From Theory to Practice*, London Scientific, London 2018, s. 131–145.

³ H. SCHULZ, *Twin Towns on the Border as Laboratories of European Integration*, University of Viadrina, Frankfurt Oder 2002; J. JAŃCZAK, ed., *Conflict and Cooperation in Divided Cities*, Logos Verlag, Berlin 2009, s. 122–132.

⁴ Ł. WRÓBLEWSKI, B. DZIADZIA, Z. DACKO-PIKIEWICZ, *Sustainable Management of the Offer of Cultural Institutions in the Cross-Border Market for Cultural Services – Barriers and Conditions*, “Sustainability” 2018, No. 10, s. 3253; Ł. WRÓBLEWSKI, A. KASPEREK, *Euroregion as an Entity Stimulating the Sustainable Development of the Cross-Border Market for Cultural Services in a City Divided by a Border*, “Sustainability” 2019, No. 11, s. 2232.

przypadkiem takiego miasta jest Rzym, w którego centrum znajduje się oddzielne państwo-miasto – Watykan⁵.

Przystępując zatem do rozpoznania instrumentów zarządzania strategicznego umożliwiających rozwój polsko-czeskiego transgranicznego rynku usług kultury, należy pamiętać, że Cieszyn i Český Těšín wyróżniają się nie tylko bezpośrednim sąsiedztwem, ale również liczącą wiele setek lat wspólną historią, specyficznym transgranicznym klimatem, zakorzenioną mocno w regionie przedsiębiorczością, a także relatywnie dobrze rozpoznawalną ofertą kulturalną. W obu miastach odbywa się wiele wyjątkowych wydarzeń kulturalnych. Jak dowiodły badania prowadzone w sektorze kultury Euroregionu Śląsk Cieszyński w 2015 i 2017 roku przez autorów opracowania⁶, kilka tych wydarzeń jest rozpoznawalnych i cenionych zarówno w Polsce, jak i w Republice Czeskiej.

Na potrzeby niniejszego artykułu – zgodnie z istniejącymi klasycznymi definicjami rynku transgranicznego – rynek usług kultury określany będzie jako ogół stosunków wymiany, zachodzących między podmiotami oferującymi usługi zaspokajające potrzeby w zakresie kultury a odbiorcami nabywającymi te usługi na obszarze miast podzielonych granicą państwową. Jest to zatem zbiór kupujących (klienci „ukryci”, potencjalni oraz aktywni) i sprzedających (instytucje kultury samorządowe, prywatne oraz tzw. trzeciego sektora), którzy przeprowadzają transakcje dotyczące usług z zakresu kultury w miastach podzielonych granicą państwową. Geograficzne rozumienie transgranicznego rynku usług kultury wskazuje na terytorium, które położone jest po obu stronach granicy państw, jako wyodrębniony obszar o zbliżonych warunkach

---

⁵ R.A. ATUN, N. DORATLI, *Walls in Cities: A Conceptual Approach to the Walls of Nicosia*, "Geopolitics" 2009, No. 14(1), s. 108–134; S. DOŁŻBŁASZ, A. RACZYK, *Transborder openness of companies in a divided city: Zgorzelec / Görlitz Case study*, "Tijdschrift voor Economische en Sociale Geografie" 2012, No. 103(3), s. 347–361.

⁶ Ł. WRÓBLEWSKI, J. KUROWSKA-PYSZ, Z. DACKO-PIKIEWICZ, *Polish-Czech micro-projects as a tool for shaping consumer behaviour on the cross-border market for cultural services*, [in:] K.S. SOLIMAN, ed., *Innovation Management and Education Excellence through Vision 2020*, "International Business Information Management Association", Milan 2018, s. 3131–3141; Ł. WRÓBLEWSKI, *Structure and conditions for the functioning of the Polish-Czech cross-border market of cultural service*, "Ekonomski vjesnik" 2018, No. 31(2); J. KUROWSKA-PYSZ, Ł. WRÓBLEWSKI, K. SZCZEPAŃSKA-WOSZCZYNA, *Identification and assessment of barriers to the development of cross-border cooperation*, [in:] K.S. SOLIMAN, ed., *Innovation Management and Education Excellence through Vision 2020...*, s. 3317–3327; J. KUROWSKA-PYSZ, *Assessment of trends for the development of cross border cultural clusters*, "Forum Scientiae Oeconomia" 2015, No. 3, s. 31–43.

dokonywania zakupu i sprzedaży. Klasyczne (ekonomiczne, systemowe) rozumienie rynku sprowadza definicję transgranicznego rynku usług kultury do ogółu stosunków wymiennych między sprzedającymi, oferującymi usługi, zaspokajającymi potrzeby w zakresie kultury a kupującymi, reprezentującymi popyt na nie. Zawiera się w nim zarówno aspekt podmiotowy (kto uczestniczy w procesie wymiany), jak i aspekt przedmiotowy (co jest przedmiotem wymiany)⁷.

Podstawowe założenia badawcze

Badania dotyczące instrumentów zarządzania strategicznego umożliwiających rozwój polsko-czeskiego transgranicznego rynku usług kultury w mieście Cieszyn-Český Těšín realizowano w 2018 roku z wykorzystaniem następujących metod i technik badawczych:

- Analiza *desk research*, obejmująca najważniejsze dokumenty strategiczne miasta Cieszyn-Český Těšín oraz powiatu cieszyńskiego. Analizie poddane zostały w szczególności następujące dokumenty strategiczne:
  - Strategia Rozwoju Miasta Cieszyna na lata 2010–2020 (Załącznik nr 1 do uchwały nr LII/539/10 Rady Miejskiej Cieszyna z dnia 28 października 2010),
  - Strategický Plán Rozvoje Města Český Těšín 2012–2016 (aktualizacja 4 na lata 2017–2021),
  - Strategia Rozwoju Powiatu Cieszyńskiego na lata 2017–2025.
- Badanie jakościowe – spotkanie konsultacyjne z zastosowaniem techniki „burzy mózgów” z kluczowymi interesariuszami transgranicznego rynku usług kultury w Cieszynie i Czeskim Cieszynie, czyli z przedstawicielami: Euroregionu Śląsk Cieszyński, samorządów lokalnych, instytucji kultury, organizacji kulturalnych trzeciego sektora, z naczelnikami wydziałów kultury oraz promocji obu miast, z pracownikami naukowymi uczelni wyższych zlokalizowanych w Cieszynie. W spotkaniu, które odbyło się w Urzędzie Miejskim w Czeskim Cieszynie 7 listopada 2018 roku, uczestniczyło łącznie 16 ekspertów (9 osób ze strony czeskiej oraz 7 osób ze strony polskiej).

---

⁷ Ł. WRÓBLEWSKI, *Structure and conditions...*

Głównym celem przeprowadzonych badań była ocena ujętych w najważniejszych dokumentach strategicznych regionu Śląska Cieszyńskiego oraz podzielonego granicą miasta Cieszyn-Český Těšín elementów strategicznych, takich jak: misja oraz cele strategiczne odnoszące się bezpośrednio do kultury jako tzw. punkty styczne współpracy obu miast w tym obszarze. Najistotniejszym celem spotkania konsultacyjnego było z kolei zebranie opinii od polskich i czeskich ekspertów na temat instrumentów zarządzania strategicznego, umożliwiających dalszy rozwój polsko-czeskiego transgranicznego rynku usług kultury w podzielonym granicą państwową mieście Cieszyn-Český Těšín. Realizowane badania były częścią dwóch polsko-czeskich projektów transgranicznych, współfinansowanych ze środków Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego – Program Interreg V-A Republika Czeska-Polska w ramach Funduszu Mikroprojektów Euroregionu Śląsk Cieszyński – Těšínské Slezsko i budżetu państwa:

- projekt „Program dla kultury Cieszyna i Czeskiego Cieszyna”, realizowany w latach 2017–2018,
- projekt „Český Těšín / Cieszyn InEurope”, realizowany w latach 2018–2019.

Wnioski z analizy dokumentów strategicznych

We wszystkich analizowanych dokumentach strategicznych odnajdujemy w misji deklaracje bezpośrednio odnoszące się do kultury. Kultura wyraźnie akcentowana jest w Strategii Rozwoju Miasta Český Těšín na lata 2012–2016, aktualizacja na lata 2017–2021 (*Český Těšín to město kultury, sportu...*), a także miasta Cieszyn – bezpośrednie odniesienie do kultury odnaleźć można w Strategii Rozwoju Miasta Cieszyna na lata 2010–2020 (*Propagujemy naszą niepowtarzalną tradycję i kulturę...*). W misji dla Cieszyna zaznaczono dodatkowo bardzo wyraźnie trzy filary rozwoju miasta: przedsiębiorczość, turystykę oraz – co istotne – położenie transgraniczne. Co zaskakujące, nie wskazano na kulturę. Bezpośrednie odniesienie do kultury odnajdujemy również w Strategii Rozwoju Powiatu Cieszyńskiego na lata 2017–2025. W tym dokumencie kultura i dziedzictwo kulturowe wskazywane są z kolei jako fundament dalszego rozwoju powiatu cieszyńskiego (tabela 1.).

Tabela 1. Zapisy dotyczące kultury w dokumentach strategicznych miasta Cieszyn-Český Těšín oraz powiatu cieszyńskiego

Rodzaj dokumentu	Sformułowanie misji	Bezpośrednie odniesienie w misji do kultury
Strategia Rozwoju Miasta Cieszyna na lata 2010–2020	Propagujemy naszą niepowtarzalną tradycję i kulturę oraz kreujemy atrakcyjną ofertę edukacyjną dla młodzieży z całego regionu.	TAK
Strategický Plán Rozvoje Města Český Těšín 2012–2016 (aktualizacja czwarta na lata 2017–2021)	Český Těšín – miasto kultury, sportu i aktywności społecznej, posiadające bogatą ofertę kulturalną i sportową, ukierunkowaną na rozwój potencjału ludzkiego, wykorzystującą auty wynikające z transgranicznej lokalizacji miasta.	TAK
Strategia Rozwoju Powiatu Cieszyńskiego na lata 2017–2025	Powiat cieszyński, pielęgnując dziedzictwo kulturowe tego regionu, dba o edukację i kulturę jako fundamenty dalszego rozwoju, a zachowując wyjątkową atrakcyjność inwestycyjną, podnosi standardy w ochronie środowiska oraz opiece zdrowotnej i społecznej.	TAK

Źródło: Badania własne.

Już na poziomie kluczowych dokumentów strategicznych miasta Cieszyn, Český Těšín oraz powiatu cieszyńskiego występuje pewna niespójność w podejściu do sfery kultury, rzutująca w konsekwencji na współpracę transgraniczną w tym obszarze i dalszy rozwój polsko-czeskiego transgranicznego rynku usług kultury w tym mieście. Niespójność ta z poziomu misji przenosi się na zdefiniowane w tych dokumentach cele strategiczne. Co zaskakujące, pomimo że w Strategii Rozwoju Miasta Český Těšín kultura bardzo mocno akcentowana jest w misji, to nie ma już do niej zbyt wielu bezpośrednich odniesień w celach strategicznych. W czwartej aktualizacji (na lata 2017–2021) Strategii Rozwoju Miasta Český Těšín przeczytać można jednak, że „miasto chce budować swój dalszy rozwój na tradycji kulturowej i historycznej...”. Aby zrealizować tak postawiony cel, w dokumencie tym wyznaczono dwa obszary priorytetowe i główne cele: „Infrastruktura” oraz „Ludzie i współpraca”. W obszarze „Infrastruktura” znaleźć możemy podobszar 1.2: „Udogodnienia dla mieszkańców”, w którym wskazano kontynuację projektu związanego z rozwojem

Muzeum Těšínska. Z kolei w obszarze priorytetowym „Ludzie i współpraca”, w podobszarze 2.3: „Przygraniczna współpraca” wskazano dodatkowo realizację projektów z obszaru kultury, takich jak: Open Air Museum; Cieszyn-Český Těšín Zóna společných aktivit; Český Těšín / Cieszyn INEurope; Kaj indži inai – u nas po našymu, Lidová kultura Těšínského Slezska. Realizacja tych projektów w znacznym stopniu może przyczynić się do rozwoju transgranicznego rynku usług kultury w mieście Cieszyn-Český Těšín. Podobna sytuacja występuje w przypadku Strategii Rozwoju Miasta Cieszyna. W dokumencie tym sformułowano cele strategiczne m.in. w odniesieniu do turystyki, gdzie jednak kultura pośrednio znajduje swoje miejsce (np. w zapisie: „udostępnienie dla zwiedzających obiektów zabytkowych i zbiorów historycznych”). Z kolei w celu operacyjnym II.2. „Rozwój działalności kulturalnej”, przyporządkowanym do celu strategicznego II. „Zapewnienie warunków do rozwoju kapitału ludzkiego oraz podnoszenie jakości życia”, ujęcie zadań w sferze kultury zostało – jak na aktualne potrzeby i warunki – niezwykle zawężone. W Strategii Rozwoju Powiatu Cieszyńskiego na lata 2017–2025 pojawiły się już jednak bardzo wyraźne, bezpośrednie odniesienia do kultury i dziedzictwa kulturowego. Bardzo mocno akcentowana jest edukacja kulturalna oraz artystyczna (tabela 2.).

Analiza zawartych w dokumentach strategicznych zapisów dotyczących kultury czy też polsko-czeskich partnerstw, rozwijających różne obszary transgranicznego rynku usług kultury, jak również niepełny zakres działań kulturalnych, jaki został tam nakreślony (bez większego odniesienia do polsko-czeskiej transgranicznej oferty kulturalnej), wskazują bardzo wyraźnie, że dokumenty te wymagają rewizji. Z myślą o dalszym rozwoju polsko-czeskiego transgranicznego rynku usług kultury zarówno misje obu miast, jak i ich cele strategiczne powinny zostać zmodyfikowane tak, by ujęto w nich m.in. kierunki działań w obszarze kultury adekwatne do obecnych potrzeb obu społeczności podzielonego granicą miasta Cieszyn-Český Těšín. W opinii autorów jest to zatem bezpośrednia przesłanka wskazująca na potrzebę opracowania odrębnego dokumentu, dedykowanego współpracy obu miast w sferze kultury, upowszechniania i promocji dorobku kulturalnego oraz edukacji kulturalnej,

Tabela 2. Cele strategiczne dotyczące kultury w dokumentach strategicznych miasta Cieszyn-Český Těšín oraz powiatu cieszyńskiego

Rodzaj dokumentu	Cele strategiczne dotyczące kultury sformułowane w dokumencie
Strategia Rozwoju Miasta Cieszyna na lata 2010–2020	<p>Brak bezpośredniego odniesienia w celach strategicznych do kultury. Cele w odniesieniu do kultury zawarte zostały jedynie pośrednio w takich celach strategicznych, jak:</p> <ul style="list-style-type: none"> • zapewnienie warunków dla rozwoju kapitału ludzkiego oraz podnoszenie jakości życia (rozwój działalności kulturalnej), • kreowanie atrakcyjnego ośrodka turystycznego o znaczeniu ponadregionalnym (odrestaurowanie i właściwe zagospodarowanie strefy zabytkowej miasta, udostępnienie dla zwiedzających obiektów zabytkowych i zbiorów historycznych, rozwój turystyki w oparciu o tradycyjne rzemiosło cieszyńskie). <p>Należy również zwrócić uwagę, że w celu operacyjnym II.2. „Rozwój działalności kulturalnej” błędnie przyporządkowano kulturę do kompetencji różnych partnerów, w tym niektórych organizacji i podmiotów, których status nie pozwalał na wdrożenie tych działań. Z uwagi na znaczny upływ czasu od momentu opracowania tej strategii niektóre jej zapisy są obecnie nieadekwatne do stanu rzeczywistego. W strategii wymieniono tylko niektóre istotne kierunki działań kulturalnych, jakie powinny być realizowane w Cieszynie, ale nie jest to zakres pełny ani aktualny, jeśli chodzi o obecną działalność Wydziału Kultury Urzędu Miejskiego w Cieszynie.</p>
Strategický Plán Rozvoje Města Český Těšín 2012–2016 (aktualizacja czwarta na lata 2017–2021)	<p>W dokumencie sformulowano dwa obszary priorytetowe, które bezpośrednio odnoszą się do kultury w mieście. Obszar priorytetowy „Infrastruktura”, podobszar 1.2: „Udogodnienia dla mieszkańców” – projekty przewidziane do realizacji: dalszy rozwój Muzeum Těšínska. Obszar priorytetowy „Ludzie i współpraca”, podobszar 2.3: „Przygraniczna współpraca” – projekty przewidziane do realizacji: Český Těšín / Cieszyn INEurope; Kaj indži inači – u nas po našymu, Lidová kultura Těšínského Slezska.</p>
Strategia Rozwoju Powiatu Cieszyńskiego na lata 2017–2025	<p>W dokumencie sformulowano następujące cele, które bezpośrednio odnoszą się do kultury w regionie:</p> <ul style="list-style-type: none"> • umożliwienie mieszkańcom Śląska Cieszyńskiego powszechnego dostępu do kultury oraz do edukacji regionalnej, artystycznej i kulturalnej, • zachowanie i kultywowanie lokalnych tradycji oraz ochrona krajobrazu kulturowego Śląska Cieszyńskiego, • identyfikacja i promocja charakterystycznych walorów kulturowych Śląska Cieszyńskiego.

Źródło: Badania własne.

a przede wszystkim współpracy transgranicznej w tym obszarze, z uwzględnieniem całego Euroregionu Śląsk Cieszyński. Wiąże się to jednak z odejściem od doraźnych działań w sferze kultury na rzecz zarządzania strategicznego, bazującego na wspólnym programowaniu rozwiązań systemowych i długofalowych. Niezbędne jest współdziałanie władz samorządowych oraz innych interesariuszy rynku usług kultury z obu miast. Duże znaczenie ma również szersze współdziałanie w skali regionu przygranicznego w planowaniu, wdrażaniu, koordynowaniu i finansowaniu programów rozwoju kultury. Na fakt ten zwrócili uwagę również autorzy opracowania „Program dla kultury Cieszyna i Czeskiego Cieszyna”⁸. Program ten jest pierwszym, wspólnym dokumentem obu miast (o charakterze strategicznym), który w sposób syntetyczny i długoterminowy wskazuje kierunki wspólnych działań kulturalnych i rekomendowane do wdrożenia projekty w sferze kultury. Program powstał z myślą o uporządkowaniu wielu wspólnych działań, jakie podejmowane są nie tylko przez jednostki samorządu terytorialnego, ich jednostki podległe i jednostki powiązane z nimi, ale także m.in. przez organizacje pozarządowe i podmioty komercyjne. W tym obszernym raporcie zaproponowano m.in. wspólną wizję oraz misję rozwoju sfery kultury w obu miastach (tabela 3.).

Tabela 3. Wizja oraz misja rozwoju sfery kultury w mieście Cieszyn-Český Těšín

Wizja	Misja
Kultura inspirująca i wzbogacająca życie codzienne mieszkańców Cieszyna i Czeskiego Cieszyna oraz umacniająca więzi międzypokoleniowe i dobrosąsiedzkie pomiędzy nimi, rozwijająca współpracę transgraniczną w obu miastach, a także przyciągająca turystów, dzięki zrównoważonej i atrakcyjnej ofercie.	Polskie i czeskie instytucje oraz podmioty kultury rozwijają współpracę transgraniczną, inspirują społeczności lokalne do współtworzenia kultury, jak również wspólnie udostępniają mieszkańcom Cieszyna i Czeskiego Cieszyna oraz turystom różnorodną, a także wartościową ofertę kulturalną, skierowaną do odbiorcy w każdym wieku, nowoczesną, a zarazem odwołującą się do tradycji Śląska Cieszyńskiego, uzupełnioną wszechstronną edukacją kulturalną.

Źródło: J. KUROWSKA-PYSZ, Ł. WRÓBLEWSKI, M. WALANCIK, *Program dla kultury Cieszyna i Czeskiego Cieszyna. Raport z badań*, Cieszyn-Czeski Cieszyn 2018.

⁸ J. KUROWSKA-PYSZ, Ł. WRÓBLEWSKI, M. WALANCIK, *Program dla kultury Cieszyna i Czeskiego Cieszyna. Raport z badań*, Cieszyn-Czeski Cieszyn 2018.

Według autorów „Programu dla kultury Cieszyna i Czeskiego Cieszyna” do priorytetów rozwoju współpracy transgranicznej w obszarze kultury w mieście Cieszyn-Český Těšín zaliczyć należy⁹:

- współpracę transgraniczną instytucji i innych podmiotów kultury,
- ochronę dziedzictwa kulturowego i historycznego obu miast,
- edukację kulturalną mieszkańców obu miast, przede wszystkim dzieci i młodzieży,
- rozwój transgranicznej oferty kulturalnej i poprawę jej dostępności dla różnych grup odbiorców,
- kreowanie transgranicznych markowych produktów z obszaru kultury,
- transgraniczne działania informacyjno-promocyjne prowadzone w języku polskim i czeskim.

W 2019 roku z inicjatywy Stowarzyszenia Rozwoju i Współpracy Regionalnej „Olza” z siedzibą w Cieszynie, Regionalnego Stowarzyszenia Współpracy Terytorialnej Śląska Cieszyńskiego z siedzibą w Czeskim Cieszynie, a także miast Cieszyn i Czeski Cieszyn w ramach projektu „Český Těšín / Cieszyn INEurope” powstał dokument „Strategia współpracy transgranicznej Cieszyna i Czeskiego Cieszyna w kontekście rozwoju Euroregionu Śląsk Cieszyński”. Dokument ten jako jeden z nielicznych powstał we współpracy instytucjonalnej miast oraz ich partnerów regionalnych, polskich i czeskich ekspertów tematycznych, partnerów społecznych oraz instytucji działających w danym obszarze tematycznym, jak również naukowców i praktyków z polsko-czeskiego zespołu odpowiedzialnego za opracowanie strategii. Dokument opracowano na podstawie modelu grup roboczych, z wykorzystaniem podejścia ekspercko-warsztatowego. W opinii Autorów artykułu wdrożenie tego transgranicznego dokumentu znacząco przyczyni się do wzmocnienia współpracy instytucjonalnej obu miast (również w obszarze kultury) w nowej formule, lepiej dostosowanej do specyficznych, współczesnych wyzwań oraz potrzeb społeczności lokalnej Cieszyna i Czeskiego Cieszyna jako tzw. miasta podzielonego. W opracowaniu (w części „Współpraca w zakresie społeczno-kulturalnym,

---

⁹ Ibidem.

w tym sportowym”) wskazano następujące kierunki działań współpracy transgranicznej Cieszyna i Czeskiego Cieszyna:

- tworzenie przenikającej się i uzupełniającej infrastruktury rekreacyjno-sportowej w obu miastach (m.in. pętle rowerowe, basen, aquapark, przestrzenie rekreacyjne oraz sportowe dla rodzin z dziećmi, amfiteatr), form współpracy i ułatwień w korzystaniu ze wspólnej polsko-czeskiej oferty kulturalnej i sportowej (m.in. przez dzieci i młodzież z obu miast) oraz wspólnej oferty sportowej, np. transgranicznych wydarzeń sportowych i transgranicznych sportowych lig uczniowskich,
- dalszy, systematyczny rozwój najważniejszych transgranicznych produktów z obszaru kultury, takich jak np.: Przegląd filmowy „Kino na Granicy”, Międzynarodowy Festiwal Teatralny „Bez Granic”, „Noc Muzeów”, „Cieszyński Festiwal Jazzowy”,
- regularne opracowywanie przez samorzady obu miast wspólnego kalendarza imprez kulturalnych oraz sportowych – kontynuacja,
- zrewidowanie misji oraz zapisów w statutach samorządowych instytucji kultury pod kątem uspoźnienia ich oferty oraz rozwoju współpracy transgranicznej,
- opracowanie i wdrożenie programu transgranicznej edukacji kulturalnej dla dzieci i młodzieży z Cieszyna i Czeskiego Cieszyna.

Wnioski ze spotkania konsultacyjnego

Konsultacje z zastosowaniem techniki „burzy mózgów” z kluczowymi interesariuszami transgranicznego rynku usług kultury w Cieszynie i Czeskim Cieszynie odbyły się 7 listopada 2019 roku w Urzędzie Miejskim w Czeskim Cieszynie. Konsultacje poświęcone były m.in. uwarunkowaniom rozwoju kultury w mieście Cieszyn-Český Těšín. W ich trakcie wypracowano założenia na poziomie ogólnym, które stanowić mogą fundament strategii kreowania wspólnej i funkcjonalnej przestrzeni miejskiej w ujęciu społecznym i kulturalnym. Wskazano również konkretne rozwiązania (działania szczegółowe stanowiące wypełnienie strategii – programy przygotowywanej strategii), które mogą przyczynić się do umocnienia współpracy transgranicznej w obszarze kultury

w mieście Cieszyn-Český Těšín. W opinii uczestników warsztatu intensyfikacja współpracy transgranicznej w obszarze kultury powinna odbywać się:

- na różnych poziomach (pomiędzy samorządami obu miast, samorządowymi instytucjami kultury, organizacjami pozarządowymi, indywidualnymi twórcami czy mieszkańcami),
- w różnych obszarach tematycznych (np. wspólne doskonalenie kadr, wspólna promocja kultury, wspólne działania marketingowe, wspólna edukacja kulturalna czy dwujęzyczna oferta kulturalna),
- w wymiarze formalnym (np. jako oficjalne kontakty pomiędzy instytucjami) oraz w wymiarze nieformalnym (np. kontakty grup nieformalnych, relacje pozasłużbowe, towarzyskie),
- poprzez lepsze wzajemne zrozumienie (m.in. nauka języka sąsiada, regularne spotkania konsultacyjne),
- poprzez prowadzenie wspólnej polityki (np. ujęcie analogicznych zadań dotyczących kultury w budżetach obu miast, wspólne mikrogranty na rozwój współpracy transgranicznej pomiędzy grupami nieformalnymi i stowarzyszeniami, wytyczenie wspólnych strategii i programów dla rozwoju kultury w obu miastach).

Wymienione działania są kluczowe do stworzenia wspólnej i funkcjonalnej przestrzeni miejskiej Cieszyn-Český Těšín, która oparta będzie m.in. na atrakcyjnej, różnorodnej i zrównoważonej ofercie kulturalnej, odpowiadającej autentycznym potrzebom zarówno mieszkańców, jak i osób odwiedzających Cieszyn-Český Těšín. Działania te powinny opierać się przede wszystkim na wspieraniu przez samorzady obu miast oraz przez inne podmioty (m.in. Euroregion Śląsk Cieszyński):

- wspólnej edukacji kulturalnej, która warunkuje poziom kompetencji kulturowych mieszkańców podzielonego miasta, wyrównuje różnice między mieszkańcami po obu stronach granicy,
- pobudzania aktywności podmiotów kultury, organizacji pozarządowych i społeczności lokalnych w popularyzacji i udostępnianiu dóbr kultury,
- wolności kulturowej, w tym wolności artystycznej ekspresji,
- finansowego wsparcia transgranicznych wydarzeń kulturalnych,

- angażowania zespołów eksperckich i doradczych, inicjowania publicznych dyskusji celem większego uspołeczniania procesów decyzyjnych związanych z rozwiązywaniem kluczowych problemów dotyczących wspólnej i funkcjonalnej polsko-czeskiej przestrzeni miejskiej,
- odejścia od peryferyjnego usytuowania kultury w administracji samorządowej; związki kultury z innymi dziedzinami powinny być utrzymywane zarówno na lokalnym, jak i transgranicznym szczeblu.

Według uczestników spotkania konsultacyjnego kreowanie wspólnej przestrzeni dla miasta Cieszyn-Český Těšín opartej na kulturze wymaga dalszego, jeszcze bardziej intensywnego wsparcia, które powinno obejmować:

- szeroko rozumianą twórczość artystyczną i recepcję tej twórczości, a w związku z tym zainteresowanie funkcjonowaniem instytucji zarówno służących tej twórczości, jak i ją udostępniających; dotyczy to zarówno twórczości utożsamianej ze sztuką (tzw. kulturą elitarną), jak i tej należącej do sfery rozrywki i rekreacji (tzw. kultura masowa),
- nie tylko kulturę artystyczną, ale również wartościową kulturę i estetykę życia codziennego, pożądane społecznie obyczaje, kulturę pracy, kulturę życia publicznego, kulturę domu,
- funkcjonowanie wspólnych transgranicznych środków komunikacji masowej (*mass mediów*), w szczególności lokalnej i regionalnej prasy, portali internetowych, radia; nie należy zapominać, że w XXI wieku środki masowego przekazu są nie tylko ważnym instrumentem komunikacji marketingowej, ale coraz częściej stają się instrumentem edukacyjnym, wspierającym kulturę transgranicznego regionu, znajomość funkcjonujących w niej symboli czy wreszcie wzbogacającym zasób wiedzy, postawy i orientacje życiowe społeczności lokalnych po obu stronach granicy,
- społeczne funkcjonowanie kultury artystycznej, w tym twórczości nieprofesjonalnej, amatorskiej.

W trakcie konsultacji wskazano również szczegółowe rozwiązania, które mogą przyczynić się do umocnienia współpracy transgranicznej w obszarze kultury, takie jak:

- powołanie transgranicznej agencji reklamowej, która prowadziłaby m.in. promocję obu miast – jako jednego organizmu miejskiego,

- regularne opracowywanie przez samorządy obu miast wspólnego kalendarza imprez kulturalnych,
- stworzenie jednej informacyjnej platformy internetowej dla obu miast w języku polskim oraz czeskim,
- powołanie transgranicznego centrum społecznych aktywności, które m.in. koordynowałoby i wspierało organizacje trzeciego sektora w realizacji transgranicznych wydarzeń kulturalnych na obszarze miasta Cieszyn-Český Těšín,
- zrewidowanie misji oraz zapisów w statutach samorządowych instytucji kultury; nie wszystkie instytucje kultury wystarczająco angażują się w kreowanie wspólnej przestrzeni miejskiej, współpracują z instytucjami z drugiej strony granicy,
- poszukiwanie osób (m.in. artyści, sportowcy, naukowcy, liderzy opinii publicznej) rozpoznawalnych po obu stronach granicy i jednocześnie łączących oba miasta,
- stworzenie form współpracy i ułatwień w korzystaniu ze wspólnej polsko-czeskiej oferty kulturalnej przez dzieci i młodzież z obu miast,
- stworzenie warunków do rozwoju polsko-czeskiego transgranicznego teatru ulicznego, lepsze wykorzystanie potencjału takich wydarzeń kulturalnych, jak „Noc Muzeów”, „Cieszyński Festiwal Jazzowy”,
- wspólne kolonie oraz półkolonie dla polskich oraz czeskich uczniów z Cieszyna i Czeskiego Cieszyna,
- zorganizowanie konkursu na projekt wyjątkowego pod względem architektonicznym mostu łączącego centra obu miast, który stałby się wizytówką, znakiem rozpoznawczym miasta Cieszyn-Český Těšín,
- zadbanie o lepszą czystość wizualną obu miast (oświetlenie, więcej zieleni w okolicach rynku, mniej reklam w centrum miasta).

W podsumowaniu stwierdzono, że strategia miasta Cieszyn-Český Těšín, mająca na celu: rozwój polsko-czeskiego transgranicznego rynku usług kultury, rozwój wspólnej, funkcjonalnej przestrzeni miejskiej obu miast, sprzyjać ma rozwojowi demokracji kulturalnej i społeczeństwa obywatelskiego, umożliwiać ochronę najcenniejszych wartości kulturowych, promować zdrowy styl życia wśród mieszkańców, wprowadzać i inicjować rozwiązania prawne

ułatwiający wdrażanie nowych form działania. Należy odejść od myślenia, że za zarządzanie w obszarze kultury odpowiadają wyłącznie władze samorządowe. Sektorowe, resortowe czy wydziałowe rozumienie kultury jest niewłaściwe, gdyż zarządzanie w podmiotach kultury w mieście transgranicznym powinno koncentrować się na współpracy różnych grup interesariuszy, synergicznie wykorzystujących swoje potencjały i zasoby, aby uzyskać wysoką wartość dodaną z działalności kulturalnej. Istotne są wytyczne nie tylko dla samorządowych instytucji kultury, ale również dla podmiotów komercyjnych, organizacji pozarządowych, grup nieformalnych, dla społeczności lokalnej i turystów jako odbiorców usług kultury. Doraźność decyzji, sporadyczność wspólnych transgranicznych działań, patrzenie na kulturę wyrywkowo (a nie kompleksowo) czy wyłącznie przez pryzmat ponoszonych kosztów jedynie pogłębia problemy dotyczące tego sektora. Programowanie wspólnego rozwoju kulturalnego miast podzielonych granicą, takich jak Cieszyn-Český Těšín, staje się więc obecnie strategicznym wymogiem budowania nowoczesnych jednostek samorządu terytorialnego, wykorzystujących wspólnie swój unikalny potencjał, jakim jest ich lokalizacja (transgraniczne położenie).

Podsumowanie

Z przeprowadzonych badań wynika, że pomimo pewnych działań z obszaru zarządzania strategicznego podejmowanych przez władze miasta Cieszyn-Český Těšín czy menedżerów instytucji kultury mających na celu zbliżenie mieszkańców obu stron podzielonego granicą miasta, pomimo realizacji wielu transgranicznych projektów z zakresu kultury finansowanych za pośrednictwem Euroregionu Śląsk Cieszyński, polsko-czeski transgraniczny rynek usług kultury znajduje się wciąż we wczesnym stadium rozwoju. W opinii autorów zaprezentowane działania z obszaru zarządzania strategicznego wypracowane w trakcie spotkania konsultacyjnego w Czeskim Cieszynie mogłyby w znacznym stopniu przyczynić się do tzw. zacierania się granicy i rozwoju polsko-czeskiego transgranicznego rynku usług kultury w mieście Cieszyn-Český Těšín. Zaprezentowane w artykule wyniki i wnioski z badań nie mogą być, oczywiście, uogólniane w odniesieniu do wszystkich miast podzielonych granicą. Mogą być jednak

dobrym punktem wyjścia do opracowywania wspólnych, transgranicznych założeń strategicznych z obszaru zarządzania w miastach, które tak jak Cieszyn-Český Těšín znajdują się w strefie Schengen. W następnej kolejności postuluje się przeprowadzenie podobnych badań w miastach podzielonych granicą, położonych na zewnętrznej granicy Unii Europejskiej. Konfrontacja różnych studiów przypadku oraz punktów widzenia powinna w pełniejszym zakresie przyczynić się do wyjaśnienia opisywanego zjawiska.

Literatura

- ATUN R.A., DORATLI N., *Walls in Cities: A Conceptual Approach to the Walls of Nicotia*, "Geopolitics" 2009, No. 14(1).
- BLATTER J., *Beyond Hierarchies and Networks: Institutional Logics and Change in Transboundary Spaces*, "Governance" 2003, No. 16(4).
- DOŁŻBŁASZ S., RACZYK A., *Transborder openness of companies in a divided city: Zgorzelec / Görlitz Case study*, "Tijdschrift voor Economische en Sociale Geografie" 2012, No. 103(3).
- JAŃCZAK J., ed., *Conflict and Cooperation in Divided Cities*, Logos Verlag, Berlin 2009.
- KASPEREK A., *Culture as a space of reconciliation through transborder cooperation. The case of project activeness implemented within the activity of Cieszyn Silesia Euroregion*, [in:] WRÓBLEWSKI Ł., DACKO-PIKIEWICZ Z., LIU J.C.Y., eds., *Cultural Management. From Theory to Practice*, London Scientific, London 2018.
- KUROWSKA-PYSZ J., *Assessment of trends for the development of cross border cultural clusters*, "Forum Scientiae Oeconomia" 2015, No. 3.
- KUROWSKA-PYSZ J., WRÓBLEWSKI Ł., SZCZEPAŃSKA-WOSZCZYNA K., *Identification and assessment of barriers to the development of cross-border cooperation*, [in:] SOLIMAN K.S., ed., *Innovation Management and Education Excellence through Vision 2020*, "International Business Information Management Association", Milan 2018.
- KUROWSKA-PYSZ J., WRÓBLEWSKI Ł., WALANCIK M., *Program dla kultury Cieszyna i Czeskiego Cieszyna. Raport z badań*, Cieszyn-Czeski Cieszyn 2018.
- SCHULZ H., *Twin Towns on the Border as Laboratories of European Integration*, University of Viadrina, Frankfurt Oder 2002.
- SOHN C., *Modelling Cross-Border Integration: The Role of Borders as Resource*, "Geopolitics" 2014, No. 19(3).

- WRÓBLEWSKI Ł., KUROWSKA-PYSZ J., DACKO-PIKIEWICZ Z., *Polish-Czech micro-projects as a tool for shaping consumer behaviour on the cross-border market for cultural services*, [in:] SOLIMAN K.S., ed., *Innovation Management and Education Excellence through Vision 2020*, "International Business Information Management Association", Milan 2018.
- WRÓBLEWSKI Ł., *Structure and conditions for the functioning of the Polish-Czech cross-border market of cultural service*, "Ekonomski vjesnik" 2018, No. 31(2).
- WRÓBLEWSKI Ł., DZIADZIA B., DACKO-PIKIEWICZ Z., *Sustainable Management of the Offer of Cultural Institutions in the Cross-Border Market for Cultural Services – Barriers and Conditions*, "Sustainability" 2018, No. 10, s. 3253.
- WRÓBLEWSKI Ł., KASPEREK A., *Euroregion as an Entity Stimulating the Sustainable Development of the Cross-Border Market for Cultural Services in a City Divided by a Border*, "Sustainability" 2019, No. 11, s. 2232.

Zdzisława Dacko-Pikiewicz, Łukasz Wróblewski

Strategické aktivity ve městě Cieszyn-Český Těšín v kontextu rozvoje přeshraničního trhu služeb v oblasti kultury

Shrnutí

Článek má výzkumný charakter. Na základě provedené analýzy strategických dokumentů města Cieszyn-Český Těšín rozděleného státní hranicí, jakož i závěrů vypracovaných během konzultačního setkání odborníků s klíčovými účastníky polsko-českého trhu kulturních služeb, byly identifikovány možnosti dalšího rozvoje tohoto přeshraničního trhu. Realizovaný výzkum svědčí o tom, že navzdory dynamicky se rozvíjející polsko-české přeshraniční spolupráci v oblasti kultury nadále chybí ve strategických dokumentech ustanovení, která by přímo poukazovaly na potřebu zintenzivnění společných polsko-českých aktivit v oblasti kultury, a v souvislosti s tím i ustanovení, která by poukazovaly na potřebu rozvoje přeshraničního trhu kulturních služeb kultury. Z tohoto důvodu byly po zohlednění závěrů vypracovaných během konzultačního setkání stanovená opatření z oblasti strategického řízení, které by mohly významně přispět k tzv. „rozplývání hranice“ a k rozvoji tohoto trhu ve městě Cieszyn-Český Těšín. Vypracovaná doporučení mohou být užitečná nejen pro vedení města Cieszyn-Český

Těšín, ale i pro kompetentní osoby a manažery kultury z jiných evropských měst nacházejících v Schengenském prostoru, které jsou také rozděleny státní hranicí.

Zdzisława Dacko-Pikiewicz, Łukasz Wróblewski

Strategické aktivity v meste Cieszyn-Český Těšín v kontexte rozvoja cezhraničného trhu kultúrnych služieb

Z h r n u t i e

Článok má výskumný charakter. Na základe vykonanej analýzy strategických dokumentov štátnou hranicou rozdeleného mesta Cieszyn-Český Těšín, ako aj záverov vypracovaných počas konzultačného stretnutia expertov s kľúčovými účastníkmi poľsko-českého trhu kultúrnych služieb, boli identifikované možnosti ďalšieho rozvoja tohto cezhraničného trhu. Realizovaný výskum svedčí o tom, že napriek dynamicky sa rozvíjajúcej poľsko-českej cezhraničnej spolupráci v oblasti kultúry naďalej chýbajú v strategických dokumentoch ustanovenia, ktoré by priamo poukazovali na potrebu zintenzívnenia spoločných poľsko-českých aktivít v oblasti kultúry, a v súvislosti s tým aj ustanovenia, ktoré by poukazovali na potrebu rozvoja cezhraničného trhu kultúrnych služieb kultúry. Z tohto dôvodu boli po zohľadnení záverov vypracovaných počas konzultačného stretnutia stanovené opatrenia z oblasti strategického riadenia, ktoré by mohli vo významnej miere prispieť k tzv. „rozplývaniu hranice” a k rozvoju tohto trhu v meste Cieszyn-Český Těšín. Vypracované odporúčania môžu byť užitočné nielen pre vedenie mesta Cieszyn-Český Těšín, ale aj pre kompetentné osoby a manažerov kultúry z iných európskych miest nachádzajúcich v Schengenskom priestore, ktoré tiež sú rozdelené štátnou hranicou.

Dr hab. Robert Socha, prof. AWSB
Akademia WSB
Cieszyn
 <https://orcid.org/0000-0003-2388-1819>

Charakterystyka zagrożeń bezpieczeństwa powszechnego w strefie nadgranicznej Śląska Cieszyńskiego w kontekście doskonalenia współdziałania służb ratowniczych

Streszczenie

Jednym z podstawowych zadań każdego państwa jest zagwarantowanie bezpieczeństwa narodu. W realiach XXI wieku człowiek stanął przed wyzwaniem tworzenia bezpieczeństwa we wszystkich wymiarach i płaszczyznach, począwszy od bezpieczeństwa personalnego i lokalnego, po narodowe i międzynarodowe, a także militarne, społeczne, ekologiczne, ekonomiczne, publiczne i powszechne. Dlatego przygotowanie podmiotów odpowiedzialnych za bezpieczeństwo, będące następstwem trafnego określenia charakteru zagrożeń determinujących organizację współdziałania, w tym w wymiarze transgranicznym, pozwoli na podjęcie szybkich i skutecznych działań w warunkach zagrożeń bezpieczeństwa powszechnego strefy nadgranicznej.

Słowa kluczowe: zagrożenia, bezpieczeństwo, współdziałanie, strefa nadgraniczna, Śląsk Cieszyński

Wprowadzenie

Przyjmuje się, że jedną z najważniejszych potrzeb człowieka i grup społecznych (w tym grupy państwowej i społeczności międzynarodowej) jest bezpieczeństwo. Potrzeba bezpieczeństwa wynika zarówno z wewnętrznej struktury społeczeństwa, jak i z funkcjonowania oraz ewolucji środowiska międzynarodowego, w którym powstają zagrożenia i wyzwania dla danego narodu i państwa.

Słowo „bezpieczeństwo” pochodzi z języka łacińskiego i oznacza: *sine* – bez, *cura* – troska, uwaga, niepokój, *securitas* – wolność od troski i pewność, bez-troska i stan bez niepokojów lub zagrożeń. Uwzględniając zasady języka polskiego, przez „bezpieczeństwo” należy rozumieć stan niezagrożenia, spokoju, pewności, natomiast przez „bezpieczeństwo ludzi” – stan niezagrożenia dla jakiegokolwiek dobra prawnego człowieka¹, np. dla życia, zdrowia, godności osobistej, nietykalności. Brak zagrożenia stanowi istotny, aczkolwiek nie jedyny, aspekt poczucia bezpieczeństwa. Równie ważna jest społeczna świadomość posiadania możliwości jego zapewnienia. Intuicyjne pojmowanie bezpieczeństwa prowadzi do stwierdzenia, że odnosi się ono do sfery świadomościowej danego podmiotu – człowieka, grupy społecznej, narodu lub narodów. *Słownik terminów z zakresu bezpieczeństwa narodowego*² definiuje bezpieczeństwo jako stan, który daje poczucie pewności i gwarancję jego zachowania oraz szanse na doskonalenie.

W nauce stosuje się wiele różnych typologii bezpieczeństwa. Podstawowe jest kryterium podmiotowe, zgodnie z którym bezpieczeństwo dzielimy na: bezpieczeństwo narodowe i bezpieczeństwo międzynarodowe. Najstarszą formułą bezpieczeństwa jest bezpieczeństwo narodowe. Pojęcie to wywodzi się z kategorii egzystencjonalnych potrzeb i interesów społeczności tworzących państwa. Do ich zaspokajania służy aparat państwowy. Dlatego szeroko przyjęte jest w nauce utożsamianie bezpieczeństwa narodowego z bezpieczeństwem państwa. Obecnie znacznie silniej niż w przeszłości występuje zależność między bezpieczeństwem narodowym i międzynarodowym. Należy zauważyć, że bezpieczeństwo narodowe ma pierwotny charakter w stosunku do bezpieczeństwa międzynarodowego. Stan kondycji każdego z państw i narodów składających się na społeczność międzynarodową oraz stan stosunków między nimi określa stan bezpieczeństwa międzynarodowego, a poszczególne państwa i narody zainteresowane są bezpieczeństwem międzynarodowym przez pryzmat własnych interesów bezpieczeństwa.

---

¹ *Słownik języka polskiego*, t. 1, PWN, Warszawa 1995, s. 139.

² *Słownik terminów z zakresu bezpieczeństwa narodowego*, AON, Warszawa 2002, s. 13.

W XXI wieku następuje permanentne rozszerzanie się znaczenia pojęcia „bezpieczeństwo”, co powoduje, że nie ma jednej, powszechnie uznanej jego wykładni. Wielość definicji „bezpieczeństwa” wpływa na trudności w identyfikacji tego obszaru. Bezpieczeństwo to „stan i proces”, a nie wartość o stałych i niezmiennych desygnatach.

Zapewnienie bytu i rozwoju narodowego w warunkach wolnych od zagrożeń wymaga podejmowania szeregu przedsięwzięć oraz zaangażowania wielu podmiotów, „a co najważniejsze – sprawnego zgrania ich działań w »jedność czynu złożonego«. Jedność ta ma być wolna od zakłóceń i wewnętrznych sprzeczności o charakterze organizacyjnym, funkcjonalnym, normatywnym i kompetencyjnym, jednym słowem – zakłóceń systemowych”³. Zmiana tradycyjnej postaci zagrożeń, które dotychczas miały zazwyczaj z góry rozpoznawalny i na ogół militarny charakter, oraz występowanie zagrożeń asymetrycznych, które ewoluują wraz z postępowaniem cywilizacyjnym, wpływają na zmianę podejścia do bezpieczeństwa narodowego. Wśród dziedzin bezpieczeństwa narodowego szczególną rolę odgrywa dziedzina bezpieczeństwa powszechnego, powiązana z pozostałymi dziedzinami bezpieczeństwa⁴. Termin „bezpieczeństwo powszechne” tłumaczyć można wielorako, m.in. jako stan zapewniający ochronę życia i zdrowia obywateli oraz majątku narodowego przed skutkami klęsk żywiołowych i katastrof technicznych.

Podjmując problematykę zagrożeń bezpieczeństwa powszechnego dla ludności zamieszkałej w strefie nadgranicznej, należy wyjaśnić znaczenie owego pojęcia. Zgodnie z Ustawą z dnia 12 października 1990 roku o ochronie granicy państwowej strefa nadgraniczna obejmuje cały obszar gmin przyległych do granicy państwowej, a na odcinku morskim – do brzegu morskiego. Jeżeli określona w ten sposób szerokość strefy nadgranicznej nie osiąga 15 km, włącza się do strefy nadgranicznej również obszar gmin bezpośrednio sąsiadujących z gminami przyległymi do granicy państwowej lub brzegu morskiego. Jednostki zasadniczego podziału terytorialnego państwa, których granice

---

³ W. KITLER, *Bezpieczeństwo narodowe RP. Podstawowe kategorie. Uwarunkowania. System*, AON, Warszawa 2011, s. 383.

⁴ *Ibidem*, s. 186–190.

znajdują się w obszarze strefy nadgranicznej wyznaczonej w określony wyżej sposób, stanowią część tej strefy. Dodatkowo zasięg strefy nadgranicznej jest oznaczony tablicami z napisem „Strefa nadgraniczna”⁵. Gminami Śląska Cieszyńskiego położonymi w strefie nadgranicznej są: Istebna, Wisła (m.), Ustroń (m.), Brenna, Goleszów, Skoczów, Cieszyn (m.), Dębowiec, Hażlach, Zebrzydowice, Strumień⁶.

Celem niniejszego artykułu jest wskazanie kierunków doskonalenia współdziałania polskich i czeskich służb ratowniczych w oparciu o zidentyfikowane zagrożenia bezpieczeństwa powszechnego dla ludności strefy nadgranicznej.

Istota zagrożeń

Zagrożenie odnosi się do sfery świadomościowej danego podmiotu i oznacza pewien stan psychiki lub świadomości wywołany postrzeganiem zjawisk ocenianych jako niekorzystne lub niebezpieczne. Zagrożenie nie stanowi kategorii samoistnej, gdyż zawsze odnosi się do określonego podmiotu, na który oddziałuje destrukcyjnie. Może ono również wywołać negatywne następstwa, ponieważ każdy podmiot charakteryzuje się mniejszą lub większą podatnością, czyli określonymi słabościami, pozwalającymi na przekształcenie potencjalnego zagrożenia w szkodę⁷.

Zagrożenie jako zjawisko fizyczne lub społeczne powoduje stan niepewności i obaw, czyli narusza poczucie bezpieczeństwa. Ponieważ poczucie bezpieczeństwa dotyczy wszystkich dziedzin życia i działalności człowieka, tworząc wielowymiarowy wektor komfortu psychicznego ludzi czujących się bezpiecznie, również zagrożenia tegoż bezpieczeństwa obejmują całe spektrum zjawisk odbierających ten komfort w poszczególnych dziedzinach życia i działalności bądź w ich różnorodnej konfiguracji⁸. W związku z tym w praktycznej działal-

---

⁵ Ustawa z dnia 12 października 1990 r. o ochronie granicy państwowej, Dz. U. z 2018 r., poz. 1869, art. 12.

⁶ Rozporządzenie Ministra Spraw Wewnętrznych i Administracji z dnia 29 sierpnia 2005 r. w sprawie wykazu gmin i innych jednostek zasadniczego podziału terytorialnego państwa położonych w strefie nadgranicznej oraz tablicy określającej zasięg tej strefy, Dz. U. nr 188, poz. 1580.

⁷ J. DWORZECKI, *Bezpieczeństwo w ruchu lądowym na Śląsku*, WSBiF, Bielsko-Biała 2010, s. 18.

⁸ Szerzej: B. WIŚNIEWSKI, S. ZALEWSKI, red., *Bezpieczeństwo wewnętrzne RP w ujęciu systemowym i zadań administracji publicznej*, Bielsko-Biała 2006.

ności podmiotów zagrożenie funkcjonuje z przymiotnikiem (przymiotnikami), określającym, kogo personalnie lub jakiego obszaru podmiotowo bądź przedmiotowo dotyczy.

W kontekście zagrożeń dla ludności strefy nadgranicznej istotne miejsce zajmują nadzwyczajne zagrożenia, które determinują organizację współdziałania polskich i czeskich służb odpowiedzialnych za bezpieczeństwo. Według ujęcia Federalnej Agencji Kierowania w Sytuacjach Kryzysowych (FEMA) za zagrożenie nadzwyczajne uznaje się każde nadzwyczajne wydarzenie o takiej skali, że wymaga ono zastosowania całości sił i środków (na danym poziomie administracji) lub kombinacji własnych środków i agencji z zewnątrz, zmobilizowanych do opanowania sytuacji.

Departament Spraw Humanitarnych ONZ przyjmuje, że zagrożeniem nadzwyczajnym jest nagłe i nieoczekiwane wydarzenie, pociągające za sobą konieczność natychmiastowych działań. Nadzwyczajne zagrożenie to również nieoczekiwana i trudna lub niebezpieczna sytuacja, szczególnie wypadek, który narasta nagle i który wymaga szybkiej akcji przeciwdziałania, a także zjawiska lub wydarzenia, które zagrażają zdrowiu, życiu ludzi oraz mieniu w sposób masowy na znacznym obszarze, wywołując rozległe straty sanitarne i materialne⁹.

Zagrożenia obejmują coraz to nowe obszary życia społecznego, których znaczenie rośnie wraz z rozwojem cywilizacji. Dlatego w zależności od podmiotu, którego żywotne interesy są zagrożone, można wyróżnić: zagrożenia narodowe (państwowe) i zagrożenia międzynarodowe. Z kolei zagrożenia narodowe mogą być kształtowane w dwóch obszarach: wewnętrznym (zagrożenia wewnętrzne) i zewnętrznym (zagrożenia zewnętrzne).

[...] zagrożenie bezpieczeństwa państwa może powstać na tle uwarunkowań wewnętrznych i (lub) zewnętrznych oraz militarnych i (lub) niemilitarnych. Każde z tych uwarunkowań może występować niezależnie (osobno) lub w dowolnej konfiguracji, przyczyniając się do powstania – wewnątrz państwa lub w jego najbliższym otoczeniu – sytuacji konfliktowej. Może tu wystąpić tak daleko idące przenikanie przyczyn i wzajemnych uwarunkowań zagrożenia bezpieczeństwa państwa, że jednoznaczne

---

⁹ http://www.bip.krakow.pl/?sub_dok_id=15891 [dostęp: 12.02.2011].

ich zakwalifikowanie (zidentyfikowanie) staje się wręcz niemożliwe. Dlatego zagrożenia powinno się rozpatrywać na wielu płaszczyznach i pod różnym kątem, aby ustalić (wychwycić) wszystkie możliwe związki przyczynowo-skutkowe¹⁰.

Identyfikacji zagrożeń powinno towarzyszyć podejście całościowe, obecnie powszechnie dominujące w świecie, albowiem klasyczny podział na wewnętrzne i zewnętrzne aspekty bezpieczeństwa stanowi niemalże już historię. Dla nikogo nie może być tajemnicą, że w zglobalizowanym świecie zagrożenia tzw. klasyczne (np. groźba wojny prowadzonej tradycyjnymi metodami militarnymi) ustępują pola zagrożeniom nietypowym, których źródłem stają się często trudne do zidentyfikowania podmioty pozapaństwowe.

W warunkach globalizacji i internacjonalizacji wszystkich aspektów życia społecznego granica między bezpieczeństwem wewnętrznym i zewnętrznym jest rozmyta, a wiele zagrożeń, m.in. terroryzm międzynarodowy, handel narkotykami, katastrofy ekologiczne lub wywołane siłami przyrody, trudno przypisać do jednego – zewnętrznego lub wewnętrznego – źródła.

Charakterystyka wybranych zagrożeń bezpieczeństwa powszechnego

Przewidywanie, unikanie i minimalizowanie skutków zagrożeń stało się prawdziwym wyzwaniem dla współczesnych pokoleń. Dotychczasowe postrzeganie zagrożeń, wyniesione z doświadczeń XX wieku, jednoznacznie utożsamianych wyłącznie z konfliktem zbrojnym, totalną wojną i groźbą użycia broni masowego rażenia, w drugiej dekadzie XXI wieku zostało istotnie, a nawet zasadniczo zmienione¹¹. Rozwój cywilizacyjny i zwiększający się zakres globalizacji to tylko jedno z wielu czynników, które powodują wzrost zagrożeń.

Wieloaspektowość i wielowymiarowość zagrożeń sprawia ogromne trudności w dokonaniu ich typologii. W literaturze przedmiotu można spotkać wiele prób podziału zagrożeń. Nie sposób przytoczyć wszystkich definicji, istnieje

---

¹⁰ S. DWORECKI, *Od konfliktu do wojny*, Warszawa 1996, s. 18–19.

¹¹ A. SKRABACZ, red., *Ochrona ludności w czasie pokoju oraz w okresie kryzysu i wojny*, Centralna Biblioteka Wojskowa, Warszawa 2010, s. 29.

jednak wspólny mianownik dla większości z nich – jest nim podział ze względu na źródła przyczyn sprawczych, doprowadzających do powstania zagrożenia. W większości przypadków przyczynę pojawiania się tychże zagrożeń stanowi zachowanie ludzi bądź działanie sił natury.

Źródłem zagrożeń bezpieczeństwa powszechnego dla mieszkańców Śląska Cieszyńskiego zamieszkujących w strefie nadgranicznej mogą być m.in.: przyroda, infrastruktura drogowa, komunalna i techniczna oraz człowiek.

Podziału zagrożeń bezpieczeństwa powszechnego można również dokonywać ze względu na destrukcyjne oddziaływanie konkretnego komponentu otoczenia podmiotu badań. Przy przyjęciu takiego kryterium podziału za czynniki powodujące zagrożenia dla członków społeczności lokalnej uznaje się: siły natury oraz ludzkie działanie. Taki podział zagrożeń bezpieczeństwa powszechnego pozwala określić bezpośredni skutek oddziaływania sił natury – są nim klęski żywiołowe, noszące znamiona katastrof naturalnych lub awarii technicznych, natomiast efektem ludzkiego działania jest m.in. przestępczość.

Niniejszy artykuł dotyczy zagrożeń bezpieczeństwa powszechnego, które – z jednej strony – mogą wpłynąć na destabilizację życia lokalnych społeczności, natomiast z drugiej – wymuszają konieczność międzynarodowej kooperacji służb odpowiedzialnych za różne obszary bezpieczeństwa. W dalszej części opracowania przedstawione zostaną najbardziej typowe zagrożenia, których doświadczyły – bądź mogą doświadczyć – społeczności lokalne zamieszkujące strefę nadgraniczną Śląska Cieszyńskiego.

Intensywny opad deszczu to opad atmosferyczny w postaci kropel wody, dosięgający Ziemi. Charakterystyczne dla tego zjawiska są: czas trwania opadów i ich nasilenie. Zjawisko to może trwać od kilku minut do kilku dni. Intensywne opady deszczu mogą być przyczyną lokalnych podtopień czy powodzi. O tym decyduje czas trwania opisywanego zjawiska. Charakterystyczna dla kropli wody jest ich średnica, którą szacuje się powyżej 0,5 mm. W literaturze przedmiotu można spotkać klasyfikację uwzględniającą trzy rodzaje opadów: lekki, umiarkowany i silny. Za opad lekki uznaje się opad deszczu wynoszący do 0,25 cm wody na godzinę. Przyjmuje się, że jeżeli opad na godzinę wynosi 0,25–0,75 cm, to mamy do czynienia z opadem umiarkowanym, a w przypadku większym niż 0,75 cm na godzinę – z opadem silnym.

Lokalne podtopienia to skumulowanie wody deszczowej w efekcie intensywnych opadów deszczu, których wysokość zdecydowanie przerasta możliwości odpływu za pośrednictwem naturalnych i/lub sztucznych systemów drenażowych.

Powódź to z kolei wezbranie, w wyniku którego wody rzeki po przekroczeniu stanu brzegowego lub przerwaniu wałów zalewają dolinę, zagrażając ludziom, powodując straty społeczne, ekonomiczne i przyrodnicze¹². Powodzie są naturalnym zjawiskiem przyrodniczym, charakteryzującym się silnym działaniem destrukcyjnym w środowisku. Trwają dosyć długo, obejmują z zasady duże obszary. W Polsce występują cyklicznie, w różnych porach roku. Można wyróżnić m.in. powodzie opadowe (letnie), roztopowe, zimowe i sztormowe.

W tym miejscu należy odwołać się do wydarzeń z 19 lipca 1970 roku, kiedy to po kilkudniowej ulewie poziom Olzy wzrósł do 5,5 m. Polscy i czescy strażacy podejmowali wówczas wspólne działania mające na celu „uratowanie” mostu Wolności. Wezbrane wody Olzy, niosąc konary i inne porwane przez powódź przedmioty, zagrażały przeszłom przeprawy drogowej. W ratowaniu mostu wzięło udział 14 strażaków, jednak jedno z przeseł nie wytrzymało nacisku potężnego pnia i cała konstrukcja runęła. W nurtach rzeki zginęło 5 uczestników akcji, ciała dwóch nigdy nie znaleziono. Co roku, upamiętniając tę tragedię, czescy i polscy strażacy oraz świadkowie tamtych wydarzeń składają kwiaty pod tablicą ku czci poległych: Ludwika Bobrzyka (lat 30), Wilhelma Dziadka (lat 29), Ernesta Jakubca (lat 25), Władysława Sułka (lat 43) i Andrzeja Topiarza (lat 23), po czym tworzą nad Olzą symboliczny most wodny z sikawek, a do rzeki wrzucają wieniec.

Z kolei w maju 2010 roku w Czeskim Cieszynie Olza wystąpiła z brzegów, a poziom wody był wyższy niż w 1970 roku. Część miasta została zamknięta dla ruchu. Najgorsza sytuacja panowała w rejonie Karwiny i Vsetina. W Karwinie zamknięto główny most na trasie do Ostrawy. W Bohuminie poziom wód był najwyższy od pół wieku. Ewakuowano m.in. 90 pacjentów szpitala. Powodzi towarzyszył silny wiatr, a uszkodzony drzewostan nie tylko utrudniał transport drogowy i kolejowy, ale powodował także przerwy w dostawach prądu.

---

¹² R. GROCKI, *Vademecum zagrożeń*, Dom wydawniczy Bellona, Warszawa 2003, s. 17.

Minister obrony Republiki Czeskiej zapowiedział, że w rejon powodzi zostaną skierowanych 800 żołnierzy, w tym saperzy¹³.

Mając na celu podniesienie transgranicznych zdolności do podejmowania działań w sytuacjach kryzysowych przez polskie i czeskie jednostki straży pożarnej, ze szczególnym naciskiem na sprawne zarządzanie w sytuacjach powodziowych, miasta i gminy Karwina, Piotrowice koło Karwiny, Jastrzębie-Zdrój i Zebrzydowice m.in. realizują projekt transgraniczny „Razem przeciw powodzi / Společně proti povodni”. Piotrówka i Olza to rzeki stanowiące częściowo granicę między Republiką Czeską i Polską. W czasie ulewnych deszczów wody tych rzek szybko podnoszą się, stanowiąc tym samym zagrożenie dla mieszkańców okolicznych miejscowości. Środkiem do osiągnięcia założonego celu jest zakup specjalistycznego sprzętu, który będzie wykorzystywany podczas wspólnych ćwiczeń oraz w trakcie działań ratowniczych po obu stronach granicy, co w konsekwencji wpłynie na zwiększenie sprawności działania służb¹⁴.

Susza to deficyt wody na określonym obszarze. Wyróżnia się trzy rodzaje suszy: meteorologiczną, hydrologiczną i rolniczą. Dwa pierwsze typy są przypadkami fizycznymi, trzeci jest efektem zaistnienia dwóch wcześniej wymienionych i zaliczyć go można do obszaru ludzkiej działalności (produkcja rolna)¹⁵. Zjawisko to przybiera charakter ciągły, sezonowy i nieprzewidywalny. Susza o charakterze ciągłym występuje na terenach pustynnych i zajmuje około 5% powierzchni Ziemi, a w rejonach, gdzie pojawiają się wyraźne pory suche i pory deszczowe, mówimy o suszy w charakterze sezonowym. Istnieje również możliwość wystąpienia suszy w dowolnym miejscu i czasie – wówczas mamy do czynienia z suszą o charakterze nieprzewidywalnym¹⁶.

Wielodniowe upały i brak deszczu to problemy niedoboru wody i konieczności oszczędzania energii elektrycznej. Susza jest również zagrożeniem dla roślinności. W gorącu więdną roślinność. Szczególnie zagrożone są świeżo nasadzone rośliny. Z tym problemem zmagał się w sierpniu 2015 roku m.in.

---

¹³ <https://www.rp.pl/artykul/481411-Czechy--groznie-przy-granicy.html> [dostęp: 20.02.2019].

¹⁴ <http://zwrot.cz/2018/01/wspolne-dzialania-przeciwpowodziowe-gmin-przygranicznych/> [dostęp: 20.02.2019].

¹⁵ R. GROCKI, *Vademecum zagrożeń...*, s. 69.

¹⁶ A. DAWIDOWICZ i in., *Źródła zagrożeń i ich charakterystyka*, WN Wersus-Nauka, Wrocław 2007, s. 33.

Czeski Cieszyn, zwłaszcza że miasto w ciągu ostatnich trzech lat zainwestowało w nowe sadzonki tysiące koron. Tylko wiosną 2015 roku w ramach kolejnego etapu rewitalizacji miejskiej zieleni w Czeskim Cieszynie posadzono setki nowych drzew oraz tysiące krzewów i bylin. Bez pomocy strażaków młode drzewa i krzewy nie przetrwałyby panującej tego lata suszy. W najbardziej upalne dni publiczne kwietniki i zieleńce trzeba było podlewać nawet dwa razy dziennie. W czasie tropikalnych upałów najbardziej cierpiały młode drzewka i krzewy, które nie wykształciły jeszcze wystarczająco bogatego systemu korzeniowego, a tym samym nie były w stanie samodzielnie czerpać wody głęboko z ziemi. W akcji wzięli wówczas udział zarówno zawodowi strażacy, jak i ochotnicy, którzy za pomocą trzech cystern dowozili wodę, niezbędną dla miejskiej zieleni. Po polskiej stronie granicy prawdziwie katastrofalna sytuacja panowała m.in. w Istebnej i Brennej – w górskich gminach Śląska Cieszyńskiego, gdzie mieszkańcy są często zdani wyłącznie na „kranówkę” pochodzącą z lokalnych ujęć. Wskutek tropikalnych upałów źródła zaczynały wysychać, co mogło skutkować okresowymi ograniczeniami w dostawie wody¹⁷.

Pożar to niekontrolowany proces palenia w miejscu do tego nieprzeznaczonym, powodujący straty i zagrożenie. Przyczyn powstawania pożarów jest wiele. Szacuje się, że około 80% pożarów wybucha zarówno z powodu nieprzestrzegania przez społeczeństwo przepisów przeciwpożarowych podczas obchodzenia się z ogniem w miejscach pracy i wypoczynku, jak również używania niesprawnego sprzętu, podpaleń czy sabotaży¹⁸. Źródłem niebezpiecznych pożarów mogą być materiały łatwopalne, a także składowiska odpadów komunalnych bądź chemicznych. Spalanie materiałów chemicznych jest szczególnie niebezpieczne, ponieważ w dymie podczas spalania pojawiają się substancje niebezpieczne dla życia i zdrowia ludzkiego, takie jak: siarkowodór, chlorowodór, dwutlenek siarki, tlenek azotu, tlenek węgla. Dochodzi również do pożarów w związku z wyładowaniami atmosferycznymi, zwłaszcza kompleksów leśnych. Wyładowania atmosferyczne są wyładowaniami elektrycznymi,

---

¹⁷ <http://gazetacodzienna.pl/arttykul/gospodarka/skutki-suszy-i-upalu-na-slasku-cieszynskim> [dostęp: 20.02.2019].

¹⁸ R. GROCKI, *Vademecum zagrożień...*, s. 76.

które następuje w trzech płaszczyznach: pomiędzy chmurą a powierzchnią ziemi, pomiędzy chmurami oraz wewnątrz chmury burzowej. Wyładowania atmosferyczne mogą wystąpić w postaci piorunów: liniowych, kulistych oraz łańcuchowych. Wyładowania atmosferyczne często towarzyszą gwałtownym opadom deszczu, śniegu lub gradu.

W zakresie ochrony przeciwpożarowej – tak jak w przypadku ochrony przeciwpowodziowej – występuje ścisła transgraniczna współpraca gmin nadgranicznych Śląska Cieszyńskiego. Wieloletnia współpraca OSP Istebna-Centrum i SDH Mosty u Jabłonkowa zaowocowała realizacją projektu „Strażacy bez granic – Hasiči bez hranic”, w ramach którego m.in. w dniach 27 i 28 lipca 2017 roku zorganizowano szkolenie z zakresu ochrony przeciwpożarowej i gaszenia pożarów lasu. W ramach szkolenia sztabowego wśród prezentowanych zagadnień znalazły się tematy dotyczące zabezpieczeń przeciwpożarowych lasów, dróg przeciwpożarowych, taktyki działań przy gaszeniu pożarów lasu oraz podejmowania współpracy w czasie akcji międzynarodowych. Odbył się również pokaz systemu wspomagającego dowodzenie akcją ratowniczą wraz z przedstawieniem aspektów prawnych wykorzystania w działaniach ratowniczych dronów. Z kolei drugi dzień został przeznaczony na ćwiczenia z zakresu gaszenia pożarów lasu. W działaniach ratowniczych wzięło udział 37 zastępów straży pożarnej, w tym 3 zastępy z Czech oraz jeden zastęp ze Słowacji. W trakcie ćwiczeń wykorzystano również drona¹⁹.

Śnieżyce występujące w bardzo dużym nasileniu na danym terenie prowadzą do jego paraliżu, m.in. uszkadzają infrastrukturę drogową, energetyczną. Gwałtowny atak zimy generuje problem z dostarczeniem żywności i innych niezbędnych produktów dla normalnego funkcjonowania lokalnych społeczności. Taka sytuacja rodzi kolejne zagrożenia, jakimi mogą być: narastające konflikty społeczne, chaos, dezinformacja, wypadki komunikacyjne. Tak było m.in. 16 lutego 2012 roku, kiedy to blisko dwumetrowe zaspasy powstały na drogach pod Bruntalem, na pograniczu Śląska i Moraw. Policja zamknęła wówczas kilka dróg. Poważne problemy odnotowano także w okolicach Trzyńca, a przez przejścia graniczne między Polską a Republiką Czeską w Cieszynie nie były

---

¹⁹ <http://www.istebna.eu/mieszkaniec/news/strazacy-bez-granic> [dostęp: 20.02.2019].

przepuszczane do Czech samochody ciężarowe. Po stronie czeskiej do służby wezwano policjantów przebywających na urlopowach, którzy monitorowali sytuację oraz rozdawali kierowcom ciepłą herbatę.

Gołoledź to osad lodu zazwyczaj jednorodny i przezroczysty powstały na powierzchni ziemi lub na obiektach znajdujących się na niej (np. na pojazdach, liniach napowietrznych, płotach, roślinach, słupach). Gołoledzi nie należy mylić z warstwą lodu powstającą na powierzchni w wyniku: zamarzania wody zgromadzonej po wcześniej występujących opadach deszczu lub mżawki, zamarzania wody powstałej z topnienia pokrywy śnieżnej oraz ponownego zamarzania stopniałej pokrywy śnieżnej²⁰. Od gołoledzi należy odróżnić oblodzenie. Obydwa zjawiska powodują śliskość nawierzchni, ale przyczyny ich powstania są zupełnie inne. Oblodzenie polega bowiem na tworzeniu się na powierzchni ziemi lub płaskich przedmiotach (na drogach, chodnikach i innych powierzchniach) warstwy lodu wskutek zamarzania wody po opadach atmosferycznych lub topnieniu pokrywy śnieżnej²¹.

Dnia 1 grudnia 2014 roku rzecznik prasowy pogotowia ratunkowego województwa morawsko-śląskiego informował, że czescy ratownicy „zawaleni są telefonami z prośbami o pomoc medyczną dla osób, które odniosły kontuzje spowodowane gołoledzią”²². Najczęściej były to kontuzje dolnych i górnych kończyn oraz głowy. Straż pożarna wielokrotnie interweniowała w związku wypadkami drogowymi spowodowanymi aktualnymi warunkami atmosferycznymi. Z powodu śliskich dróg zarówno służby medyczne, jak i strażacy mieli trudności z szybkim dotarciem na miejsce zdarzenia.

Z silnym mrozem mamy z kolei do czynienia w dniach, w których temperatura minimalna jest niższa od -20°C . Silny mróz stanowi przyczynę wielu strat w gospodarce, zwłaszcza w produkcji rolnej i w sadownictwie, powodując wymarzenie zbóż ozimych i drzew owocowych. Destabilizuje normalną pracę systemów energetycznych i komunikacyjnych oraz zakładów przemysłowych. Może także powodować rozległe awarie: trakcji i torów kolejowych, magistrali

---

²⁰ *Meteorologiczna osłona kraju. Vademecum. Niebezpieczne zjawiska meteorologiczne. Geneza, skutki, częstota występowania, część druga – jesień, zima*, IMiGW PIB, Warszawa 2013, s. 37–38.

²¹ *Ibidem*, s. 43.

²² <http://zwrot.cz/2014/12/uwaga-gololedz/> [dostęp: 20.02.2019].

ciepłowniczych, instalacji i urządzeń hydrotechnicznych, wodociągów, sieci kanalizacyjnej i linii przesyłowych wysokiego napięcia, co w efekcie może spowodować paraliż życia lokalnych społeczności. Silny mróz stanowi przede wszystkim zagrożenie dla zdrowia i życia ludzi oraz zwierząt.

Opady gradu (gradobicie) to opad atmosferyczny w postaci kryształków lodu. Średnica bryłek lodu wynosi od 5 mm do 50 mm. Charakterystyczna dla tego zjawiska jest pora roku – gradobicie występuje zazwyczaj w porze letniej i powstaje z chmur typu *cumulonimbus*, a chwilę przed rozpoczęciem opadów wieje silny wiatr. Gradobicie może być przyczyną ogromnych zniszczeń w środowisku. Czas jego trwania szacuje się od kilku minut nawet do kilku godzin.

Z silnym wiatrem mamy do czynienia wówczas, gdy średnia prędkość wiatru przekracza 15 m/s lub porywy 20 m/s. W Polsce silny wiatr może występować w ciągu całego roku, ale największa jego częstotliwość przypada na okres jesienno-zimowy i wiosenny. Na obszarze Polski można wyróżnić następujące rodzaje wiatru lokalnego: bryza, wiatr typu fenowego, wiatr dolinny i wiatr górski. Silny wiatr powoduje przede wszystkim straty w drzewostanie, budownictwie, łączności, rolnictwie i energetyce oraz utrudnienia komunikacyjne, wynikające z ograniczenia przejezdności dróg. Jednocześnie stanowi zagrożenie dla życia ludzkiego, tak jak w trakcie wichury, mającej charakter huraganu, która przeszła nad Polską 28 marca 1997 roku. Wiatr silny i porywisty przekraczający 30 m/s zanotowano na Pomorzu Zachodnim, w Wielkopolsce, na Górnym i Dolnym Śląsku, w centrum kraju oraz w Tatrach i Sudetach. Na Śnieżce dochodził w porywach do 43 m/s. Wyjątkowo intensywny przebieg zjawiska nad Polską spowodował katastrofalne zniszczenia i śmierć 11 osób²³.

Wnioski

Współczesne zagrożenia w obszarze bezpieczeństwa powszechnego wymagają współdziałania wielu podmiotów. Inspiracją działania ludzkiego są motywy, natomiast czynnikami, które determinują działania ludzkie, są występujące w danym momencie potrzeby. Przyjmując, iż zasadniczym motywatorem

---

²³ *Meteorologiczna osłona kraju...*, s. 16.

działań są właśnie potrzeby, można stwierdzić, że zaspokojenie potrzeb zmusza ludzi do efektywnego współdziałania z innymi, gdyż w otaczającym nas świecie trudno wskazać pojedynczych ludzi czy też niewielkie ich grupy, które byłyby w pełni samowystarczalne i mogły samodzielnie funkcjonować oraz zaspokajając podstawowe potrzeby bez odwoływania się do współdziałania z innymi. Współdziałanie, współpraca czy wzajemne wspieranie się są wszechobecne w codziennym życiu, a rozwój społeczeństw jest ściśle związany ze wzrostem wzajemnych zależności. Tak dzieje się również w obszarze bezpieczeństwa, zwłaszcza w aspekcie przeciwdziałania i reagowania na zagrożenia w wymiarze międzynarodowym. Obecnie zapewnienie bezpieczeństwa każdej społeczności, w tym mieszkańcom zamieszkującym strefę nadgraniczną, nie jest możliwe bez współdziałania podmiotów do tego powołanych po obu stronach granicy, jak i bez zaangażowania lokalnych społeczności.

Podstawowe zasady dobrowolnego udzielania pomocy pomiędzy Rzeczpospolitą Polską a Republiką Czeską podczas katastrof, klęsk żywiołowych i innych nadzwyczajnych wydarzeń, zagrażających życiu i zdrowiu ludzi, mieniu lub środowisku naturalnemu, które nie mogą być w pełni lub szybko opanowane własnymi środkami, zostały określone w umowie o współpracy i wzajemnej pomocy w przypadku katastrof, klęsk żywiołowych i innych nadzwyczajnych wydarzeń, podpisanej 8 czerwca 2000 roku²⁴.

Wspólne działania polskich i czeskich służb na rzecz doskonalenia obecnych rozwiązań są podejmowane m.in. dzięki środkom finansowym pozyskiwanym z funduszy obejmujących współpracę transgraniczną. Realizowane programy dotyczą takich obszarów, jak: zapobieganie zagrożeniom środowiskowym, zapobieganie zagrożeniom technologicznym, likwidacja katastrof i ich zapobieganie, ochrona przed klęskami żywiołowymi, likwidacja szkód ekologicznych, budowanie zintegrowanego systemu ratownictwa na obszarze przygranicznym.

Doskonalenie polsko-czeskich rozwiązań w obszarze zapobiegania i reagowania w sytuacji wystąpienia zagrożenia bezpieczeństwa powszechnego podyktowane jest powszechnym przeświadczeniem, że bezpieczeństwo nie było,

---

²⁴ Umowa między Rzeczpospolitą Polską oraz Republiką Czeską o współpracy i wzajemnej pomocy w wypadku katastrof, klęsk żywiołowych i innych nadzwyczajnych wydarzeń, podpisana w Warszawie dnia 8 czerwca 2000 r., Dz. U. z 2004 r., nr 36, poz. 325.

nie jest i ponad wszelką wątpliwość nie będzie nigdy wartością stałą, lecz taką, o którą nieustannie należy zabiegać. Dlatego warunkiem koniecznym budowania lokalnych systemów bezpieczeństwa jest właściwa identyfikacja wyzwań i zagrożeń dla określonej społeczności, w tym przypadku dla ludności zamieszkującej strefę nadgraniczną. Warunkiem sprawnego działania polskich i czeskich służb w sytuacji zagrożenia będzie właściwa organizacja współdziałania. Mając to na uwadze, nasuwają się wnioski, których realizacja może wpłynąć na zwiększenie sprawności współdziałania polskich i czeskich służb w sytuacji zagrożenia bezpieczeństwa powszechnego. Aby cel ten osiągnąć, należy:

- usprawnić system przekazywania informacji pomiędzy organami współdziałającymi,
- prowadzić systematyczną analizę przekazywanych informacji,
- oprzeć współdziałanie na wzajemnym świadczeniu usług w celu zrealizowania nadrzędnego zadania, jakim jest zapewnienie bezpieczeństwa określonej społeczności,
- wzmocnić współodpowiedzialność i wzajemną pomoc w realizacji zadań w zasięgu terytorialnym jednostek,
- opracować plany współdziałania, na bieżąco poddawać je aktualizacji, a w sytuacji wystąpienia zagrożenia dążyć do ich realizacji.

Literatura

- DAWIDOWICZ A. i in., *Źródła zagrożeń i ich charakterystyka*, WN Wersus-Nauka, Wrocław 2007.
- DWORECKI S., *Od konfliktu do wojny*, PWN, Warszawa 1996.
- DWORZECKI J., *Bezpieczeństwo w ruchu lądowym na Śląsku*, WSBiF, Bielsko-Biała 2010.
- GROCKI R., *Vademecum zagrożeń*, Dom wydawniczy Bellona, Warszawa 2003.
- KITLER W., *Bezpieczeństwo narodowe RP. Podstawowe kategorie. Uwarunkowania. System*, AON, Warszawa 2011.
- Meteorologiczna osłona kraju. Vademecum. Niebezpieczne zjawiska meteorologiczne. Geneza, skutki, częstota występowania, część druga – jesień, zima*, IMiGW PIB, Warszawa 2013.
- Rozporządzenie Ministra Spraw Wewnętrznych i Administracji z dnia 29 sierpnia 2005 r. w sprawie wykazu gmin i innych jednostek zasadniczego podziału terytorialnego

państwa położonych w strefie nadgranicznej oraz tablicy określającej zasięg tej strefy, Dz. U. nr 188, poz. 1580.

SKRABACZ A., *Ochrona ludności w czasie pokoju oraz w okresie kryzysu i wojny*, Centralna Biblioteka Wojskowa, Warszawa 2010.

Słownik języka polskiego, PWN, Warszawa 1995.

Słownik terminów z zakresu bezpieczeństwa narodowego, AON, Warszawa 2002.

Ustawa z dnia 12 października 1990 r. o ochronie granicy państwowej, Dz. U. z 2018 r., poz. 1869.

Umowa między Rzeczpospolitą Polską oraz Republiką Czeską o współpracy i wzajemnej pomocy w wypadku katastrof, klęsk żywiołowych i innych nadzwyczajnych wydarzeń, podpisana w Warszawie dnia 8 czerwca 2000 r., Dz. U. z 2004 r., nr 36, poz. 325.

WIŚNIEWSKI B., ZALEWSKI S., *Bezpieczeństwo wewnętrzne RP w ujęciu systemowym i zadań administracji publicznej*, WSA, Bielsko-Biała 2007.

Robert Socha

Charakteristika ohrožení veřejné bezpečnosti v pohraniční oblasti Těšínského Slezska v kontextu zdokonalování součinnosti záchranných služeb

Shrnutí

Jedním ze základních úkolů každého státu je zaručení bezpečnosti národa. V reáliích 21. století musí lidstvo čelit výzvám souvisejícím se zajištěním bezpečnosti ve všech aspektech a na všech úrovních, počínaje osobní a místní bezpečností až po národní a mezinárodní a také vojenskou, sociální, ekologickou, ekonomickou, veřejnou a všeobecnou. Z tohoto důvodu příprava subjektů odpovědných za bezpečnost, spočívající ve schopnosti vhodné identifikace charakteru ohrožení, které determinují organizaci součinnosti, včetně jejího přeshraničního rozměru, umožní realizovat promptní a účinná opatření v podmínkách ohrožení veřejné bezpečnosti v pohraniční oblasti.

Robert Socha

**Charakteristika ohrození veřejnej bezpečnosti
v pohraničnej oblasti Tešínskeho Sliezska
v kontexte zdokonaľovania súčinnosti záchranných služieb**

Zhrnutie

Jednou zo základných úloh každého štátu je garancia bezpečnosti národa. V podmienkach 21. storočia musí ľudstvo čeliť výzvam spojeným so zaistením bezpečnosti vo všetkých jej aspektoch a na všetkých úrovniach, počínajúc osobnou a miestnou bezpečnosťou až po národnú a medzinárodnú a aj vojenskú, sociálnu, ekologickú, ekonomickú, verejnú a všeobecnú. Z tohto dôvodu príprava subjektov zodpovedných za bezpečnosť, spočívajúca v schopnosti vhodnej identifikácie charakteru ohrození, ktoré determinujú organizáciu súčinnosti, vrátane jej cezhraničného rozmeru, umožní realizovať promptné a účinné opatrenia v podmienkach ohrozenia verejnej bezpečnosti v pohraničnej oblasti.

Dr inż. Anna Manowska
Politechnika Śląska w Gliwicach
Gliwice

 <https://orcid.org/0000-0001-9300-215X>

Wioletta Nowara
Politechnika Śląska w Gliwicach
Gliwice

 <https://orcid.org/0000-0002-9644-9966>

Przygotowanie przeciwpowodziowe powiatu cieszyńskiego

Streszczenie

Zainteresowanie tematyką powodziową jest ogromne, a świadomość zagrożenia powodziami i wiedza o ich skutkach ciągle wzrastają. Jest to efektem ustawodawstwa, które nakładając na organy administracji publicznej obowiązek tworzenia różnego rodzaju dokumentów, powoduje tym samym, że przygotowanie samorządów na wypadek wystąpienia zagrożenia rośnie. Tworzenie odpowiednich dokumentów służy rozpoznaniu terenu oraz identyfikacji obiektów i rejonów znajdujących się w szczególnej grupie ryzyka. Celem artykułu jest analiza kwestii funkcjonalności wybudowanych na terenie powiatu cieszyńskiego lub w jego bezpośrednim sąsiedztwie zbiorników retencyjnych – Goczałkowice oraz Wisła Czarne, i ustalenie, czy zbiorniki te spełniają swoją rolę w sposób zgodny z ich przeznaczeniem. Dotyczy to przede wszystkim kontrolowania poziomu wody zbiorników, a także odpowiedniego ich przygotowania na wypadek powodzi. W pracy zaprezentowano analizy statystyczne wypełnienia obu zbiorników, które dowodzą, że mimo realnego zagrożenia, jakie wynika z geograficznych cech ukształtowania terenu, powiat cieszyński jest przygotowany na możliwość wystąpienia powodzi.

Słowa kluczowe: powódź, przewidywanie, sytuacja hydrologiczna, powiat cieszyński

Wprowadzenie

Woda od zawsze budzi obawy społeczeństwa, stwarza bowiem – niezależnie od jej życiodajnych funkcji – ogromne zagrożenie dla ludzi i środowiska. Wyczytać to można z matrycy ryzyka zawartej w *Ocenie ryzyka na potrzeby zarządzania kryzysowego*, będącej częścią *Raportu o zagrożeniach bezpieczeństwa narodowego*. Nieprzypadkowo skala matrycy opisana została w sposób jakościowy (czyli opisowo), a nie liczbowo. Prawdopodobieństwo powodzi na poziomie „prawdopodobne” oznacza: „jest prawdopodobne, że wystąpi w większości okolicznościach i/lub zdarzenia są systematycznie dokumentowane i przekazywane są w formie ustnej i/lub występuje znaczna szansa, powod lub urządzenia pozwalające na jego wystąpienie. Może zdarzyć się raz na pięć lat”, natomiast skutki określane jako „duże” rozumiane są w następujący sposób: „skutki – 1) dla życia i zdrowia – mocno poranieni, dużo osób hospitalizowanych, duża liczba osób przemieszczonych (więcej niż na 24 godziny). Ofiary śmiertelne. Potrzeba szczególnych zasobów do pomocy ludziom i do usuwania zniszczeń; 2) dla mienia – społeczność częściowo нефункционująca, niektóre służby są nieosiągalne. Duże straty finansowe. Potrzebna pomoc z zewnątrz; 3) dla środowiska – długotrwałe efekty w środowisku naturalnym”¹.

Kombinacja takiego prawdopodobieństwa i skutków daje tym samym ryzyko na poziomie „duże”. Powódź jest jedynym z 18 rozpatrzonych w *Ocenie ryzyka...* zagrożeń, którego ryzyko utrzymuje się na tak wysokim poziomie. Nie bez powodu zatem powódź jest analizowana jako pierwsze z zagrożeń. Dodatkowo w *Ocenie ryzyka...* znajdujemy wzmiankę o zdarzeniach historycznych: „Najbardziej dotkliwe w skutkach były powodzie: w lipcu 1997 (tzw. powódź tysiąclecia), w czerwcu 2001 oraz w maju 2010 r.”². Okazuje się bowiem, iż uczymy się – mimo wielkiej świadomości – na negatywnych doświadczeniach. Ogromna fala powodziowa, która nawiedziła Polskę dwukrotnie (w 1997

---

¹ *Ocena ryzyka na potrzeby zarządzania kryzysowego*, [w:] *Raport o zagrożeniach bezpieczeństwa narodowego*, Warszawa 2013, s. 13–15.

² *Ibidem*, s. 21.

i w 2010 roku), doprowadziła do podjęcia konkretnych kroków w zakresie tematyki przeciwpowodziowej.

Czym tak właściwie jest powódź? Według definicji zawartej w nowej ustawie Prawo wodne powódź to „czasowe pokrycie przez wodę terenu, który w normalnych warunkach nie jest pokryty wodą, w szczególności wywołane przez wezbranie wody w ciekach naturalnych, zbiornikach wodnych, kanałach oraz od strony morza, z wyłączeniem pokrycia przez wodę terenu wywołanego przez wezbranie wody w systemach kanalizacyjnych”³. Definicja nie doprecyzowuje, jaki obszar musi być zalany, aby zjawisko uznane było za powódź. W Krajowym Planie Zarządzania Kryzysowego (KPZK) z 2017 roku wyszczególnionych zostało kilka typów i rodzajów powodzi: powódź opadowa, powódź roztopowa, powódź od wód gruntowych, powódź od wód morskich, powódź od urządzeń wodno-kanalizacyjnych oraz inne powodzie, o nieznannej genezie.

Celem niniejszych rozważań jest rozpatrzenie, czy wybudowane na terenie powiatu cieszyńskiego (lub w jego bezpośrednim sąsiedztwie) zbiorniki retencyjne – Zbiornik Goczałkowice oraz Zbiornik Wisła Czarne spełniają swoją rolę w sposób zgodny z założeniami. Dotyczy to przede wszystkim kontrolowania poziomu wody (napęnienia) tych zbiorników, a także odpowiedniego ich przygotowania. Analizując stan napęnienia zbiorników dla wybranego odcinka czasu, badacz chce sprawdzić, jak często występuje podwyższenie wartości napęnienia zbiornika powyżej poziomu średniego. Według KPZK na rozpatrywanym terenie mogą wystąpić następujące powodzie:

- 1) Powodzie opadowe: Do najbardziej zagrożonych powodziami opadowymi należą obszary województw południowych: [...], śląskiego i dolnośląskiego w zlewniach następujących rzek:
  - w dorzeczu Odry – zlewnia górnej i środkowej Odry łącznie ze zlewniami górskich dopływów (Olzy, Osobłogi, Małej Panwi, Nisy Kłodzkiej, Ślęzy, Bystrzycy, Kaczawy, Bobru, Nisy Łużyckiej);
  - w dorzeczu Wisły – zlewnia górnej i środkowej Wisły (do ujścia Wieprza) łącznie ze zlewniami górskich i podgórszych dopływów [...];

---

³ Ustawa Prawo wodne, Roz. 2, Art. 16, pkt 43.

2) Powodzie roztopowe: W przypadku śnieżnej zimy w okresie roztopowym zagrożone są obszary środkowej i dolnej Odry oraz środkowej i dolnej Wisły [...]⁴.

Teren powiatu cieszyńskiego jest zatem zagrożony przez cały rok – latem podczas nawalnych opadów, a zimą (wczesną wiosną) podczas roztopów.

Informatyczny System Osłony Kraju

Informatyczny System Osłony Kraju (ISOK) to projekt mający na celu ujednolicenie baz danych oraz systemów dotyczących zagrożeń, ze szczególnym uwzględnieniem zagrożenia powodziowego. Nowo powstała baza jest ogólnodostępna, tzn. dostęp do niej mają zarówno organy administracji publicznej, jak i osoby indywidualne, czyli obywatele. Każdy człowiek dzięki bazie może zatem sprawdzić, czy zamieszkuje teren zagrożony. Sprzyja to korygowaniu planów inwestycyjnych poprzez przenoszenie ich na tereny niezagrożone. W efekcie mniej obiektów znajduje się w grupie ryzyka w przypadku wystąpienia zjawisk zagrażających. Dodatkowo, dużo łatwiejsze staje się działanie służące powiadamianiu ludności o zagrożeniach. Należy sobie zdać sprawę, że łączność, sprawne przekazywanie wiadomości i informacji są kluczowe w sytuacji realnego zagrożenia. Koszty przeciwdziałania wystąpieniu zdarzeń kryzysowych są mniejsze niż koszty reagowania i odbudowy zniszczeń czy wypłaty pomocy materialnej.

Projekt służy także organom publicznym, które z mocy Ustawy o zarządzaniu kryzysowym odpowiadają za zabezpieczenie obszarów zagrożonych⁵. Ustawodawca zakłada, że „rozwiązania informatyczne znacznie poprawią możliwości zarządzania powodziowego i kryzysowego⁶. Celem zarządzania kryzysowego jest zapobieganie wystąpieniu sytuacji kryzysowych, przygotowanie do podejmowania nad nimi kontroli w drodze zaplanowanych działań oraz reagowanie w przypadku ich wystąpienia. Zadania te w głównej mierze są realizowane

---

⁴ Krajowy Plan Zarządzania Kryzysowego, Część A, s. 7.

⁵ Ustawa o zarządzaniu kryzysowym, Art. 2.

⁶ Informatyczny System Osłony Kraju.

przez wojewódzkie centra zarządzania kryzysowego, ale także przez jednostki mniejsze na poziomie powiatu czy gminy, wchodzące w skład systemu.

System zarządzania kryzysowego w Polsce jest hierarchiczny – jednostki niższego szczebla podlegają jednostkom wyższego szczebla. System jest nieustannie doskonalony, przede wszystkim na podstawie doświadczeń z przeprowadzonych akcji. Sprawne funkcjonowanie systemu zarządzania kryzysowego jest możliwe wtedy, kiedy zapewniony zostaje sprawny przepływ informacji między poszczególnymi organami i strukturami odpowiedzialnymi za zarządzanie kryzysowe. Nadrzędnym celem funkcjonowania systemu jest niedopuszczenie do powstania sytuacji kryzysowej, a w przypadku jej wystąpienia – podejmowanie skutecznych działań ukierunkowanych na uniknięcie lub zmniejszenie strat (zarówno strat w ludziach, jak i strat materialnych). Dodatkowo – jak przewidują fazy procesu zarządzania kryzysowego (rys. 1.) – dąży się do przywrócenia warunków sprzed sytuacji kryzysowej lub do stworzenia warunków korzystniejszych aniżeli warunki przed sytuacją kryzysową.

Rysunek 1. Fazy zarządzania kryzysowego

Źródło: Opracowanie własne na podstawie Ustawy o zarządzaniu kryzysowym, Art. 2.

Charakterystyka powiatu cieszyńskiego

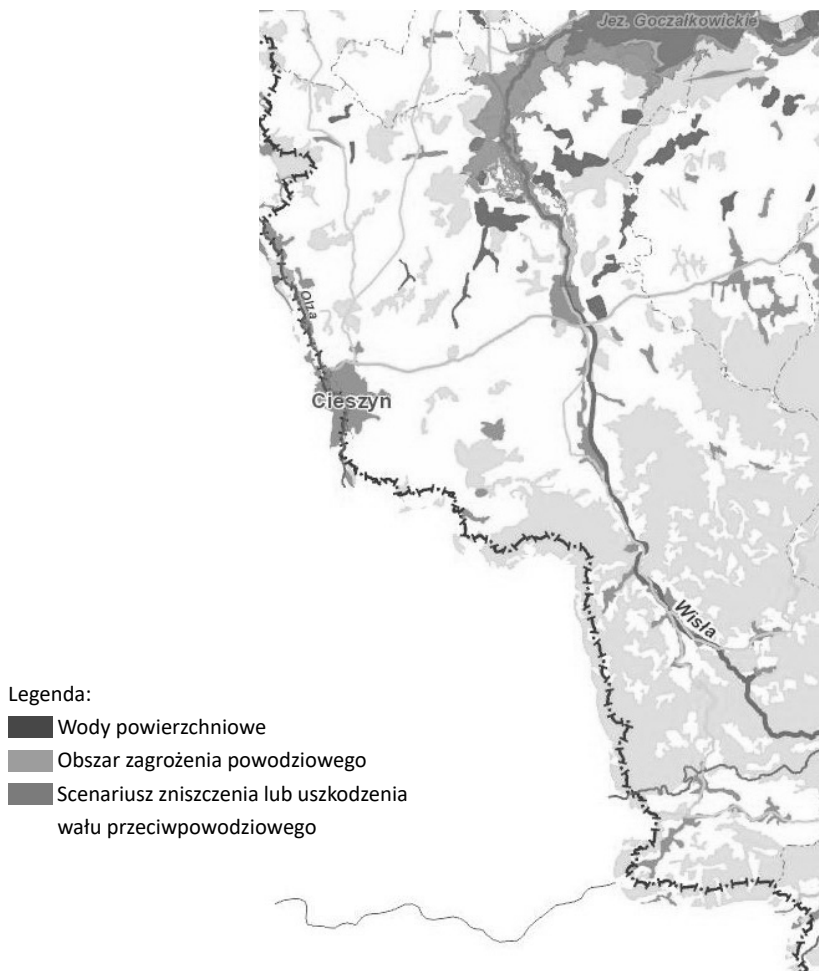
Powiat cieszyński to obszar o szczególnym układzie hydrologicznym, ponieważ granice terytorium wyznaczane są w głównej mierze przez cieki lub

zbiorniki wodne. Na zachodniej granicy obszar wyznacza rzeka Olza, na północy – Jezioro Goczałkowickie, a na wschodzie – rzeka Biała. Dodatkowo przez centralną część powiatu przepływa rzeka Wisła, przy której wybudowany został wielozadaniowy Zbiornik Wisła Czarne, służący przede wszystkim celom wyrównawczo-powodziowym. Analizując mapy ISOK, dostrzec można, jak wielkie zagrożenie występuje dla całego obszaru powiatu cieszyńskiego (rys. 2.). Powiat cieszyński – o powierzchni ponad 730 km² – liczy 12 gmin (w tym 3 gminy miejskie, 2 miejsko-wiejskie oraz 7 gmin wiejskich). Synchronizacja działań zapobiegawczych, a przede wszystkim reagowanie na zagrożenia jest tu zadaniem trudnym. Z uwagi na korzystny układ geograficzny powiat cieszyński cieszy się zainteresowaniem sporej liczby turystów. Ludzie przyjeżdżają tu w celach wypoczynkowych, turystycznych, ale także uzdrowiskowych. Wisła, Brenna czy Szczyrk stanowią bazę narciarską w sezonie zimowym, natomiast latem stają się ośrodkami turystyki górskiej. Zdobyć tu można Czantorię, Stożek, Równicę czy Baranią Górę. Obszar powiatu dzieli na dwie części – zarówno geograficznie, jak i gospodarczo – droga krajowa nr 1.

Po powodzi w 2010 roku Starostwo Powiatowe w Cieszynie opracowało dokument *Informacja o stanie zabezpieczenia przeciwpowodziowego powiatu cieszyńskiego*. Przygotowaniem dokumentu zajęli się pracownicy Wydziału Spraw Obywatelskich, Zdrowia i Zarządzania Kryzysowego. Było to jedno z zadań Rady Powiatu Cieszyńskiego, co wynikało z Ustawy o zarządzaniu kryzysowym⁷. Dokument ukazał się w listopadzie 2011 roku. Obejmuje on analizę sytuacji po powodzi z 2010 roku. Zawiera informacje o obowiązkach i zadaniach poszczególnych organów, charakterystykę obszaru z określeniem liczby zagrożonych osób, identyfikację i dokładne rozpoznanie zagrożenia powodziowego, analizę stanu technicznego urządzeń hydrotechnicznych oraz zasady ich kontroli, a także informacje nt. lokalizacji magazynów przeciwpowodziowych i wyposażenia (sprzętu) niezbędnego podczas prowadzenia akcji powodziowej. Dodatkowo zamieszczono w nim także wykaz punktów poboru worków z piaskiem służących do zabezpieczenia. Rysunek 2. prezentuje wycinek map przygotowanych przez ISOK.

---

⁷ Ustawa o zarządzaniu kryzysowym, Art. 17.

Rysunek 2. Mapa powiatu cieszyńskiego

Źródło: Informatyczny System Ochrony Kraju.

Na mapie widać, jak rozciąga się obszar zagrożenia powodziowego dla terenów przyległych do rzeki Olzy (zachodnia granica). Nagromadzenie obszarów zagrożonych występuje szczególnie w rejonach zurbanizowanych, czyli zamieszkałych przez ludzi. Niewątpliwie więcej obszarów wyznaczono w okolicach Wisły, szczególnie w miejscu, gdzie rzeka łączy się z Jeziorem Goczałkowickim.

Dokonano analizy zagrożenia powodziowego, jakie stwarzać może wspomniany zbiornik. Drugim rozpatrywanym obiektem była zaporą w Wiśle Czarnem.

Do analizy wykorzystano pomiary napełnienia zbiorników uzyskane z Regionalnego Zarządu Gospodarki Wodnej w Gliwicach. Zbiory poddano wnikliwej analizie statystycznej w celu rozpoznania podstawowych cech przypisywanych zbiorom (losowość, stacjonarność, identyfikacja elementów odstających)⁸. W programie *Statistica* porównano, czy rozkład wartości pomiarów jest zgodny z rozkładem teoretycznym. W tym przypadku rozkładem teoretycznym był rozkład wartości ekstremalnej skrajnej, który służy do przewidywania zjawisk o charakterze ekstremalnym i rzadkim, takich jak np. powódź⁹. Po rozpoznaniu cech zbiorów przystąpiono do obliczenia wartości prawdopodobieństwa wystąpienia napełnienia zbiorników na wskazanym poziomie (odczytanym z wykresów uzyskanych z programu *Statistica*).

Analiza zbiorników – Zbiornik Goczałkowicki i Zbiornik Wisła Czarne

Zbiornik Goczałkowicki to największy akwen wodny południowej części Polski, zasilany przez wody Małej Wisły. Jest to zbiornik zaporowy na Wiśle, utworzony w 1956 roku przez spiętrzenie wód rzecznych zaporą w Goczałkowicach-Zdroju w województwie śląskim. Jedynym większym dopływem uchodzącym w sposób naturalny do Jeziora Goczałkowickiego jest potok Bajerka. Zbiornik mieści blisko 170 mln m³ wody. Powierzchnia jeziora wynosi 3200 ha. Jest to zbiornik retencyjny. Stanowi także źródło wody pitnej dla Górnego Śląska. Okolica zbiornika stała się miejscem rekreacyjnym. Głównym zadaniem zbiornika jest zabezpieczenie przeciwpowodziowe, ale pełni on także funkcje gospodarcze (gospodarka rybacka)¹⁰.

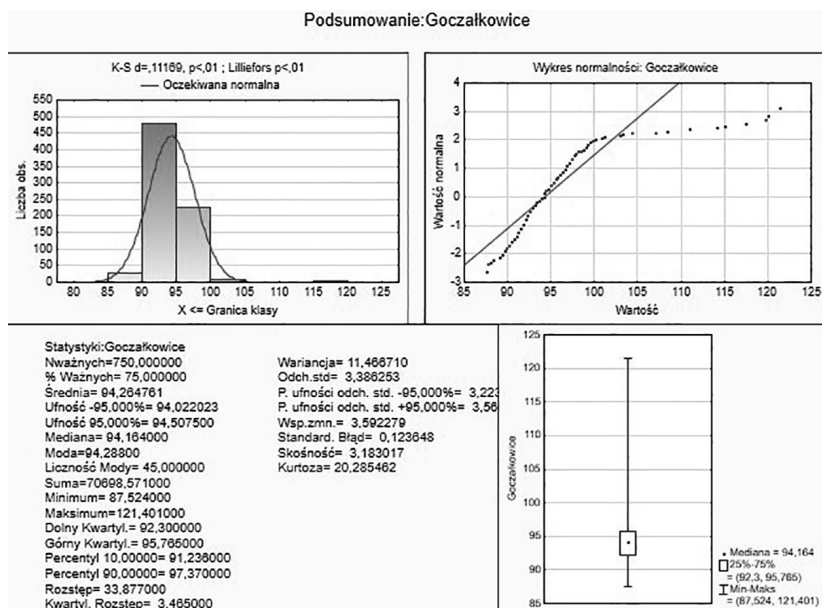
---

⁸ J. CZAPLICKI, *Elementy statystyki matematycznej i ich zastosowania w inżynierii górniczej i robót ziemnych*, Wydawnictwo Politechniki Śląskiej, Gliwice 2011, s. 63–84.

⁹ STATSOFT, *Internetowy Podręcznik Statystyki, Rozkład wartości ekstremalnej*, https://www.statsoft.pl/textbook/stathome_stat.html?https%3A%2F%2Fwww.statsoft.pl%2Ftextbook%2Fstbasic.html [dostęp: 3.06.2019].

¹⁰ *Plan operacyjny ochrony przed powodzią gminy Goczałkowice-Zdrój, Goczałkowice-Zdrój 2014.*

Pomiary napełnienia dla Zbiornika Goczałkowice obejmują okres od 25 marca 2016 roku do 13 kwietnia 2018 roku. Zbiór uwzględnia 750 pomiarów. Wykres danych wraz z dopasowanym wykresem teoretycznym przedstawiono na rysunku 3.

Rysunek 3. Analiza zbioru danych w programie *Statistica* – Zbiornik Goczałkowice

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych z Regionalnego Zarządu Gospodarki Wodnej w Gliwicach.

Do wyliczenia prawdopodobieństwa powodzi wykorzystano metodę klasyczną, która zakłada podzielenie liczebności konkretnej klasy przez całkowitą liczebność zbioru. Znając średni poziom napełnienia zbiornika, wynoszący 94 mln m³ wody¹¹, z wykresu (rys. 3.) odczytać można, że poziom napełnienia powyżej średniego może stanowić sytuację alarmową i niebezpieczną. Stąd obliczenia prawdopodobieństwa wystąpienia napełnienia na poziomie

¹¹ Ibidem.

95–100 mln m³ oraz na poziomie powyżej 100 mln m³ wody. Wyniki obliczeń zaprezentowano w tabeli 1.

Tabela 1. Poziom wody o określonym prawdopodobieństwie przewyższenia oraz prawdopodobieństwo wystąpienia powodzi – Zbiornik Goczałkowice

Zbiornik	Parametry				
	pojemność średnia [mln m ³]	przedziały	liczebność klas	<i>n</i>	<i>p</i>
Goczałkowice	94,264761	95,000–100,000	218	750	$\frac{218}{750} = 0,291 = 29,1\%$
		>100,001	25		$\frac{25}{750} = 0,033 = 3,3\%$

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych z Regionalnego Zarządu Gospodarki Wodnej w Gliwicach.

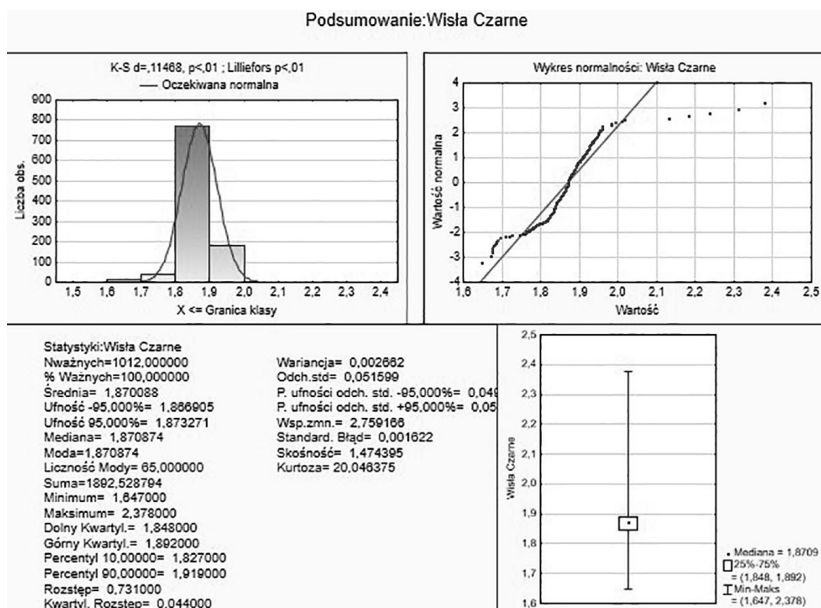
Z przeprowadzonych obliczeń wynika, że istnieje 29,1% szans, iż poziom napełnienia Zbiornika Goczałkowice wyniesie ponad 95 mln m³ wody. Jest to jednak wciąż stan, w którego zakresie zbiornik może zmagazynować nadmiar wody. Przy wartości napełnienia powyżej 100,001 mln m³ wody prawdopodobieństwo wystąpienia takiej sytuacji wynosi już tylko 3,3%. Zbiornik Goczałkowice nie stanowi zatem zagrożenia dla powiatu cieszyńskiego, a właściwie pełni swoją funkcję – jest zbiornikiem dla zlewni rzek zlokalizowanych na terenie powiatu.

Analogiczne obliczenia przeprowadzono dla drugiego zbiornika zaporowego – Wisła Czarne, nazywanego także Jeziorem Czerniańskim¹². Zbiornikowi przypisywane są dwie podstawowe funkcje: przeciwpowodziowa oraz zaopatrzenie w wodę lokalnych gmin: Wisły, Ustronia i Skoczowa. Zbiornik powstał w 1973 roku. Pojemność całkowita zbiornika wynosi 5 mln m³ wody. Zbiornik zajmuje obszar około 40 ha. Zbiornik zlokalizowano na Małej Wiśle, poniżej połączenia Białej i Czarnej Wiselki. Tereny przy zbiorniku są miejscem rekreacyjnym, ale ze względu na pełnione przez zbiornik funkcje (zaopatrzenie w wodę pitną) nie są możliwe kąpiele wodne oraz uprawianie sportów wodnych. W publikacji *Informacja o stanie zabezpieczenia przeciwpowodziowego*

¹² J. MARCJASZ, *Zapora w Wiśle Czarnem. Zwiedzanie, jakiego jeszcze nie było*, 2017, <https://bielskobiala.naszemiasto.pl/zapora-w-wisle-czarnem-zwiedzanie-jakiego-jeszcze-nie-bylo/ar/c8-4178212> [dostęp: 26.02.2019].

powiatu cieszyńskiego¹³ zidentyfikowano zagrożenie powodziowe mogące wystąpić w okresie wiosennym (w czasie roztopów) oraz latem podczas obfitych i długotrwałych opadów, o charakterze burzowym. Zagrożenie to nieodzwrotnie łączy się z obawą przed zniszczeniem zapory na zbiorniku Wisła Czarne, co skutkować mogłoby zalaniem rozległego obszaru, szacowanego na 650 ha, obejmującego około 1650 osób.

Analiza przeprowadzona dla Zbiornika Wisła Czarne obejmuje pomiary od 25 marca 2016 roku do 31 grudnia 2018 roku. Jest to zbiór liczniejszy, zawierający 1 012 pomiarów. Przeprowadzenie analizy zbioru danych pozwoliło na wyznaczenie prawdopodobieństwa wystąpienia określonego poziomu napełnienia. Na rysunku 4. zaprezentowano rozkład pomiarów oraz dopasowany rozkład teoretyczny.

Rysunek 4. Analiza zbioru danych w programie Statistica – Zbiornik Wisła Czarne

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych z Regionalnego Zarządu Gospodarki Wodnej w Gliwicach.

¹³ Informacja o stanie zabezpieczenia przeciwpowodziowego powiatu cieszyńskiego, Cieszyn 2011, s. 14.

Do wyliczenia prawdopodobieństwa powodzi wykorzystano metodę klasyczną. Znając średni poziom napełnienia zbiornika, wynoszący 1,87 mln m³ wody, z wykresu (rys. 4.) odczytać można, że obliczenia przeprowadzono dla napełnienia na poziomie 1,900–2,000 mln m³ oraz na poziomie powyżej 2 mln m³ wody. Wyniki obliczeń zaprezentowano w tabeli 2.

Tabela 2. Poziom wody o określonym prawdopodobieństwie przewyższenia oraz prawdopodobieństwo wystąpienia powodzi – Zbiornik Wisła Czarne

Zbiornik	Parametry				
	pojemność średnia [mln m ³]	przedziały	liczebność klas	<i>n</i>	<i>p</i>
Wisła Czarne	1,87008	1,900–2,000	180	1012	$\frac{180}{1012} = 0,178 = 17,8\%$
		>2,001	7		$\frac{7}{1012} = 0,0069 = 0,69\%$

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych z Regionalnego Zarządu Gospodarki Wodnej w Gliwicach.

Z przeprowadzonych obliczeń wynika, że jest tylko 17,8% szans, iż poziom napełnienia Zbiornika Wisła Czarne wyniesie ponad 1,9 mln m³ wody. Jest to jednak wciąż stan, w którego zakresie zbiornik może zmagazynować nadmiar wody. Przy wartości napełnienia powyżej 2,001 mln m³ wody prawdopodobieństwo wystąpienia takiej sytuacji wynosi już tylko 0,69%. Zbiornik Wisła Czarne należycie spełnia swoją funkcję. Dla obszaru zlewni, jaki znajduje się w jego wpływach, nie stanowi zatem zagrożenia dla powiatu cieszyńskiego, a właściwie pełni swoją funkcję – jest zaporą dla zlewni rzek zlokalizowanych na terenie powiatu. Należy zauważyć, że niskie wartości prawdopodobieństwa dla wskazanych zakresów obejmują dopiero połowę objętości zbiornika. Można zatem mniemać, iż ryzyko wystąpienia zalewiska powyżej możliwości retencyjnych zbiornika jest znikome.

Podsumowanie

Mimo realnego zagrożenia, jakie wynika z geograficznych cech ukształtowania terenu (lokalizacja rzek i zbiorników wodnych), powiat cieszyński jest przygotowany na tzw. wielką wodę. Działające już od około 50 lat zbiorniki

retencyjne na bieżąco regulują poziom wody w rzekach, przez co nie dochodzi do lokalnych podtopień. Oba analizowane zbiorniki posiadają sporą rezerwę – w Goczałkowicach jest to około 1/3 pojemności, a w zbiorniku Wisła Czarne około 1/2 całkowitej pojemności zbiornika. Działania samorządów sprzyjają poprawie stanu zabezpieczeń. Na bieżąco monitorowane są stany wód w rzekach i zbiornikach. Są prowadzone inwestycje mające na celu poprawę stanu technicznego wałów przeciwpowodziowych oraz innych urządzeń technicznych. Jednostki doposażane są w odpowiedni sprzęt poprawiający wydajność podczas akcji powodziowej.

Literatura

- CZAPLICKI J., *Elementy statystyki matematycznej i ich zastosowania w inżynierii górniczej i robót ziemnych*, Wydawnictwo Politechniki Śląskiej, Gliwice 2011.
- Informacja o stanie zabezpieczenia przeciwpowodziowego powiatu cieszyńskiego*, Cieszyn 2011.
- MARCJASZ J., *Zapora w Wiśle Czarnem. Zwiedzanie, jakiego jeszcze nie było*, 2017, <https://bielskobiała.naszemiasto.pl/zapora-w-wisle-czarnem-zwiedzanie-jakiego-jeszcze-nie-bylo/ar/c8-4178212> [dostęp: 26.02.2019].
- Ocena ryzyka na potrzeby zarządzania kryzysowego*, [w:] *Raport o zagrożeniach bezpieczeństwa narodowego*, Warszawa 2013.
- Plan operacyjny ochrony przed powodzią gminy Goczałkowice-Zdrój*, Goczałkowice-Zdrój 2014.
- Ustawa z dnia 20 lipca 2017 r. Prawo wodne [Dz. U. z 2018 r. poz. 1722].
- Ustawa z dnia 26 kwietnia 2007 r. O zarządzaniu kryzysowym [Dz. U. z 2017 r. poz. 209].
- Witryna internetowa Informatycznego Systemu Osłony Kraju, <https://www.isok.gov.pl/index.html> [dostęp: 25.02.2019].
- Witryna internetowa Internetowy Podręcznik Statystyki, Statsoft, https://www.statsoft.pl/textbook/stathome_stat.html?https%3A%2F%2Fwww.statsoft.pl%2Ftextbook%2Fstbasic.html [dostęp: 25.02.2019].
- Witryna internetowa Osady Kamratowo: Zapora-jezioro-Czernianskie-Wisla, <https://www.kamratowo.pl/przewodnik/zapora-i-jezioro-czernianskie.html> [dostęp: 26.02.2019].

Anna Manowska, Wioletta Nowara

Připravenost cieszynského okresu na povodně

S h r n u t í

Zájem o tematiku povodní a o uvědomování si ohrožení a následků těchto katastrof se neustále zvyšuje. Vyplývá to z legislativy, která ukládá orgánům veřejné správy povinnost vypracovat dokumenty různého druhu, čímž se zlepšuje připravenost samospráv na ohrožení. Tvorba vhodných dokumentů pomáhá zmapovat území a identifikovat objekty a oblasti, které patří ke skupině zvýšeného rizika. Cílem článku je analýza funkčnosti retenčních nádrží postavených na území okresu Cieszyn nebo v jeho přímém sousedství – Goczałkowice a Wisła Czarne – a posouzení, zda tyto nádrže splňují svůj účel. Týká se to především monitorování hladiny vody v nádržích, ale také stavu jejich připravenosti na povodně. V této práci jsou prezentovány statistické analýzy naplnění obou nádrží, které ukazují, že navzdory reálnému ohrožení vyplývajícimu z geografických vlastností země je okres Cieszyn na výskyt povodní připraven.

Anna Manowska, Wioletta Nowara

Protipovodňová príprava okresu Cieszyn

Z h r n u t i e

Záujem o tematiku povodní ako aj o uvedomovanie si ohrozenia a následkov týchto katastrof sa neustále zvyšuje. Vyplýva to z legislatívy, ktorá ukladá orgánom verejnej správy povinnosť vypracovať dokumenty rôzneho druhu, čím sa zlepšuje pripravenosť samospráv na ohrozenia. Tvorba vhodných dokumentov pomáha zmapovať územie a identifikovať objekty a oblasti, ktoré patria ku skupine zvýšeného rizika. Cieľom článku je analýza funkčnosti retenčných nádrží postavených na území okresu Cieszyn alebo v jeho priamom susedstve – Goczałkowice a Wisła Czarne – a posúdenie či tieto nádrže spĺňajú svoj účel. Týka sa to predovšetkým monitorovania hladiny vody v nádržiach, ale tiež stavu ich pripravenosti na povodne. V tejto práci sú prezentované štatistické analýzy naplnenia oboch nádrží, ktoré ukazujú, že napriek reálnemu ohrozeniu vyplývajúcejmu z geografických vlastností členenia krajiny je okres Cieszyn na výskyt povodní pripravený.

Dr hab. inż. Katarzyna Tobór-Osadnik
Politechnika Śląska w Gliwicach
Gliwice

 <https://orcid.org/0000-0003-4568-3485>

Wybrane działania władz w aspekcie gospodarki niskoemisyjnej na pograniczu polsko-czeskim

Streszczenie

Zanieczyszczenie środowiska, w tym szczególnie powietrza, jest problemem, który zmusza nie tylko do kompleksowych działań i wysiłków w aspekcie globalnym, ale przede wszystkim do koordynacji działań lokalnych. W ostatnich latach problem smogu w różnych regionach Polski, w tym na Śląsku Cieszyńskim, jest jednym z głównych aspektów budowania polityki środowiskowej. Dzięki współpracy transgranicznej polsko-czeskiej poszukiwane są rozwiązania kompleksowe budujące lokalną politykę antysmogową. Poszukiwanie dróg budowania gospodarki niskoemisyjnej wpłynęło na tworzenie takich strategii nie tylko na poziomie województw, ale także na poziomie miast i gmin. W artykule autorka dokonuje przeglądu działań władz samorządowych i proponowanych rozwiązań w planach gospodarki niskoemisyjnej na przykładzie województwa śląskiego oraz wybranego miasta i gminy z pogranicznego powiatu cieszyńskiego.

Słowa kluczowe: pogranicze polsko-czeskie, władze samorządowe, smog, jakość powietrza

Wprowadzenie

Działania mające na celu poprawę jakości powietrza muszą polegać nie tylko na budowaniu polityki ogólnopaństwowej, ale przede wszystkim na kontroli i poprawie stanu wysokiej i niskiej emisji ze źródeł lokalnych, szczególnie ze źródeł powierzchniowych, punktowych czy liniowych. Duży wpływ na jakość

powietrza mają również: rosnąca gęstość zaludnienia, ilość odpadów czy też wzrost zapotrzebowania na energię. Oprócz skutków społecznych czy zdrowotnych ważne – z punktu widzenia gospodarki – są skutki ekonomiczne. Dlatego walka ze smogiem musi być prowadzona na poziomie władzy, edukacji podstawowej i działań promocyjnych skierowanych do społeczeństwa. Oczywiście nawet najlepsze prawo nie zastąpi zmiany postaw i zachowań. Jest to zadanie dla szeroko zakrojonych działań promocyjnych i edukacyjnych.

Współdziałania władz polskich i czeskich w kierunku gospodarki niskoemisyjnej

Ministrowie środowiska Polski i Czech 29 września 2011 roku w Pradze podpisali memorandum dotyczące poprawy jakości powietrza w regionie śląsko-morawskim i w województwie śląskim¹. Memorandum to było wynikiem ustaleń ministrów środowiska Polski i Czech, które określono w maju 2011 roku w Warszawie. Do ustaleń tych doszło dzięki spotkaniu ministrów środowiska Grupy Wyszehradzkiej w marcu tegoż roku. Sformułowano wtedy propozycje obszarów działań naprawczych podejmowanych w celu poprawy jakości powietrza na granicy polsko-czeskiej. Za główne zadanie uznano ograniczenie emisji pyłów. Dokument został podpisany przez ministrów Andrzeja Kraśzewskiego i Tomáša Chalupę. Dzięki memorandum podniesiono rangę prowadzonych już działań w tym zakresie w rejonie przygranicznym w regionie śląsko-morawskim i w województwie śląskim. Polsko-czeska współpraca w zakresie ochrony powietrza na pograniczu została rozpoczęta w ramach „Programu współpracy pomiędzy Ministerstwem Środowiska Rzeczypospolitej Polskiej i Ministerstwem Ochrony Środowiska Republiki Czeskiej w dziedzinie ochrony środowiska naturalnego w okresie 2004–2005”. Działania zainicjowano w czasie IV posiedzenia Polsko-Czeskiej Komisji Mieszanej ds. Środowiska. Utworzono wtedy polsko-czeską grupę roboczą ds. jakości powietrza w rejonach przygranicznych. Współpraca polega szczególnie na opracowywaniu

---

¹ <https://www.prawo.pl/biznes/polska-i-czechy-razem-na-rzecz-czystego-powietrza,155310.html> [dostęp: 21.02.2019].

przez obie strony programów ochrony powietrza dla województwa śląskiego i regionu śląsko-morawskiego oraz na działaniach naprawczych mających na celu poprawę jakości powietrza w tych rejonach. Odbywające się od 2009 roku cykliczne spotkania polsko-czeskiej grupy roboczej ds. jakości powietrza w rejonach przygranicznych obejmują²:

- modelowanie emisji zanieczyszczeń na potrzeby wykonania ocen jakości powietrza,
- budowanie systemu informowania i ostrzegania mieszkańców o wysokich poziomach zanieczyszczeń w powietrzu,
- działania administracji rządowej i samorządowej w zakresie poprawy jakości powietrza,
- wymianę informacji o postępie prac związanych z wymianą starych kotłów na paliwa stałe na nowoczesne niskoemisyjne rozwiązania.

Sformułowane w memorandum założenia w zakresie dalszego obniżania poziomu zanieczyszczenia powietrza w regionie przygranicznym PL-CZ, zwiększenia efektywności wykorzystania dostępnych narzędzi zarządzania oraz zintensyfikowania wymiany informacji i jakości komunikacji przy wsparciu ministrów środowiska obu krajów powinny wpłynąć na większe wykorzystanie programów Unii Europejskiej. Te założenia były wynikiem zebranych zaleceń i referencji ze spotkań grup roboczych ds. jakości powietrza PL-CZ. W ramach przygotowywanej wspólnej strategii zarządzania jakością powietrza w regionie morawsko-śląskim oraz w województwie śląskim zrealizowano szereg programów, m.in. AirSilesia oraz CLEANBORDER, a obecnie realizowany jest np. program HealthAir.

Problem smogu w województwie śląskim

Pierwsze programy o niskiej emisji (LERP) zainicjowane przez samorządy lokalne (głównie miasta i wsie województwa śląskiego) pojawiły się pod koniec lat 90. i trwają do dzisiaj. W latach 2002–2004 Tychy były pierwszym

---

² J. WALCZAK, *Stosunki polsko-czeskie 2004–2011*, [w:] M.S. WOLAŃSKI, red., *Polityka zagraniczna Polski w latach 2004–2011. Struktury. Koncepcje*. Izrael, Wyd. DWSPiT w Polkowicach, Polkowice 2013, s. 160.

miastem w Polsce, które w ramach tego programu wymieniło stare kotły na węgiel i piece w 15 tys. domów jednorodzinnych, a w trakcie kolejnego programu następne 700. Działania te były finansowane przez Wojewódzki Fundusz Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej w Katowicach (WFOŚiGW)³.

Nowelizacja dwóch ustaw – ustawy popularnie zwanej „antysmogową” i ustawy „o jakości paliw stałych” – stworzyła mocniejszą podstawę prawną i dała władzom samorządowym możliwość decydowania o rozwoju gospodarki niskoemisyjnej na danym obszarze, w tym możliwość zwiększenia działań zgodnych z tymi ustawami i z uchwałami przyjętymi przez samorządy.

W województwie śląskim w ostatnich kilkunastu latach skupiono się na ograniczeniu emisji z zakładów szczególnie uciążliwych (rys. 1.). Emisja ta została skutecznie ograniczona. Problem smogu jednak pozostał⁴. Obecnie do głównych źródeł zanieczyszczeń pyłowych w województwie śląskim należy niska emisja pochodząca z indywidualnych palenisk i z transportu kołowego (rys. 2.)⁵. Światowa Organizacja Zdrowia zwraca uwagę na pyły PM10 i PM2,5 oraz na rakotwórcze związki uwalnianie się w czasie niepełnego spalania paliw węglowych niskiej jakości⁶.

Zanieczyszczenie powietrza generuje koszty związane z leczeniem, nieobecnością w pracy czy też przedwczesnym zgonem. Według szacunków Światowej Organizacji Zdrowia (WHO) skutki zanieczyszczenia powietrza w Polsce

---

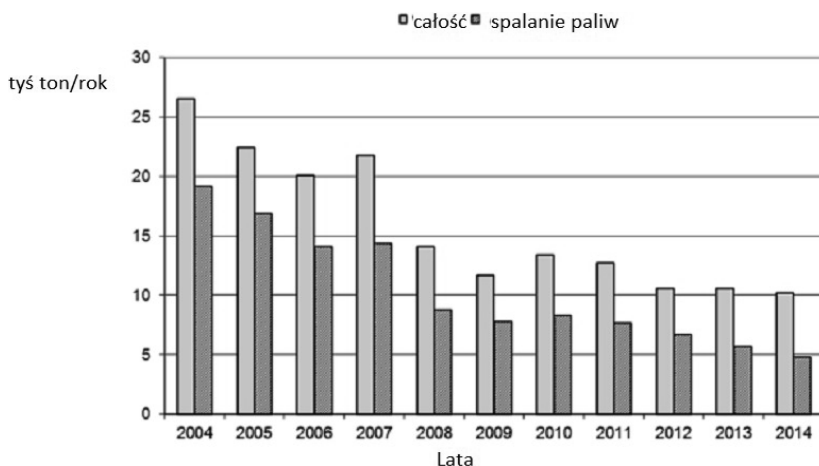
³ L. KURCZABIŃSKI, *Węgiel kamienny w sektorze komunalno-bytowym*, [w:] *VII Ekoenergetyczna konferencja – Aktywizacja gminy za pomocą innowacyjnej energetyki rozproszonej. Materiały konferencyjne*, Gliwice 2010, s. 6–10.

⁴ K. STALA-SZLUGAJ, *Sektor drobnych odbiorców węgla kamiennego – trendy zmian popytu i podaży w latach 1999–2013*, „Polityka Energetyczna – Energy Policy Journal” 2015, t. 18, z. 3, s. 49–60.

⁵ Z. ŁUKASZCZYK, *Węgiel tak, smog nie – świadomość i odpowiedzialność*, [w:] W. BIAŁY, H. BADURA, A. CZERWIŃSKA-LUBSzczyk, red., *Systemy wspomaganie w inżynierii produkcji. Górnictwo – perspektywy, zagrożenia. Węgiel, tania czysta energia i miejsca pracy*, t. 7, z. 1, Rybnik 2018, s. 484–496; K. STALA-SZLUGAJ, *Spalanie węgla kamiennego w sektorze komunalno-bytowym – wpływ na wielkość „niskiej emisji”*, „Środkowo-pomorskie Towarzystwo Naukowe Ochrony Środowiska, Rocznik Ochrona Środowiska”, t. 13: 2011, s. 1877–1889.

⁶ N.A.H. JANSSEN, M.E. GERLOFS-NIJL, T. LANK, R.O. SALONEN, F. CASSEE, G. HOEK, P. FISCHER, B. BRUNEKREEF, M. KRZYŻANOWSKI, *Health effects of black carbon*, WHO Regional Office for Europe, Copenhagen 2012.

generują koszt sięgający około 13% PKB⁷. Odpowiedzią na taki stan była nowelizacja ustawy z dnia 27 kwietnia 2001 roku Prawo ochrony środowiska, z listopada 2015 roku, obejmująca swym zakresem art. 96 – na jego mocy ustawodawca przyznał sejmikowi województwa kompetencję do wprowadzania ograniczeń lub zakazów w zakresie eksploatacji instalacji, w których następuje spalanie paliw. Ta zmiana pozwoliła na opracowanie projektu uchwały w sprawie wprowadzenia na obszarze województwa śląskiego ograniczeń w zakresie eksploatacji instalacji, w których następuje spalanie paliw. Uchwała ta (NR V/36/1/2017) została jednogłośnie przyjęta przez Sejmik Województwa Śląskiego 7 kwietnia 2017 roku⁸.

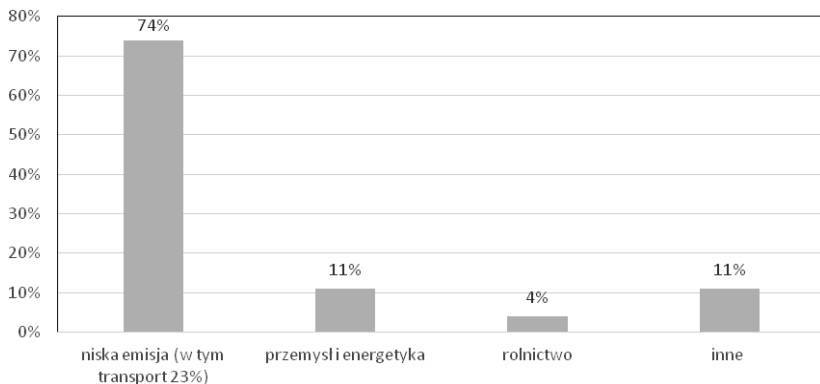

Rysunek 1. Emisja zanieczyszczeń pyłowych z zakładów szczególnie uciążliwych w województwie śląskim w latach 2004–2014

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych GUS w Warszawie.

⁷ Zanieczyszczenie powietrza: przedwczesne zgony i duże koszty, serwis informacyjny CIRE 24, <https://www.cire.pl/item,104036,1,0,0,0,0,zanieczyszczenie-powietrza-przedwczesne-zgony-i-duze-koszty.html> [dostęp: 25.10.2018].

⁸ Uchwała nr V/36/1/2017 Sejmiku Województwa Śląskiego z dnia 7 kwietnia 2017 r.

Rysunek 2. Źródła emisji pyłu PM10 w województwie śląskim

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych Krajowego Ośrodka Bilansowania i Zarządzania Emisjami (KOBiZE), 2016.

Wprowadzone ograniczenia dotyczące wymogu eksploatacji instalacji spełniających minimalne standardy emisyjne zgodne z klasą 5 zaczęły obowiązywać w województwie śląskim od 1 września 2017 roku. Wyjątkami są instalacje, których eksploatacja rozpoczęła się przed 1 września 2017 roku. Ograniczenie będzie obowiązywać:

- od 1 stycznia 2022 roku – w przypadku instalacji eksploatowanych w okresie powyżej 10 lat od daty ich produkcji lub instalacji, których wieku nie da się określić,
- od 1 stycznia 2024 roku – w przypadku instalacji eksploatowanych w okresie od 5 do 10 lat od daty ich produkcji,
- od 1 stycznia 2026 roku – w przypadku instalacji eksploatowanych w okresie poniżej 5 lat od daty ich produkcji,
- od 1 stycznia 2028 roku – w przypadku instalacji spełniających wymagania w zakresie emisji zanieczyszczeń określonych dla klasy 3 lub 4 według normy PN-EN 303-5:2012.

W przypadku instalacji kominków i trzonów kuchennych dopuszcza się do eksploatacji wyłącznie urządzenia, które spełniają minimalne poziomy sezonowej efektywności energetycznej lub normy emisji zanieczyszczeń dla sezonowego ogrzewania pomieszczeń, określone w punkcie 1. i 2. załącznika do

Rozporządzenia Komisji (UE) 162 w odniesieniu do wymogów dotyczących ekoprojektu dla miejscowych ogrzewaczy pomieszczeń na paliwo stałe.

Wprowadzone ograniczenia w przypadku kominków i trzonów kuchennych, które powinny spełniać wymienione wymogi, obowiązywać będą od 1 stycznia 2023 roku, chyba że ich eksploatacja rozpoczęła się przed 1 września 2017 roku i kominki te osiągają sprawność cieplną na poziomie co najmniej 80% lub zostaną wyposażone w urządzenie redukujące emisję pyłu do wartości:

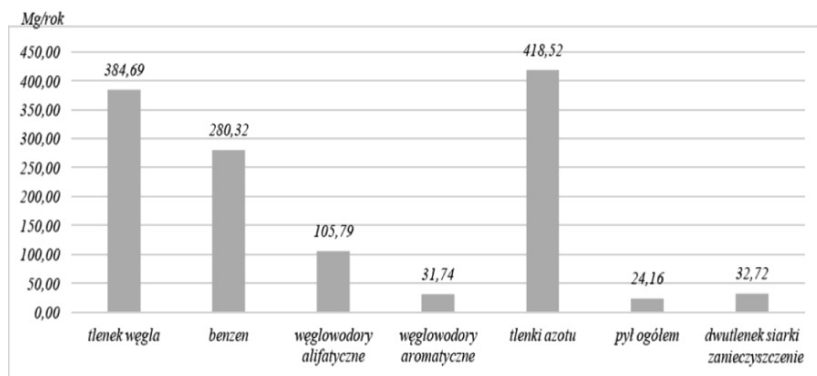
- 50 mg/m³ pyłu drobnego (przy 13% O₂) z kominków z otwartą komorą spalania, ogrzewanych paliwem stałym,
- 40 mg/m³ pyłu drobnego (przy 13% O₂) z kominków i trzonów kuchennych z zamkniętą komorą spalania wykorzystujących paliwo stałe inne niż drewno prasowane w formie peletów,
- 20 mg/m³ pyłu drobnego (przy 13% O₂) dla kominków z zamkniętą komorą spalania wykorzystujących drewno prasowane w formie peletów.

Sejmik Województwa Śląskiego wydając niniejszą uchwałę, zachęcił miasta i gminy z tego województwa do zatwierdzenia lub zmodyfikowania planów budowania gospodarek niskoemisyjnych.

Działania w powiecie cieszyńskim dla tworzenia gospodarki niskoemisyjnej

Kierunki zmian, jakie wskazał Sejmik Województwa Śląskiego w obszarze poprawy jakości powietrza, były kontynuowane, a czasami nawet zostały wyprzedzone, w pozostałych powiatach i gminach tego województwa. W celu zobrazowania podjętych działań projakościowych w obszarze środowiskowym omówione zostaną planowane i obecne działania wybranego miasta i gminy z obszaru transgranicznego Polski i Czech. Jako przykład posłuży Skoczów w powiecie cieszyńskim. Miejsce to wybrano celowo. Południe regionu województwa jest postrzegane jako obszar turystyczny o świeżym powietrzu. Rzeczywistość okazuje się jednak inna. Na tym obszarze notowane są bowiem jedne z najwyższych stężeń zanieczyszczeń pyłowych PM₁₀ i PM_{2,5}. Podstawowymi źródłami emisji zanieczyszczeń powietrza jest emisja komunalno-bytowa z zabudowy ośrodków miejskich i wiejskich, transport drogowy emitujący

zanieczyszczenia wzdłuż arterii o natężonym ruchu samochodowym oraz przemysł, a zwłaszcza energetyka i ciepłownictwo (rys. 3.). Emisja przemysłowa dotyczy zwłaszcza rejonów Cieszyna i Skoczowa. W obszarach podgórskich istotne znaczenie ma niska emisja komunalna w dolinach rzek i większych potoków⁹.

Rysunek 3. Emisja liniowa na terenie powiatu cieszyńskiego

Źródło: A. CHYLAK, S. KULIKOWSKI, *Program ochrony środowiska dla powiatu cieszyńskiego*, Powiat cieszyński i Eko-team Konsulting, Cieszyn 2016.

Dlatego już w maju 2017 roku w powiecie cieszyńskim przyjęto uchwałę nr XXXII/201/17 Rady Powiatu Cieszyńskiego z dnia 30 maja 2017 roku w sprawie Programu Ochrony Środowiska dla Powiatu Cieszyńskiego¹⁰. Wyznaczono w niej główne cele i zadania środowiskowe z zakresu klimatu i jakości powietrza w powiecie cieszyńskim:

- zobowiązano samorządy lokalne do działań w kierunku gospodarki niskoemisyjnej (tzn. opracowania planów gospodarki niskoemisyjnej w gminach powiatu cieszyńskiego),
- postanowiono wprowadzić normy na małe źródła energii oraz przepisy w obszarze efektywności energetycznej,

⁹ Raport z pilotażowego badania jakości powietrza Eko Patrol GIG w Katowicach, Praca GiG, Katowice, file:///C:/Users/Lukasz%20Wróblewski/AppData/Local/Packages/MicrosoftEdge_8wekyb3d8bbwe/TempState/Downloads/Raport_Eko%20Patrol%20Katowice_kor_2018.04.26%20(1).pdf [dostęp: 26.04.2018].

¹⁰ Uchwała nr XXXII/201/17 Rady Powiatu Cieszyńskiego z dnia 30 maja 2017 r.

- przyjęto opracowanie niezbędnych dokumentacji planistycznych w obszarze energetyki ciepłej,
- jako główny kierunek określono termomodernizację budynków, modernizację lokalnych i indywidualnych kotłowni, wymianę instalacji grzewczej oraz wprowadzenie energooszczędnego oświetlenia w miarę pozyskanych środków finansowych.

Rada Miejska Skoczowa już wcześniej – w kwietniu 2016 roku – wysłała z własną inicjatywą i przyjęła uchwałę nr XVIII/197/2016¹¹, a w niej Plan gospodarki niskoemisyjnej w gminie Skoczów (rys. 4.).

Decyzja Rady Miejskiej Skoczowa okazała się słuszna, co potwierdziły następne lata (2017, 2018) i notowane poziomy emisji takich zanieczyszczeń, jak pyły PM10 i PM2,5. W marcu 2018 roku na budynku ratusza w Skoczowie zamontowany został czujnik jakości powietrza wraz z wyświetlaczem, pokazującym informację na temat jakości powietrza. Chciano uświadomić mieszkańcom skalę problemu. Okazało się, że poziom stężenia tych pyłów w Skoczowie w najgorszych momentach wyniósł aż dziesięciokrotność normy. W przyjętym wcześniej Planie gospodarki niskoemisyjnej¹² wskazano szereg rozwiązań, które powinny przyczynić się do znacznej poprawy jakości powietrza i środowiska w regionie. Za główne kierunki działań uznano:

- wykorzystanie potencjału odnawialnych źródeł energii (OZE) w gminie Skoczów,
- termomodernizację obiektów publicznych (zależną od bezpośrednich działań gminy),
- modernizację systemu oświetlenia ulicznego i drogowego w gminie Skoczów (w tym w oczyszczalni ścieków w Skoczowie),
- montaż odnawialnych źródeł energii na obiektach publicznych i komunalnych,
- wdrażanie systemu „zielonych zamówień publicznych” (uwzględnienie niskiej emisji w warunkach przetargu).

---

¹¹ Uchwała nr XVIII/197/2016 Rady Miejskiej Skoczowa z dnia 12 kwietnia 2016 r.

¹² <http://bip.skoczow.pl/plan-gospodarki-niskoemisyjnej-dla-gminy-skoczow-1> [dostęp: 28.01.2019].

W gminach drzemie ogromny potencjał związany z poprawą efektywności energetycznej zasobów samorządowych i wykorzystaniem potencjału lokalnych źródeł energii, a także możliwościami związanymi z wymienionymi w Planie Gospodarki Niskoemisyjnej zadaniami. Samorządy mogą stać się partnerem rządu w realizacji celów Polityki Energetycznej Państwa i Pakietu Klimatyczno-Energetycznego, a także celów Narodowego Programu Rozwoju Gospodarki Niskoemisyjnej.

Projekt współfinansowany przez Unię Europejską ze środków Funduszu Spójności w ramach IX Osi Programu Operacyjnego Infrastruktura i Środowisko 2007-2013
Infrastruktura energetyczna przyjazna środowisku i efektywność energetyczna
Działanie 9.3. Termomodernizacja obiektów użyteczności publicznej - plany gospodarki niskoemisyjnej

Więcej informacji można uzyskać na stronach internetowych:

Narodowego Funduszu Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej
www.nfosigw.gov.pl

Gminy Skoczów
www.skoczow.pl

oraz w Urzędzie Miejskim w Skoczowie

Rynek 1, 43-430 Skoczów

PLAN GOSPODARKI NISKOEMISYJNEJ DLA GMINY SKOCZÓW

Material bezpłatny

Projekt współfinansowany przez Unię Europejską ze środków Funduszu Spójności w ramach IX Osi Programu Operacyjnego Infrastruktura i Środowisko 2007-2013
Infrastruktura energetyczna przyjazna środowisku i efektywność energetyczna
Działanie 9.3. Termomodernizacja obiektów użyteczności publicznej - plany gospodarki niskoemisyjnej

Dofinansowanie

Na opracowanie dokumentu Gmina Skoczów pozyskała w konkursie nr 2/POIS/9/3/2013 ogłoszonym przez Narodowy Fundusz Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej dofinansowanie w wysokości 80% kosztów realizacji projektu ze środków Unii Europejskiej - Funduszu Spójności w ramach Programu Operacyjnego Infrastruktura i Środowisko. Priorytet IX infrastruktura energetyczna przyjazna środowisku i efektywność energetyczna. Działanie 9.3 Termomodernizacja obiektów użyteczności publicznej - plany gospodarki niskoemisyjnej.

Korzyści

Zapłyń PGN dotyczą obiektów infrastruktury publicznej, przedsiębiorstw działających na terenie Gminy Skoczów oraz budynków mieszkalnych.

Uwzględnienie przedsięwzięć w PGN zwiększy szanse samorządu mieszkańców Gminy oraz podmiotów gospodarczych zlokalizowanych na terenie Gminy na uzyskanie dofinansowania w ramach nowej perspektywy finansowej 2014-2020, w tym m.in. na:

- termomodernizację budynków,
- modernizację instalacji grzewczych,
- wymianę urządzeń na energooszczędne,
- budowę obiektów pasywnych/energooszczędnych,
- montaż instalacji odnawialnych źródeł energii (OZE),
- budowę i rozbudowę ścieżek rowerowych,
- modernizację elektroenergetycznej sieci dystrybucyjnej.

Istotą Planu Gospodarki Niskoemisyjnej jest osiągnięcie korzyści ekonomicznych, społecznych i środowiskowych poprzez wdrożenie działań zmniejszających emisję gazów cieplarnianych.

Gospodarka niskoemisyjna

Plan Gospodarki Niskoemisyjnej ma na celu wskazanie możliwości zrównoważonego rozwoju poprzez realizację działań inwestycyjnych i nieinwestycyjnych, przyczyniających się do:

- redukcji emisji gazów cieplarnianych,
- redukcji zużycia energii finalnej poprzez poprawę efektywności energetycznej,
- zwiększenia udziału energii pochodzącej ze źródeł odnawialnych (OZE),
- poprawy jakości powietrza na terenie Gminy.

WSPÓLNIE POPRAWMY JAKOŚĆ ŻYCIA MIESZKAŃCÓW GMINY SKOCZÓW

GOSPODARKA NISKOEMISYJNA

CZYSTA ENERGIA

POPRAWA JAKOŚCI POWIETRZA

EFEKTYWNOŚĆ ENERGETYCZNA

Rysunek 4. Ulotka promująca Plan gospodarki niskoemisyjnej w mieście Skoczów wśród mieszkańców

Źródło: Materiały własne.

W celu promowania OZE i działań poprawiających efektywność energetyczną na terenie gminy planuje się opracowanie dokumentów prawa miejscowego określających zasady stosowania zielonej energii.

Do działań, które mogą być wprowadzane w zależności od pozyskanych źródeł finansowania, zaliczono:

- kompleksowe zarządzanie energią w budynkach publicznych, w tym audyty energetyczne w budynkach publicznych i komunalnych (10 najbardziej energochłonnych budynków),
- zapewnienie przez gminę działalności edukacyjnej i promocyjnej, a także wsparcie mieszkańców w przejściu procedury administracyjnej oraz informowanie ich o aktualnych możliwościach pozyskania dofinansowania na inwestycje,
- rozbudowę instalacji wytwarzania energii ze źródeł odnawialnych (działania pośrednie – promocyjne, edukacyjne),
- termomodernizację budynków mieszkalnych,
- rozwój rozproszonych źródeł energii – mikroinstalacje,
- ograniczanie niskiej emisji z budynków mieszkalnych – wymiana źródeł ciepła.

Jako główne problemy z osiągnięciem założonych celów wymieniono m.in. problemy ze źle dobranym paliwem w kotłach. Zgodnie z przeprowadzoną inwentaryzacją emisji CO₂ w 2015 roku w gminie Skoczów około 64% mieszkań ogrzewanych było za pomocą paliw stałych. W ramach planowanych działań założono wymianę kotłów w około 250 obiektach mieszkalnych do 2020 roku. Realizację tego zadania uzależniono od wielkości pozyskanych środków finansowych, szczególnie z funduszu ochrony środowiska. Do innych możliwych rozwiązań zaliczono:

- instalacje pomp ciepła,
- mikroinstalacje kogeneracyjne,
- rozwój rozproszonych źródeł energii – kolektory słoneczne,
- rozwój budownictwa pasywnego i energooszczędnego.

Jako jedno z ważniejszych kierunków działań przyjęto:

- działalność edukacyjną i promocyjną,
- wsparcie mieszkańców w przejściu procedury administracyjnej,

- informowanie o aktualnych możliwościach pozyskania dofinansowania na inwestycje.

Zwrócono również uwagę na możliwość poprawy stanu jakości środowiska naturalnego poprzez stopniową wymianę w biurach urzędu miasta i innych urządach użyteczności publicznej sprzętu biurowego (ITC), urządzeń elektrycznych (klimatyzatory, podgrzewacze wody, sprzęt AGD) oraz oświetlenia na bardziej efektywne energetycznie. Jako dodatkowe działania planowana jest budowa Car-portów (2 wiaty z instalacją fotowoltaiczną do ładowania pojazdów), kursy Ecodrivingu dla mieszkańców oraz budowa ścieżek rowerowych.

Jednym z ważnych, prowadzonych już działań w obszarze budowania gospodarki niskoemisyjnej jest przebudowa i rozbudowa oczyszczalni ścieków w Skoczowie w zakresie gospodarki osadowej wraz z odzyskiem biogazu, z pozyskaniem energii elektrycznej w agregacie kogeneracyjnym o mocy elektrycznej około 190 Ee/200 Ec lub energii cieplnej w 2 kotłach o mocy około 250 kW każdy. W grudniu 2017 roku zamontowano tam pierwszy zbiornik na biogaz (rys. 5.). Jego zadaniem będzie magazynowanie biogazu powstającego w procesie fermentacji osadu w zamkniętej komorze fermentacyjnej. Powstały biogaz po odsiarczeniu zostanie skierowany na kotły grzewcze do produkcji energii cieplnej lub na agregat do produkcji energii elektrycznej. Obydwa rodzaje energii zostaną wykorzystane na potrzeby własne oczyszczalni.

Rysunek 5. Zbiornik biogazu w oczyszczalni ścieków w Skoczowie

Źródło: <http://www.sko-eko.skoczow.pl/2018/03/27/montaz-zbiornika-biogazu/> [dostęp: 23.02.2019].

We wrześniu 2018 roku oddano najważniejszą część inwestycji – komorę fermentacyjną (rys. 6.), w której będzie ujmowany powstający w procesie stabilizacji biogaz.

Rysunek 6. Budowa komory fermentacyjnej

Źródło: <https://portalkomunalny.pl/oczyszczalnia-sciekow-na-slasku-z-odzyskiem-biogazu-386805/> [dostęp: 20.02.2019].

Planowane działania powinny przynieść w najbliższych kilku latach zmniejszenie emisji pyłów i szkodliwych substancji do atmosfery w rejonie Skoczowa. Efekt ten jest jednak ściśle skorelowany z aktywną polityką edukacyjną, promocyjną i motywacyjną skierowaną do mieszkańców miasta i gminy Skoczów. Działania takie prowadzi intensywnie urząd miasta i gminy.

Podsumowanie

Ogólna polityka państwa w aspekcie poprawy jakości powietrza idzie w kierunku dostarczenia samorządom i władzom lokalnym narzędzi do walki ze smogiem. Ochrona zdrowia ludzkiego, środowiska naturalnego i poprawa wyników ekonomicznych wymagają działań nie tylko w skali ogólnokrajowej, ale przede wszystkim na szczeblu lokalnym. Współpraca transgraniczna i skoordynowanie działań polsko-czeskich jest szansą na dobry stan powietrza w obu

regionach: śląskim i śląsko-morawskim. Działania takie muszą być prowadzone przede wszystkim na poziomie województwa (PL) i regionu (CZ). To samorządy lokalne mają duże możliwości kształtowania polityki niskoemisyjnej w takiej skali mikro. Dzięki bezpośredniemu kontaktowi z mieszkańcami mogą prowadzić skuteczne kampanie informacyjne i edukacyjne, niezbędne do zmiany zachowań ludzi przy wykorzystywaniu węgla do celów komunalno-bytowych. Obecnie jest to jedno z głównych źródeł zanieczyszczeń pyłami PM10 i PM2,5. Wszystkie takie działania powinny posłużyć temu, aby żyć w czystszej i zdrowszym powietrzu. Zaprezentowany przykład Skoczowa pokazuje, że można wyróżnić kilka kierunków działań w osiągnięciu gospodarki niskoemisyjnej. Ich skuteczność jest w dużej mierze uzależniona od skuteczności ich wdrażania i skrupulatności przy ich realizacji, a przede wszystkim od poziomu zaangażowanych środków finansowych. Dlatego podpisane memorandum pozwala spojrzeć na ten problem bardziej globalnie. Wpływa na możliwość pozyskiwania dodatkowych środków na poprawę jakości powietrza na pograniczu polsko-czeskim, co pokazują już zrealizowane i nadal realizowane programy europejskie.

Literatura

- CHYLAK A., KULIKOWSKI S., *Program ochrony środowiska dla powiatu cieszyńskiego*, Powiat cieszyński i Eko-team Konsulting, Cieszyn 2016.
<http://www.sko-eko.skoczow.pl/2018/03/27/montaz-zbiornika-biogazu/> [dostęp: 20.02.2019].
<https://portalkomunalny.pl/oczyszczalnia-sciekow-na-slasku-z-odzyskiem-biogazu-386805/> [dostęp: 22.02.2019].
<https://www.prawo.pl/biznes/polska-i-czechy-razem-na-rzecz-czystego-powietrza,155310.html> [dostęp: 21.02.2019].
- JANSSEN N.A.H., GERLOFS-NIJL M.E., LANK T., SALONEN R.O., CASSEE F., HOEK G., FISCHER P., BRUNEKREEF B., KRYZANOWSKI M., *Health effects of black carbon*, WHO Regional Office for Europe, Copenhagen 2012.
- KURCZABIŃSKI L., *Węgiel kamienny w sektorze komunalno-bytowym*, [w:] *VII Ekoenergetyczna konferencja – Aktywizacja gminy za pomocą innowacyjnej energetyki rozproszonej. Materiały konferencyjne*, Gliwice 2010.

- ŁUKASZCZYK Z., *Węgiel tak, smog nie – świadomość i odpowiedzialność*, [w:] BIAŁY W., BADURA H., CZERWIŃSKA-LUBSZCZYK A., red., *Systemy wspomagania w inżynierii produkcji. Górnictwo – perspektywy, zagrożenia. Węgiel, tania czysta energia i miejsca pracy*, t. 7, z. 1, Rybnik 2018.
- Raport z pilotażowego badania jakości powietrza Eko Patrol GIG w Katowicach*, Praca GiG, Katowice, file:///C:/Users/Łukasz%20Wróblewski/AppData/Local/ Packages/Microsoft.MicrosoftEdge_8wekyb3d8bbwe/TempState/Downloads/Raport_Eko%20Patrol%20Katowice_kor_2018.04.26%20(1).pdf [dostęp: 26.04.2018].
- STAŁA-SZLUGAJ K., *Spalanie węgla kamiennego w sektorze komunalno-bytowym – wpływ na wielkość „niskiej emisji”*, „Środkowo-pomorskie Towarzystwo Naukowe Ochrony Środowiska. Rocznik Ochrona Środowiska”, t. 13, 2011.
- STAŁA-SZLUGAJ K., *Sektor drobnych odbiorców węgla kamiennego – trendy zmian popytu i podaży w latach 1999–2013*, „Polityka Energetyczna – Energy Policy Journal”, t. 18, z. 3, 2015.
- Uchwała nr V/36/1/2017 Sejmiku Województwa Śląskiego z dnia 7 kwietnia 2017 r. w sprawie wprowadzenia na obszarze województwa śląskiego ograniczeń w zakresie eksploatacji instalacji, w których następuje spalanie paliw, <https://www.infor.pl/akt-prawny/U85.2017.066.0002624,metryka,uchwala-nr-v3612017-sejmiku-województwa-slaskiego-w-sprawie-wprowadzenia-na-obszarze-województwa-slaskiego-ograniczen-wzakresie-eksploatacji-instalacji-w-ktorych-nastepuje-spalanie-paliw.html> [dostęp: 26.01.2019].
- Uchwała nr XXXII/201/17 Rady Powiatu Cieszyńskiego z dnia 30 maja 2017 r. w sprawie przyjęcia Programu Ochrony Środowiska dla Powiatu Cieszyńskiego, bip.powiat.cieszyn.pl/attachments/download/17147 [dostęp: 15.12.2018].
- Uchwała nr XVIII/197/2016 Rady Miejskiej Skoczowa z Planem gospodarki niskoemisyjnej w gminie Skoczów z dnia 19 kwietnia 2016 r., <http://bip.skoczow.pl/plan-gospodarki-niskoemisyjnej-dla-gminy-skoczow-1> [dostęp: 28.01.2019].
- WALCZAK J., *Stosunki polsko-czeskie 2004–2011*, [w:] WOLAŃSKI M.S., red., *Polityka zagraniczna Polski w latach 2004–2011. Struktury. Koncepcje. Izrael*, Wyd. DWSPiT w Polkowicach, Polkowice 2013.
- Zanieczyszczenie powietrza: przedwczesne zgony i duże koszty*, serwis informacyjny CIRE 24, <https://www.cire.pl/item,104036,1,0,0,0,0,0>, *zanieczyszczenie-powietrza-przedwczesne-zgony-i-duze-koszty.html* [dostęp: 25.10.2018].

Katarzyna Tobór-Osadnik

Vybraná opatření veřejné správy a samosprávy v aspektu nízkoemisního hospodářství na polsko-českém pohraničí

S h r n u t í

Znečištění životního prostředí a zejména ovzduší, je problémem vynucující si komplexní opatření a úsilí nejen v globálním měřítku, ale především při koordinaci místních aktivit. V posledních letech je problém smogu v různých regionech Polska, včetně Těšínského Slezska, jedním z hlavních aspektů tvorby environmentální politiky. Přeshraniční polsko-česká spolupráce poskytuje možnost hledat komplexní řešení, které tvoří protismogovou politiku. Hledání způsobů vytvoření nízkoemisního hospodářství ovlivnilo vznik takových strategií nejen na úrovni vojvodství, ale i na úrovni měst a obcí. Autorka v článku uvádí seznam aktivit samospráv a řešení, nabízených v plánech nízkoemisního hospodářství na příkladu Slezského vojvodství a vybraného města a gminy v příhraničním okrese Cieszyn.

Katarzyna Tobór-Osadnik

Vybrané opatrenia verejnej správy a samosprávy v aspekte nízkoemisného hospodárstva v polsko-českom pohraničí

Z h r n u t i e

Znečistenie životného prostredia, a najmä ovzdušia, je problémom vynucujúcim si komplexné opatrenia a úsilie nielen v globálnom meradle, ale predovšetkým pri koordinácii miestnych aktivít. V posledných rokoch je problém smogu v rôznych regiónoch Poľska, vrátane Tešínskeho Sliezska, jedným z hlavných aspektov tvorby environmentálnej politiky. Cezhraničná polsko-česká spolupráca poskytuje možnosť hľadať komplexné riešenia, ktoré tvoria protismogovú politiku. Hľadanie spôsobov vytvorenia nízkoemisného hospodárstva ovplyvnilo vznik takýchto stratégií nielen na úrovni vojvodstiev, ale aj na úrovni miest a gmin. Autorka v článku uvádza zoznam aktivít samospráv a riešení, ponúkaných v plánoch nízkoemisného hospodárstva na príklade Sliezskeho vojvodstva a vybraného mesta a gminy v pohraničnom okrese Cieszyn.

Doc. Ing. Bohumil Horák, Ph.D.
VŠB – Technical University of Ostrava
Ostrava
 <https://orcid.org/0000-0002-1841-459X>

Vybrané aspekty historických souvislostí průmyslového vývoje moravsko-slezského regionu

Shrnutí

Elity stanovují cíle, jejich rozhodnutí postihují miliony dělníků, občanů, rodin, kulturu a prostředí ve kterém pracují a žijí. Přiložený příspěvek přináší vybrané útržkovité historické pohledy na utváření charakteru moravsko-slezského regionu v souvislostech s rozvojem výroby a průmyslu posledních více než dvou stoletích. Současně navozuje v závěru otázky z pohledů z vývoje vývoj posledních desetiletí v regionu a České republice.

Klíčová slova: aktivita člověka, energie, emise, region, konkurenceschopnost, rozvoj, udržitelnost

Úvod

Technologie jsou dostupnými pro stále větší část populace. V posledních letech se nabízí možnost využití obnovitelných zdrojů energie. Evropská unie si stanovila za cíl pokrytí 20% své energetické spotřeby z obnovitelných zdrojů do roku 2020. Česká republika pak musí z čistých zdrojů pokrývat 13% své spotřeby. Ještě v roce 2007 činil podíl obnovitelných zdrojů v ČR 4,7%.

Přínos obnovitelných zdrojů energie spočívá především v jejich schopnosti snižovat emise skleníkových plynů a úroveň znečištění, zvyšovat bezpečnost dodávek energie, podporovat průmyslový rozvoj založený na znalostech, vytvářet pracovní příležitosti a posilovat hospodářský růst, jakož i konkurenceschopnost

a regionální rozvoj. Obnovitelné zdroje energie jsou většinou místního původu, nespolehají se na dostupnost konvenčních energetických zdrojů v budoucnosti a díky jejich převážně decentralizovanému charakteru přispívají ke zmírnění energetické závislosti na dodávkách energie ze zahraničí. Obnovitelné zdroje energie představují jeden z důležitých prvků budoucí udržitelné energetiky¹.

Tolik definice. Na příkladu solárních fotovoltaických panelů a migrace jejich výrobních technologií a tedy i znalostí mimo Evropu je možná obhajoba jistého skeptického postoje a kritika současného způsobu řešení problematiky.

Aktivita pozorovatelná z vesmíru

Jsou realizovány a úspěšně využíváme technologie, které umožňují monitorovat naše aktivity v globálním ohledu a srovnat je s naším okolím na Zemi. S výhodou používáme vesmírné technologie. V průběhu let byla na oběžné dráze instalována řada satelitů umožňujících monitorovat Zemský povrch a jeho vlastnosti s rozlišením desítek centimetrů (RADARSAT-2, WorldView-1, Envisat a další). Jsou tak sledovány parametry životního prostředí, atmosféry, mapovány ledovce, přírodní zdroje, hloubka moří, absorpce chlorofylu, vegetační analýza a další, které mohou často navazovat až na krizový management.

Významným indikátorem lidské aktivity na Zemi může být např. emise oxidu dusičitého. Oxid dusičitý (NO_2) je převážně syntetický plyn, jehož nadměrná expozice způsobuje poškození plic a potíže s dýcháním. Hraje důležitou úlohu v atmosférické chemii. Jeho zvýšená koncentrace vede k tvorbě ozonu v nejnižší část atmosféry – troposféře. Jeho zvýšenou koncentraci lze jej považovat za jeden z ukazatelů aktivity populace viz obr. 1. Je produkován emisemi z elektráren, těžkého průmyslu a silniční dopravy spolu se spalováním biomasy. Přirozeně v přírodě je vytvářen mikrobiální aktivitou v půdě nebo např. výbojem blesku.

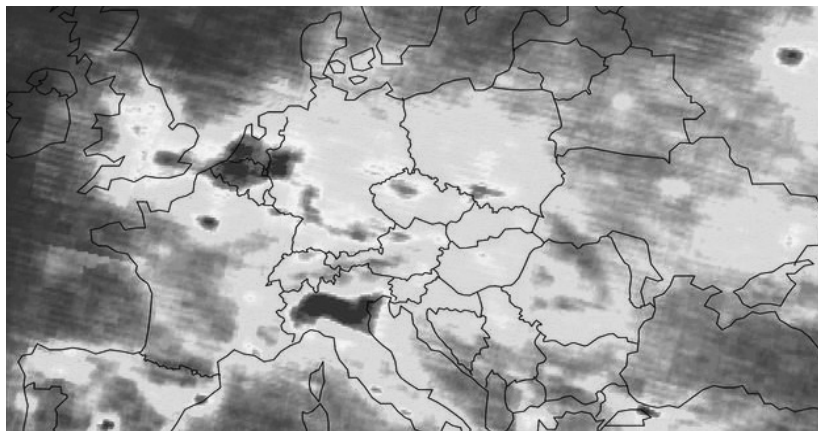
Evropská agentura pro kosmický výzkum v programu Envisat využila údajů z absorpčního spektrometru (SCIAMACHY) pro dlouhodobé sledování životního prostředí². Vznikla tak celosvětová atmosférická mapa znečištění oxidem

---

¹ *Mnisterstvo životního prostředí*, www.mzp.cz/cz/obnovitelne_zdroje_energie [přístup: 18.09.2018].

² ESA, http://www.esa.int/Our_Activities/Observing_the_Earth/Envisat [přístup: 21.12.2018].

dusičitým jasně ukazuje, jak ovlivňují lidské činnosti kvalitu ovzduší. Na mapě viz obr.1 je zřetelná oblast velmi vysokých koncentrací oxidu dusičitého v oblasti Hornomoravského úvalu – v hraniční oblasti České republiky a Polska.

Obrázek 1. Mapa znečištění oxidem dusičitým z absorpčního spektrometru SCIAMACHY Envisat

Zdroj: ESA, http://www.esa.int/Our_Activities/Observing_the_Earth/Envisat [přístup: 21.12.2018].

Tato oblast je historické území, rozkládající se v současnosti převážně v Polsku, zčásti v Česku a z malé části (územní výběžek a tři exklávy) v Německu.

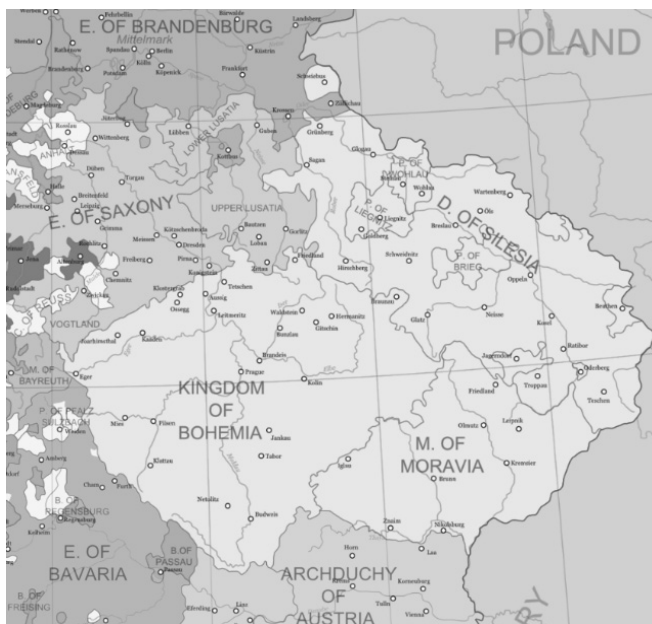
Územní historické souvislosti

Pokud se budeme zabývat průmyslovým rozvojem regionu, je třeba se zabývat jeho historií od počátku průmyslové revoluce. V tomto období přináležela oblast Hornomoravského úvalu – v hraniční oblasti České republiky a Polska (Morava a Slezsko) k Rakousko-Uherské monarchii ve které vládl rod Habsburků. Růst manufakturní výroby v 18. a 19. století byl podporován reformní činností v duchu merkantilismu vládou císařovny Marie Terezie³.

---

³ J. BAHLCKE, D. GAWRECKI, R. KACZMAREK, a kol., *Historia Górnego Śląska: polityka, gospodarka i kultura europejskiego regionu*, Dom Współpracy Polsko-Niemieckiej, Gliwice 2011.

Slezsko se svým rozvinutým tkalcovstvím patřilo k nejvyspělejším a nejbohatším zemím Habsburské monarchie viz obr. 2.

Obrázek 2. Mapa zemí Koruny České před rokem 1742

Zdroj: J. BAHLCKE, D. GAWRECKI, R. KACZMAREK, a kol., *Historia Górnego Śląska: polityka, gospodarka i kultura europejskiego regionu*, Dom Współpracy Polsko-Niemieckiej, Gliwice 2011.

Prusko po nástupu Marie Terezie na trůn neuznalo „Pragmatickou sankci“ a vzneslo záminkou dědické nároky na některé slezské údíly držené braniborskými Hohenzollerny a roku 1740 bez vypovězení války expandovalo do Slezska. Roku 1742 na základě Vratislavského míru tak získalo Prusko většinu slezského území. Tato ztráta zapříčinila rozvoj soukenické a vlnářské průmyslové výroby na Moravě. Průmyslová revoluce od počátku 19. století postupně změnila charakter manufakturní a řemeslné výroby k tovární – strojové výrobě⁴.

⁴ R. SLABOTNÝSKÝ, P. STOHRŮVÁ, *K historii průmyslu, exaktních věd a techniky na Moravě a ve Slezsku*, Technické muzeum v Brně, Brno 2013.

Průmyslová revoluce v širším regionu

Zavádění strojů do textilního průmyslu (Brno – „rakouský Manchester“) a dalších průmyslových odvětví vyvolalo potřebu rozvoje strojírenství. Zvýšená spotřeba železa vedla ke změnám v železářství (Vítkovické železářny, 1829). V souvislosti s používáním uhlí a koksu v železárnách docházelo k otevírání uhelných dolů (Rosicko, Oslavansko a později Ostravsko). Průmyslovou revoluci na Moravě také charakterizoval rychlý rozvoj cukrovarnictví a převratné změny v dopravě (budování železnic, Severní dráha Ferdinandova).

V rakouské části Slezska poměrně dlouho převažovalo zemědělství nad průmyslem. Proces postupné industrializace zasáhl nejdříve jeho západní část (Jesenicko a Krnovsko), kde se rozvíjela textilní výroba. Postupně zde rostla i hutní výroba (Třinecké železářny, Karlova Huť) a zejména těžba uhlí. Po revoluci 1848 začala v hlavních odvětvích převládat strojová výroba.

Počátky dolování a těžby uhlí na ostravsku nesahají do takové minulosti jako v jiných revírech v českých zemích⁵. Region nabízel velkou zásobu dřeva v rozsáhlých lesích. Podnět k provedení geologického průzkumu byl vydán již za vlády Marie Terezie. Průzkumy v letech 1763–1770 potvrdily výskyt uhelných slojí a začal se používat termín hornoslezská uhelná pánev. K prvnímu oficiálně zapsanému nálezu na území Slezské Ostravy došlo v roce 1763. Nález se však nesetkal s velkým pochopením, o nové palivo nebyl zájem a další výzva dvorských úřadů k těžbě uhlí v roce 1767 byla bez odezvy. V zájmu záchrany lesů vydala v dubnu 1767 Dvorská komora příkaz k vyhledávání uhlí a rudy na Těšínsku a Bílsku. Započala snaha o nahrazení dřeva jako paliva. V červnu 1767 horníci vyslaní a pověřeni šichtmistrem Johannem Jacobem Lutzem našli v Adámkově údolí uhlí, vytěžili prvních 600 kg a toto použili na zkoušku pro místní kováře, zámečníky a hřebíkáře. I přes úspěšnou zkoušku projevilo o uhlí, pro jeho velkou hmotnost a zplodiny při hoření (při spalování na otevřených topeništích s nízkou spalovací teplotou), málo řemeslníků a cechů z různých měst. Pokusná těžba vždy končila neúspěchem kvůli nedostatečnému odbytu. Pravidelná těžba v režii místních feudálů byla zahájena v 80. letech

---

⁵ I. ČERNÝ, *Uhelné hornictví v ostravsko-karvinském revíru*, Anagram, Ostrava 2003.

18. století, kdy cena dřeva stoupla a byla vyšší než cena uhlí. Produkce stoupla a ve slezské části regionu a v roce 1819 se vytěžilo 6 000 t uhlí (10x více než v 1790). Velký vliv na rozvoj dolování uhlí mělo založení Rudolfovy hutě (Vítkovické železářny), kdy v letech 1825–1830 stoupla roční těžba na 128 000 t a dále rozvoj železnice Františka Ferdinanda, která umožnila distribuci uhlí do dalších částí země (současná těžba uhlí je 11mil.t/rok).

Industrializace dopravy – peripetie vytvoření nové dopravní cesty

Ve dvacátých letech 19. století se na britských ostrovech zrodil nový druh přepravy zboží a lidí – železnice. Železniční doprava se postupně rozšířila na kontinent a zákonitě se nevyhnula ani „předběznové“ habsburské monarchii, kde vzbudila zaslouženou pozornost odborníků a podnikatelů⁶.

První železniční podnik na území habsburské monarchie a českých zemí vznikl mezi léty 1825 až 1832 a nesl název „C. k. První rakouská železniční společnost“. Společnost provozovala koněspřežnou železnici mezi Českými Budějovicemi a Lincem, která sloužila k nákladní a osobní dopravě. Mezi hlavní komodity přepravované na této trati patřila sůl. Projekt a stavba byly úzce spjaty s profesorem pražské polytechniky Frantiskem Josefem Gerstnerem a jeho synem profesorem vídeňské polytechniky Frantiskem Antonínem Gerstnerem. Celý podnik financovala skupina vídeňských bankéřů v čele se Salomonem Mayerem Rothschildem. Již v roce 1831 zaznamenala společnost zisk, který byl ještě zvýšen po prodloužení trati v letech 1834 až 1844 do Gmundenu.

Druhý železniční podnik nesl název Pražská železniční společnost, jejíž trať byla vybudována mezi léty 1828 až 1830. Projekt koňské dráhy Praha-Plzeň však nebyl z finančních důvodů dostavěn do cílové destinace a byl zakončen v Lánech. Důvodem neúspěchu byla malá kapitálová základna a organizačně-technicko-stavební nedostatky projektu. Nakonec dráhu odkoupil v roce 1843 hrabě K.F. Furstenberg, který ji využíval pro dopravu palivového dřeva do Prahy. Teprve po zahájení těžby uhlí v okolí Kladna došlo k oživení provozu knížetem Karlem Egonem II. z Furstenbergu a po odkoupení trati

---

⁶ M. ŠTĚPÁN, *Přehledné dějiny československých železnic 1824–1948*, Dopravní nakladatelství, Praha 1958.

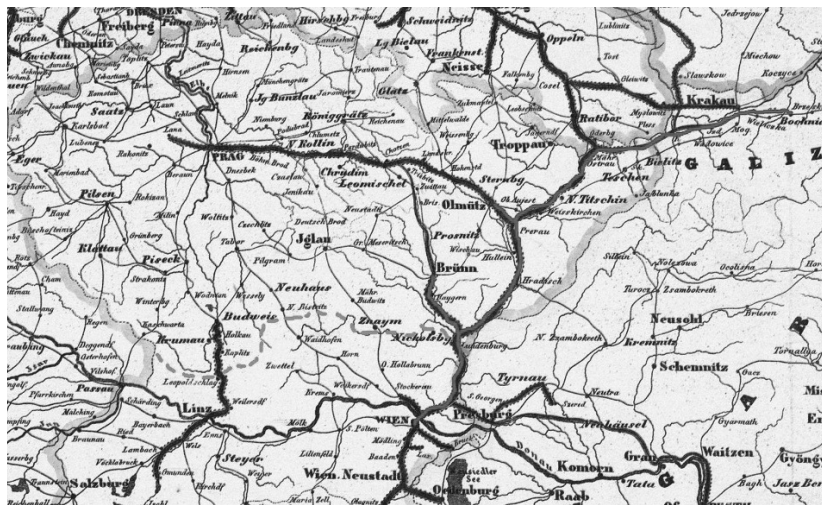

C.k. privilegovanou společností Bustěhradské dráhy (1853), která ji přestavěla na parní trakci.

Profesor František Xaver Riepl (ředitel jáchymovských dolů a hutí, profesor na Polytechnickém institutu ve Vídni (zoologie a mineralogie), poradce v rudných dolech arcivévodý Jana ve Vordenbergu (Štýrsko), kde zavedl nový racionálnější způsob těžby, poradce v arcibiskupských železárnách v dnešních Vítkovicích, kde aplikoval nový způsob výroby ocele pudlování a podle jeho návrhu zde byla postavena první koksová vysoká pec) z pověření arcivévodý Rudolfa měl vyřešit dopravu v rámci hutního provozu ve Vítkovicích. Šel však ve svých návrzích dál a vypracoval a v roce 1829 veřejně prezentoval návrh na železniční spojení východní Haliče, Slezska, Moravy, rakouských zemí, Uher, Štýrska a Terstu.

Budování této spojnice rozdělil do několika etap. První měla začínat ve Vídni a končit v Bochnii, s odbočkami do Brna, Olomouce, Opavy, Bielska a Biale. Hlavními přepravními komoditami měly být sůl z Bochnie a uhlí z ostravsko-karvinského revíru viz obr. 3. Jeho návrh se nesetkal s úplným pochopením. K prosazení návrhu pomohly dobré finanční výsledky železnice Budějovice-Linec. Z těch bylo patrné, že se investorům vyplatí vložit svůj kapitál do vybudování nového způsobu dopravy, neboť výnos několikanásobně převyšil investice. Prosazení projektu trvalo celých šest let. Pomohly společenské kontakty profesora Riepla. Jeho známý, vídeňský bankéř, Salomon Biederman doporučil Rieplův projekt Salomonu Mayeru Rothschildovi. Ten měl již zkušenosti s investováním peněz do železniční dopravy, protože byl jedním z akcionářů C. k. První rakouské železniční společnosti. Navíc měl od svého bratra Nathana, londýnského Rothschilda, velmi dobré reference o výhodách investic do železnice. Díky Rothschildově podpoře bylo možno získat vliv na nejvyšší místa státní správy, jmenovitě na Antonína Bedricha z Mitrovic. Poté byl profesor Riepl společně s Leopoldem Edlem Wertheimsteinem a Heinrichem Sichrovským vyslán na studijní cestu do Anglie, kde měli za úkol získat zkušenosti s nově se vyvíjejícím dopravním prostředkem. Po návratu z Anglie profesor Riepl vypracoval a následně v roce 1834 vydal spis *Prememoria uber die Anlage, Unterhaltungskosten und Frachtquantum*, v němž doporučoval použít pro provoz plánované železnice z Vídne do Bochnie parní trakci.

Samuel Mayer Rothschild podal 15. dubna 1835 žádost o udělení privilegia na monopolní výstavbu a provoz železnice z Vídně do Bochnie s odbočkami do Brna, Olomouce, Opavy, Bielska a Biale, které mu bylo uděleno na přimluvu a návrh nejvyššího kancléře hraběte Antonína Bedricha z Mitrovic a viceprezidenta všeobecné dvorské komory rytíře Eichhoffa císařem Ferdinandem I. dne 4. března 1836.

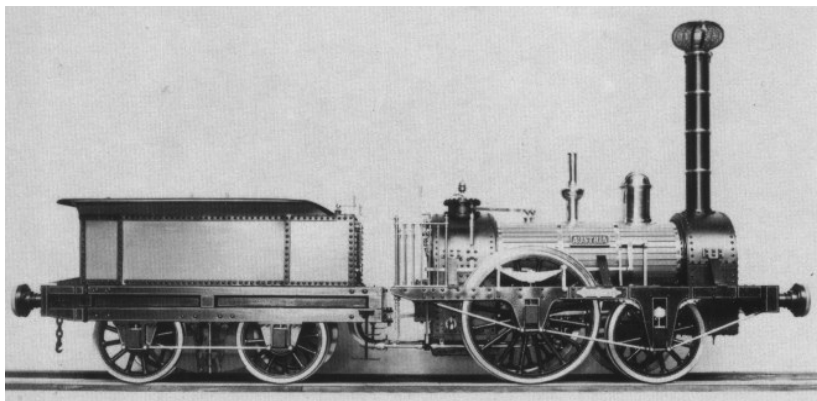
Obrázek 3. Mapa Severní dráhy císaře Ferdinanda

Zdroj: www.railian.com [přístup: 21.12.2018].

Na podzim roku 1836 začala samotná stavba železnice, jejímž dozorem byl pověřen technický výbor KFNB (jeho členem byl I profesor Riepl). Aby byla splněna podmínka uděleného privilegia o postavení a provozu nejméně dvou mil trati do dvou let, byl jako první postaven úsek Floridsdorf-Wagram, na němž se uskutečnila 23. listopadu 1837 veřejná zkušební jízda. Postupně tak byla zahájena stavba částí jednotlivých úseků Vídeň-Břeclav a Břeclav-Brno. Následně byl 7. července 1839 zahájen provoz na trati Vídeň-Brno, čímž oficiálně začal pravidelný železniční provoz na území dnešní České republiky viz obr. 4. Vzhledem k postupující stavbě trati byly uváděny do provozu další úseky. Kapitál získaný prodejem akcií však nepokryl náklady na stavbu a v roce 1842

se stavba zastavila v Lipníku nad Bečvou (odhadovaná cena stavby 26 tis. zlatých/km musela být navýšena na 46 tis. zlatých/km, navýšeno půjčkou 4 mil. zlatých S.M.Rotschildem s podmínkou prodloužení privilegia provozu o 10 let).

Nejen stavba tratí ale také počáteční léta provozu společnosti byla poznamenána finančními problémy: výkup pozemků, materiál dovážený z ciziny, dovoz paliva pro lokomotivy, železniční odborníci z ciziny, překážky ze strany státu (vysoká cla), zákaz jízdy v noci, administrativní nepružnost státu atd. To vše mělo vliv na prodražování provozu železnice. Proto již v roce 1839 došlo k sanaci podniku. Po překonání problémů bylo již v roce 1841 přepraveno 334 433 osob, což mnohonásobně překonalo očekávanou hranici. Osobní přeprava se tak z 56% podílela na ziscích společnosti a došlo k postupnému zúročení kapitálu.

Obrázek 4. Parní lokomotiva "Austria". Jedna ze 2 lokomotiv a 18 vozů dodaných pro KFNB 6. června 1839

Zdroj: <http://www.tydenik-breclavsko.cz/severni-draha-cisare-ferdinanda-neco-z-historie/> [přístup: 21.12.2018].

V roce 1847 byla KFNB dostavěna do Bohumína, kde byla napojena na pruskou dráhu krále Vilema, a tím vzniklo železniční spojení mezi Vídní a Berlínem.

Pokud jde o pokračování stavby do Bochnie, stavba nepokračovala podle privilegia, ale po dohodě se státem se KFNB napojila na již existující trať pruské státní dráhy. Společnost postupně dokončovala své odbočky, v roce

1855 zprovoznila trať Bohumín – Osvetím – Dziedice – Bielsko – Biela a Svinov-Opava a ve stejném roce dosáhla Krakova. Od 20. srpna 1845 zajišťovala provoz na Severní statní dráze Olomouc – Česká Třebová – Praha a od roku 1849 Brno – Česká Třebová. Mimo to začala budovat systém vedlejších drah na Moravě, ve Slezsku a v Horním Rakousku. Zároveň od počátku osmdesátých let začala KFNB postupně budovat systém vedlejších tratí napojujících vesnice a městečka podhůří moravsko-slezských a polských Beskyd. V roce 1886 mělo vypršet padesátileté provozní privilegium společnosti, a proto bylo s předstihem zahájeno jednání o jeho prodloužení. Vyjednávání probíhala od roku 1883. 10. ledna 1885 bylo schváleno jeho prodloužení na dalších 55 let s platností od 1. ledna 1886. Nové privilegium obsahovalo právo státu po roce 1904 převzít kdykoliv do své správy hlavní trať KFNB. V tomto případě měl stát společnosti nahradit ušlý zisk za roky, kdy mělo ještě privilegium trvat.

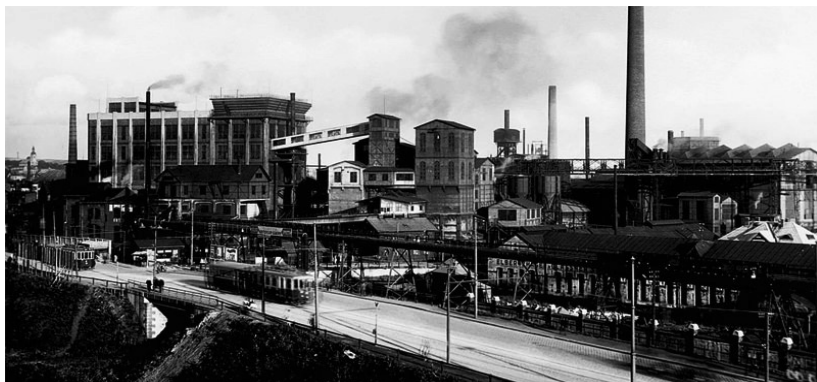
Ostrava a ostravsko

Moravská Ostrava a ostravsko jsou jedním z typických příkladů rozvoje malého města v regionu. Na rozvoj Moravské Ostravy mělo vliv několik důležitých faktorů, které se vzájemně ovlivňovaly. Bez železnice by však nenastal takový rozvoj Ostravy a jejího okolí, k jakému došlo. Dne 1. května 1847 byla dána do provozu část vedoucí až do Bohumína. Investice kapitálu vedly ke vzniku několika významných průmyslových podniků, výstavba železnice spojující sever a jih habsburské monarchie vedla k možnosti prodeje výrobků do celé monarchie a do zahraničí.

Blízkost ostravského uhelného revíru zajistila dostatek paliva pro parní lokomotivy. Zpočátku se těžba soustřeďovala na katastr Polské (Slezské) Ostravy a okolních obcí. V roce 1829 byly otevřeny šachty i na katastru Moravské Ostravy. V roce 1840 u křižovatky cest z Moravské Ostravy do Opavy a Vítkovic se začalo s hloubením jámy Šalomoun a 1842 vznikl Důl Karolina. V roce 1858 byla v jeho blízkosti postavena první koksovna v Ostravě viz obrázek 5.

V letech 1890–1896 byl na katastru Mariánských Hor uveden do provozu Důl Ignát s koksovnou, v roce 1891 začala být hloubena jama Louis ve

Vítkovicích, v roce 1896 Důl Alexander v Kunčičkách, v roce 1898 Důl Ludvík v Radvanicích a v roce 1907 Důl Odra v Přívoze.

Obrázek 5. Důl Karolina a koksovna

Zdroj: <https://www.msstavby.cz/projekty/karolina/> [přístup: 21.12.2018].

Ve Vítkovických železárnách byly vyráběny železniční kolejnice a různé strojírenské součástky. Vítkovické železářny jsou příkladem vlivu výroby na rozvoj města. Jejich počátek je datován k roku 1928. Prvotní podnět k založení Vítkovických železáren vzešel 9. prosince 1828 od olomouckého arcibiskupa Rudolfa. Byly budovány na území vesnice Vítkovice s přibližně 150 obyvateli. Výstavbou Rudolfovy hutě byl pověřen ředitel frýdlantských železáren František Kleinpeter. Původním záměrem bylo vytvořit filiálku frýdlantských železáren bez vlastní hutní produkce, a tak se ve Vítkovicích zpočátku zpracovávalo surové železo z Frýdlantu. Brzy se však ukázala neefektivnost této myšlenky, a tak se součástí výstavby stal i plán na vybudování vlastní vysoké pece. V roce 1835 došlo k pronájmu železáren ve Vítkovicích Jindřichu Geymullerovi, který postoupil nájemní smlouvu společnosti nazvané Vítkovické těžiřstvo, kterou tvořilo několik zámožných vídeňských bankéřů. Rozhodující postavení v této společnosti patřilo Rothschildovi, kterému patřila polovina jejího kapitálu. V roce 1843 se pak Vítkovické železářny staly majetkem Salomona Mayera Rothschilda. Po jeho smrti se vlastníky železáren stali Anselm a následně Albert Rothschildové. V roce 1873 došlo k vytvoření Vítkovického

horního a hutního těžířstva, v němž měli 51% podíl Rothschildové a 49% podíl Gutmannové. Tato společnost se stala vlastníkem železáren a všech jejích černouhelných a železnorudných dolů. Důsledky spojeného kapitálu na sebe nedaly dlouho čekat. Ještě v roce 1873 skupila společnost většinu akcií Teplické válcovny, v roce 1879 byla připojena tzv. Schullerova huť, která pak byla přebudována na nejmodernější pudlovnu v Evropě. V roce 1888 byla koupena Žofínská huť, kterou vybudovala v letech 1871–1873 Rakousko-uherská vysokopeční společnost. Byl rozšířen zbrojní program a železářny se staly výhradním dodavatelem pancéřových desek pro rakousko-uherské válečné lodě. Byla také otevřena první válcovna trub v habsburské monarchii a modernizovaly se také stávající provozy (tzv. Talbotovy pece).

Po vzniku samostatného Československa pokrýval výrobní program Vítkovic široký sortiment železárenských a strojírenských výrobků. Mimo jiné vyráběly železářny např. součásti elektráren, obří lodní hřídele, kotle a bezešvé nádoby a dodávaly je do celého světa.

V období 2. světové války bylo Vítkovické horní a hutní těžířstvo arizováno a začleněno do Říšských závodů Hermanna Göringa. Byla zde vyráběna mj. munice a součásti raket V-2. Podnik se začal rozšiřovat směrem do Kunčic, do oblasti, kde později vznikla Nová huť.

Po roce 1945 byly železářny zestátněny a později také přejmenovány. Hlavní úsilí bylo směřováno do budování nových kapacit v Kunčicích (Nová huť Klementa Gottwalda) a v Třinci (Třinecké železářny). Samotné Vítkovice se dočkaly modernizace až v 60. letech 20. století. Před rokem 1989 se jednalo o kombinát s úplnou hutní výrobou (tj. od výroby surového železa a s tím souvisejících produktů, přes výrobu oceli až po její zpracování a produkci výrobků z oceli). Po roce 1989 došlo k privatizaci provozů. V současnosti zde však již chybí hutní prvovýroba, tj. vysoké pece s navazujícími provozy.

Shrnutí a diskuse průmyslového vývoje

Od počátku 70. let 19. století byla textilní výroba na Moravě potlačována rozvojem železářství. Rozvíjelo se strojírenství, výstavba průmyslových objektů a obytných čtvrtí ve městech vedly k rozvoji průmyslu stavebních hmot

a chemického průmyslu. K rozvoji nových velkých průmyslových oblastí se soustředěním těžkého průmyslu, na Moravě ostravsko-karvinská oblast, přispíval rozvoj těžby uhlí.

Nástup nových mechanismů hospodářského vývoje přinesla léta po hospodářské krizi 1873–1878. Strukturální změny, koncentrace výroby, soustřeďování kapitálu, zásahy státu do ekonomiky – tyto trendy souvisely s výraznými změnami v technickém rozvoji – hovoříme o technickovědecké nebo druhé průmyslové revoluci.

Pro rozvoj průmyslu se prostřednictvím energetiky, chemie a elektrotechniky se věda stala nepostradatelnou složkou hospodářství. Fyzika, chemie a biologie se rozrostly a rozčlenily na jednotlivé vědecké obory.

Konec 19. století můžeme chápat zároveň jako konec vědeckého newtonského období a jako počátek vědecké revoluce 20. století. Koncentrace a centralizace výroby i kapitálu postupovala rychle zejména v hutnictví a důlním průmyslu. Na ostravsku se těžba soustředila do deseti hlavních společností. Železářství a strojírenství (vedle První brněnské strojírny) ovládli majitelé Vítkovických železáren a železáren v Třinci. V průmyslové výrobě je vodní pohon nahrazen parním a začíná se plně uplatňovat elektrická energie. Je postavena řada tepelných elektráren, rozvíjí se využití elektrických, vznětových a zážehových spalovacích motorů.

Na počátku 20. století probíhá rozvoj na Moravě a Slezsku značně nerovnoměrně. Vedle středisek s velkým rozvojem (brněnsko, ostravsko) zaostávají oblasti Českomoravské vysočiny a jihozápadní Moravy. Období 1903–1914 jsou charakterizována rozsáhlým budováním podniků v nových odvětvích jako automobilismus využívajících moderních výrobních postupů např. pásová výroba (Baťa, Zlín).

Válka a státem řízené válečné hospodářství si již v roce 1914 vyžádaly výdaje, které bylo možno pokrýt jen s pomocí státního úvěru. Světová válka, růst inflace, vládní válečné půjčky způsobily celkový hospodářský propad a rozdělení Rakousko-Uherské monarchie s vyhlášením samostatného Československého státu v roce 1918.

Jak je patrné, rozvoj průmyslu a těžba uhlí byly v době monarchie převážně výsadou feudálů. Vlastnictví dolů znamenalo výsadní postavení ve společnosti.

Před druhou světovou válkou však na ostravsku existovaly jen čtyři těžbařské společnosti spravující dohromady 32 dolů, 9 koksoven, 10 elektráren, železářny ve Vítkovicích a Třinci a několik průmyslových závodů. Tyto byly po válce od roku 1946 zařazeny do národního podniku Ostravsko-karvinské kamenouhelné doly následně Ostravsko-karvinské doly (OKD) a po řadě peripetií po roce 1989 jako OKD a.s.. V současnosti je OKD těží 1% spotřeby černého uhlí v České republice, provozuje 4 aktivní doly s roční produkcí 11 mil. t. Odhadovaná zásoba uhlí je udávána na 206 mil. t. V minulých letech je kladen velký důraz na rekultivaci a využití poddolovaného území a pohornickou krajinu. Hornictví měnilo tvář krajiny od 18. století. Do druhé poloviny 20. století se však těžební podniky nezajímaly o dopady těžby na přírodu. Existuje celá řada možností využití navazujících na technickou a biologickou rekultivaci. V období let 1991–2010 dosáhly náklady rekultivací 2,8 mld. CZK.

Výstavba železniční tratě z Vídně do Bochnie byla na období 19. století kapitálově mimořádně náročným podnikem, s jakým neměl nikdo na kontinentu zkušenosti. Profesor Riepl, který byl otcem myšlenky železničního spojení Haliče s Vídní, měl schopnost postupně svůj nápad přetvořit v projekt a ten následně s pomocí Salomona Biedermana a Salomona Mayera Rothschilda uvést v život. Železniční síť KFNB, která tak začala postupně vznikat, zpřístupnila oblast Ostravsko-karvinského uhelného revíru a zasloužila se o jeho rozvoj jako uhelného a hutního centra Předlitavska. Svým vlivem umožnila rozvoj průmyslu a ekonomiky všech oblastí, kterými procházela.

V 80. letech 19. století se začínaly objevovat hlasy o zestátnění KFNB ze strategických a hospodářských důvodů. Samotný akt zestátnění byl proveden Zákonem o nabytí státem jednotné koncesované sítě hlavní dráhy a místních drah KFNB a Ostravsko-Frydlantské dráhy z 31. října 1906. Stát převzal veškerý vozový park, hlavní, vedlejší a místní tratě, budovy, pozemky a zásoby. Náhrada byla vypočítána podle průměrného zisku v letech 1898/1900 a 1903/1904. Za hlavní trať měla KFNB od 1. ledna 1906 do 31. prosince 1940 dostávat roční rentu 30,5 mil. zlatých, za místní dráhy roční rentu 1,6 mil zlatých do roku 1972. Poté se tato renta měla snižovat podle zanikání koncesí jednotlivých místních drah. Všechny tyto renty byly osvobozeny od všech tehdejších i budoucích daní. Od těchto rent si stát odpočítal splátky na všechny půjčky KFNB.

Společnosti tedy zůstaly doly, soukromý majetek společnosti a některé fondy. Po první světové válce přešly pohledávky KFNB podle článku 203 mírové smlouvy ze Saint-Germain-en-Laye na nástupnické státy Rakouska-Uherska, Československo 59,149%, Polsko 22,854% a Rakousko 17,997%.

Trati byly zpočátku jednokolejné. Od roku 1851 se začalo se zdvoukolejňováním v úseku Přerov – Lipník nad Bečvou. Zdvoukolejnění celé (až do Polska) trati bylo dokončeno do roku 1906.

Mezi lety 1960–1963 probíhala od Přerova k Bohumínu elektrifikace trati. V roce 1997 zasáhla trať devastující povodeň. Po povodni probíhala rekonstrukce a modernizace trati do podoby koridoru. Celá koridorizace byla ukončena roku 2002. Dne 9. prosince 2012 byl úsek Přerov – Bohumín (spolu s úsekem státní hranice s Rakouskem – Břeclav – Přerov) převeden jako poslední trať v České republice na pravostranný provoz. V roce 2015 byla vedlejší trať prodloužena na Letiště Leoše Janáčka do Mošnova.

Ještě v roce 1850 měla Ostrava 1 597 obyvatel. Jeho strategická poloha a četné nálezy ložisek kamenného uhlí vedly k jeho dynamickému rozvoji. V roce 1900 měla Moravská Ostrava 30 116 obyvatel, podobně dynamicky rostly také sousední obce a městečka (Vítkovice, Slezská Ostrava, Přívoz, Mariánské Hory atd.), takže oblast Ostravy v dnešním územním rozsahu měla v roce 1900 již 133 007 obyvatel⁷.

Jelikož Ostrava a její okolí nebylo schopno zajistit dostatek pracovních sil pro potřeby vznikajících a zvětšujících se dolů, musela tento deficit pokrýt migrace z jiných oblastí. Velké množství potřebných pracovních sil přicházelo z Haliče, těmto přistěhovalcům však byla nabízena většinou nekvalifikovaná a velmi namáhavá práce v podzemí. V roce 1910 bylo v uhelném hornictví na Ostravsku zaměstnáno více než 24 000 lidí. V současnosti tvoří majoritní skupinu za prací migrujících občanů Poláci, Slováci, Ukrajinci a Chorvati⁸.

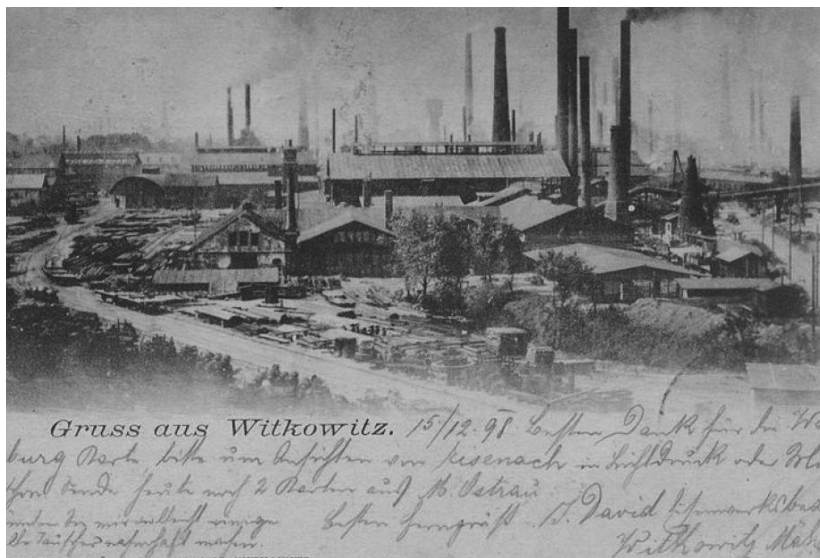
Vítkovické železárně se staly jedním z největších producentů železa, v roce 1869 tvořily celou čtvrtinu moravské a slezské výroby. Tomu také odpovídal nárůst počtu zaměstnanců. Zatímco v samých počátcích výroby bylo ve

---

⁷ J. HONS, *Dějiny dopravy na území ČSSR*, Alfa, Bratislava 1975.

⁸ J. MATĚJČEK, J. VYTISKA, *Vítkovice Železárně a strojírna Klementa Gottwalda*, Práce, Praha 1978.

Vítkovicích 45 zaměstnanců, v roce 1843 to už bylo okolo 400 a v roce 1918 více než 24 000 zaměstnanců.

Obrázek 6. Vítkovice v roce 1898

Zdroj: <https://www.stoplusednicka.cz/bohatsvi-z-hlubiny-do-tezby-uhli-na-ostravsku-se-zapojili-i-rotschildove> [přístup: 21.12.2018].

Vlivem předchozího rozvoje se původní železářny proměnily ve velký průmyslový podnik, který se zabýval také strojírenstvím. Koncem 20. století se podnik dostal do velkých ekonomických potíží a vláda musela ustoupit z původního plánu privatizace do rukou vedení podniku. Došlo k oddělení oceláren od strojírenské výroby a oba celky byly privatizovány samostatně. Větší část Vítkovických železáren tak patří společnosti VÍTKOVICE, a.s. a jejím dcerám. Ocelárna a válcovna patří do samostatné společnosti s názvem Vítkovice Steel. Válcovna trub je nyní jedním ze závodů společnosti Třinecké železářny. Do části areálu se nastěhovala společnost Škoda Vagonka a. s., která vznikla odštěpením od Vagonky Studénka.

Ostrava vyrostla jako průmyslové středisko černouhelné pánve. Pro svůj hornický a hutnický průmysl v minulosti zvaná „ocelové srdce republiky“,

prošla výraznými změnami po roce 1989. V důsledku restrukturalizace průmyslu byla utlumena důlní činnost a poslední uhlí se na území města vytěžilo v roce 1994. Po ukončení důlní činnosti a ukončení výroby železa ve Vítkovicích se diskutovalo, co s bývalým průmyslovým areálem. Myšlenku jeho zbourání převážil názor revitalizace objektu a jeho zachování jako technické památky pro budoucí generace. V roce 2002 byla železárna-koksovna a vysoké pece Vítkovických železáren spolu se souborem technického vybavení v tzv. Dolní oblasti Vítkovice a Dolem Hlubina vyhlášeny národní kulturní památkou. V části odstavené mimo provoz vznikl areál *Dolní oblast Vítkovice*. V prosinci 2008 se pak jako jedna ze čtyř českých památek dostala na vznikající seznam Evropského kulturního dědictví. V roce 2012 byla dokončena 1. část projektu a byly zpřístupněny tři základní objekty národní kulturní památky, vysoká pec č. 1, plynojem a budova VI. energetické ústředny.

Obrázek 7. Vítkovické železáreny, vysoké pece. V pozadí Důl Hlubina

Zdroj: <http://www.hornicky-klub.wz.cz/rservice.php?akce=tisk&cisloclanku=2006112501> [přístup: 21. 12.2018].

Ostrava je krajské, univerzitní město poblíž hranice s Polskem. Nachází se na soutoku řek Odry, Opavy, Ostravice a Lučiny. Ostrava je počtem obyvatel

i rozlohou třetí největší město v Česku, druhé největší město na Moravě a největší město v Českém Slezsku (leží na hranici těchto dvou historických zemí). Žije zde přibližně 290 tisíc obyvatel, v celé ostravské aglomeraci ale žije téměř 1 milion obyvatel, která je tak po pražské druhou největší aglomerací v České republice.

Obrázek 8. Dolní oblast Vítkovice. V pozadí Důl Hlubina

Zdroj: https://gajo.rajce.idnes.cz/Ostrava_Vitkovice/, <http://skola.stcostrava.cz/cs/dolni-vitkovice-se-staly-nejoblíbenějším-kulturním-projektem> [přístup: 21.12.2018].

V Ostravě se nachází řada divadel, galerií a kulturních domů. Mezi nejznámější kulturní akce pořádané ve městě patří hudební festivaly Colours of Ostrava a Beats for Love, festivaly vážné hudby Janáčkův máj a Svatováclavský hudební festival, Shakespearovské slavnosti. Každoročně se koná také atletický závod Zlatá tretra. Vysoké školství je v Ostravě zastoupeno Vysokou školou báňskou – Technickou univerzitou Ostrava a všeobecněji zaměřenou Ostravskou univerzitou. VŠB má staletou historii Hornické akademie v Jáchymově (1716) a Báňské akademie Vysoké školy báňské v Příbrami. Do Ostravy byla přemístěna v roce 1945 Dekretem prezidenta republiky s cílem podpořit znalostmi a rozvojem vzdělanosti poválečný průmyslový rozvoj v regionu.

Závěr

Na historických datech jsme si ukázali, jaký vliv měly elity, surovinové zdroje, rozvoj průmyslu a dopravy na rozvoj / stagnaci moravsko-slezského regionu. Tam, kde nedošlo k rozvoji znalostí, kapitálové podpoře, k vybudování infrastruktury, dopravní infrastruktury a funkční dopravy, nastal útlum v rozvoji komunit. Nebyla to však vždy jediná příčina, vliv měly také další okolnosti, ať již tradice výroby v dané oblasti nebo využití bohatého přírodního zdroje využitelného v dané fázi pro rozvoj průmyslu (uhlí).

Trvalo desetiletí a staletí než byla realizována infrastruktura a vytříbeny znalosti a zkušenosti na kterých můžeme my a naši potomci stavět svou budoucnost. Rozvinutost průmyslu a technických kompetencí pracovní síly může být silnou stránkou v souvislosti s příležitostí předpokládané částečné re-industrializace Evropy.

Nacházíme se v období dezintegrace hodnotových řetězců, globalizované ekonomiky, populace regionu již desetiletí zažívá převahu nabídky nad poptávkou. Diskutujeme o budoucí konkurenceschopnosti⁹.

Region i celá Česká republika od poloviny devadesátých let do první dekády 21. století čerpala ze zdrojů konkurenční výhody založené na dostupnosti kvalifikované pracovní síly, která byla (a je) nákladově efektivnější než u blízkých západních sousedů. Masivní příliv zahraničních investic zaměstnal velké množství lidí a postupné zvyšování efektivity řízení u nás podnikajících zahraničních firem i postupný přesun sofistikovanějších aktivit vedl k růstu produktivity i exportní výkonnosti. Česká republika měla v této době jedinečné postavení na trhu přímých zahraničních investic, především díky technologické vyspělosti pracovní síly, vládním pobídkám, vstupu ČR do NATO a EU a poloze ve středu Evropy v blízkosti hlavních evropských trhů. Tyto podmínky ve své kombinaci zajistily ČR výhodnou komerční pozici mezi zeměmi bývalého výhodního bloku.

---

⁹ *Národní výzkumná a inovační strategie pro inteligentní specializaci České republiky (Národní RIS3 strategie)*, MŠMT ČR, Praha 2014.

V období 2002–2008 byla orientace na přímé zahraniční investice výrobního typu hlavním zdrojem vysokého ekonomického růstu země v tomto období. Prostor mezi levnějšími a méně kvalitními zeměmi a nákladově dražšími státy, který vyplňuje ČR, se ale začíná zužovat s tím, jak rostou ceny vstupů v ČR a zároveň se zlepšuje poměr mezi kvalitou a výrobními náklady v ostatních zemích východní Evropy a Asie.

Mění se charakter organizace světové ekonomiky. Ta je stále více propojena nejen prostřednictvím mezinárodního obchodu, ale také prostřednictvím globálních produkčních sítí. Tyto sítě jsou uspořádány tak, aby pokud možno s rostoucí efektivitou byly schopny obsluhovat stále se měnící celosvětovou spotřební poptávku. Hlavní organizační silou těchto produkčních sítí jsou velké nadnárodní firmy, které využívají cenové, regulační a jiné (např. dostupnost specifické znalosti či kompetence) rozdíly mezi státy a regiony k optimalizaci způsobu organizace vlastních aktivit a jejich lokalizaci. Součástí optimalizace je také rozhodování o tom, jaké aktivity vykonávat interně a jaké outsourcovat. Způsob organizace globálních produkčních sítí ovlivňuje výsledné geografické rozmístění jednotlivých typů aktivit (dílčích částí hodnotového řetězce). Rostoucí míra vertikální dezintegrace hodnotových řetězců zvýšila důležitost dodavatelsko-odběratelských vazeb a umožnila zapojení domácích firem do globálních produkčních sítí.

Z hlediska výše popsaného vývoje se však paradoxně vývoj pohyboval proti logickému posunu zdrojů konkurenční výhody. Často docházelo k „downgrading“ – restrukturalizace českého průmyslu a příchod výrobních PZI sice umožnily české ekonomice a zde působícím podnikům zapojit se do globálních produkčních sítí, ale pouze na nízkých pozicích produkcí jednoduchých výrobků s nižší přidanou hodnotou využívající méně kvalifikovanou pracovní sílu. V některých případech docházelo až „deskilling“ pracovní síly kvůli převažujícímu využívání méně kvalifikovaných pracovníků na rutinní úkoly s minimální znalostní náročností.

Zaměstnanost ve velkých průmyslových podnicích ovládaných zahraničními vlastníky, kteří využívají nejlepší dostupnou pracovní sílu, zúžila prostor pro tvorbu nových na znalostech založených vysoce růstových českých firem. Dochází k situaci, kdy třída talentovaných lidí s předpoklady pro podnikatelskou

kariéru je zaměstnána na pozicích středního a vyššího managementu zahraničních firem a tito lidé se nezapojují do podnikání. Přidaná hodnota těchto lidí pro českou ekonomiku nemá stejný dlouhodobý dopad, jako kdyby tvořili rapidně rostoucí inovační firmy orientované na globální trh.

Vysoká závislost na zahraničních firmách ve výše popsaném smyslu a předchozí desetiletí přerušení soukromého podnikání (1939–1989) vedlo k praktickému vymizení podnikatelského řemesla. Ztráta/nerozvinutí zkušeností s řízením firem v mezinárodním konkurenčním prostředí je jedním ze zásadních problémů. Navíc podnikatelé mají v české společnosti špatnou image (zejména ti úspěšní) a pověst podnikání je některými z nich poškozována. To dále demotivuje úspěšné a zkušené jedince v zaměstnaneckých pozicích od vstupu do podnikání.

Kromě samotné nízké intenzity zakládání firem a stagnující míry nové podnikatelské aktivity zároveň nedochází v dostatečné míře k rozvoji podnikatelských kompetencí a systému poskytování rizikového kapitálu a prostředí pro rozvoj globálně orientovaných firem s výrobky a službami pro koncové zákazníky. Nové rychle rostoucí výrobní firmy často vznikají kolem zahraničních podniků a jsou napojeny přímo či zprostředkovaně (svým exportem komponentů nebo i složitějších modulů zahraničním zpracovatelům konečných výrobků) na zahraniční firmy působící v ČR i v cizině. To prospělo ekonomice jako celku, i domácím firmám. Ty získávaly přístup ke know-how, zkušenostem a zprostředkovaně také přístup na trhy, byť se často nedostaly přímo ke klíčové znalosti koncových zákazníků/uživatelů a jejich potřeb, což je jednou z hlavních bariér pro kvalitní anticipaci inovační poptávky. Významným důsledkem pro současnost bylo také to, že pro české domácí podniky je obtížnější rozvíjet se nezávisle, resp. konkurovat (zavedeným zahraničním firmám) na náročných trzích a vstupovat na nové trhy, ve smyslu produktovém i teritoriálním.

Zahraněních investic směřujících do ČR za specifickými globálně uplatnitelnými kompetencemi a know-how je minimum, ale postupně přibývá firem, které tu umísťují znalostně náročnější aktivity vyžadující zapojení kvalifikovanějších pracovníků (konstrukce, vývoj, design). Fondy EU představují obrovskou příležitost pro urychlení započatých strukturálních změn v ekonomice a posílení potenciálu budovat inovacemi taženou konkurenční výhodu,

rostou na významu společně s nástupem globální hospodářské krize, ale jejich velká část je bohužel prostavěna / spotřebována ve stavebnictví (a to včetně těch, které byly určeny na podporu inovací).

Výzkum a následně i vývoj patří mezi základní předpoklady rozvoje. Dochází sice k postupnému posilování problémové orientace výzkumu financovaného z veřejných zdrojů, nicméně dosud přetrvávají nedostatky v komunikaci mezi výzkumnými organizacemi a firemní sférou. Je nutné, aby došlo k prohloubení dialogu mezi oběma sférami, který by v důsledku vedl k lepšímu transferu znalostí do praxe, k navázání skutečné spolupráce ve výzkumu, s důrazem na strategická bádání, problémově orientovanou volbu témat, interdisciplinaritu a soulad se společenskými výzvami.

Na počátku byla transformována mapa znečištění prostředí na informaci o oblastech s vysokou aktivitou populace. Udržení kvality života v regionu je považováno za společenskou výzvu. Udržitelnost je často definovaná jako praktická schopnost uspokojit základní potřeby dneška bez kompromitování schopnosti budoucích generací uspokojit jejich základní potřeby. Udržitelná společnost musí být vystavena tak, aby její životní styl a podnikání nebyly v rozporu s inherentní schopností přírody udržet život.

Poděkování

Příspěvek vznikl jako výukový materiál a prezentace pro studentský workshop „Energie pro lepší životní prostředí“ organizovaný v rámci výstavy Infotherma 2019. Příprava příspěvku byla financována z prostředků projektu INTERREG V-A Česká republika – Polsko „Praktický program vzdělávání personálu rozvíjejícího nízkouhlíkové hospodářství v pohraničí“ reg.č. CZ.11.3.119/0.0/0.0/15_005/0000048.

Literatura

BAHLCKE J., GAWRECKI D., KACZMAREK R., a kol., *Historia Górneggo Śląska: polityka, gospodarka i kultura europejskiego regionu*, Dom Współpracy Polsko-Niemieckej, Gliwice 2011.

- ČERNÝ I., *Uhelné hornictví v ostravsko-karvinském revíru*, Anagram, Ostrava 2003.
- ESA, http://www.esa.int/Our_Activities/Observing_the_Earth/Envisat [přístup: 21.12.2018].
- HONS J., *Dějiny dopravy na území ČSSR*, Alfa, Bratislava 1975.
- MATĚJČEK J., VYTISKA J., *Vítkovice Železářny a strojířny Klementa Gottwalda*, Práce, Praha 1978.
- Národní výzkumná a inovační strategie pro inteligentní specializaci České republiky (Národní RIS3 strategie)*, MŠMT ČR, Praha 2014.
- SLABOTINSKÝ R., STOHRVÁ P., *K historii průmyslu, exaktních věd a techniky na Moravě a ve Slezsku*, Technické muzeum v Brně, Brno 2013.
- ŠTĚPÁN M., *Přehledné dějiny československých železnic 1824–1948*, Dopravní nakladatelství, Praha 1958.

Bohumil Horák

Wybrane aspekty uwarunkowań historycznych rozwoju przemysłowego regionu morawsko-śląskiego

Streszczenie

Elity wyznaczają cele, a ich decyzje mają wpływ na miliony robotników, obywateli, rodzin, kulturę oraz środowisko, w którym pracują i żyją. Przedstawiony artykuł zawiera wybrane wycinkowe spojrzenia w ujęciu historycznym na kształtowanie się charakteru regionu morawsko-śląskiego w związku z rozwojem produkcji oraz przemysłu na przestrzeni ostatnich ponad dwóch wieków. W podsumowaniu zostały także zarysowane kwestie łączące się z rozwojem regionu oraz Republiki Czeskiej w ostatnich dekadach.

Bohumil Horák

Vybrané aspekty historických súvislostí priemyselného vývoja moravsko-sliezskeho regiónu

Zhrnutie

Elity stanovujú ciele, a ich rozhodnutia postihujú milióny robotníkov, občanov, rodín, kultúru a prostredie, v ktorom pracujú a žijú. Prezentovaný príspevok ukazuje vybrané čiastkové historické pohľady na vznik charakteru moravsko-sliezskeho regiónu v súvislosti s rozvojom výroby a priemyslu posledných viac ako dvoch storočí. V závere súčasne načrtáva otázky spojené s vývojom regiónu a Českej republiky v posledných desaťročiach.

Dr inż. Anna Manowska
Politechnika Śląska w Gliwicach
Gliwice

 <https://orcid.org/0000-0001-9300-215X>

Koncepcja zrównoważonego rozwoju w procesie podejmowania decyzji związanych z funkcjonowaniem terenów przygranicznych – powiat cieszyński

Streszczenie

Celem artykułu jest ukazanie działań wprowadzających w życie koncepcję zrównoważonego rozwoju w powiecie cieszyńskim oraz przedstawienie pozycji powiatu na tle całego województwa śląskiego w tym zakresie. W opracowaniu zaprezentowano trzy obszary tematyczne zrównoważonego rozwoju: dobre zdrowie i jakość życia, dobra jakość edukacji oraz wzrost gospodarczy i godna praca. Wybór obszarów wynikał z przyjętej i obecnie realizowanej Strategii Rozwoju Śląska Cieszyńskiego. Wskaźnikami wiodącymi tych obszarów są: współczynniki umieralności, odsetek urodzeń żywych, liczba zachorowań na wybrane choroby, stopień, w jakim globalna edukacja obywatelska oraz edukacja na rzecz zrównoważonego rozwoju, w tym na rzecz równości płci i praw człowieka, są włączane na wszystkich poziomach do krajowej polityki edukacyjnej, programów nauczania, kształcenia nauczycieli oraz oceny studentów, roczne tempo wzrostu realnego PKB na jednego pracującego oraz stopa bezrobocia. Powiat cieszyński wykazuje różnicowanie w analizowanych zakresach i dla tych obszarów, które powinny być rozwijane, opracowano rekomendacje dla samorządu lokalnego.

Słowa kluczowe: zrównoważony rozwój, wskaźniki zrównoważonego rozwoju, Śląsk Cieszyński

Wprowadzenie

Zgodnie z definicją zaproponowaną w raporcie z Brundtland zrównoważony rozwój to proces przemian, który zapewnia zaspokajanie potrzeb obecnie pokolenia bez umniejszania szans rozwojowych przyszłych generacji, m.in. dzięki zintegrowanym działaniom w zakresie rozwoju gospodarczego, społecznego oraz w zakresie środowiska¹. Dalszy rozwój idei kontynuowany był na Szczycie Ziemi w 1992 roku. W jego efekcie opracowano dokument *Agenda 21*. Kolejny kamień milowy działań na rzecz zrównoważonego rozwoju stanowiła *Deklaracja Milenijna Narodów Zjednoczonych*, w której określone zostały Milenijne Cele Rozwoju (*Millenium Development Goals*). Ich realizacja miała pozwolić na skuteczne stawienie czoła wyzwaniom XXI wieku w perspektywie do 2015 roku. Postanowienia szczytu z 1992 roku zostały odnowione w 2002 roku w Johannesburgu, a następnie na szczycie w Rio de Janeiro w 2012 roku, określanym jako Rio+20 (deklaracja *The Future We Want – Przyszłość jakiej chcemy*). Milenijne Cele Rozwoju zostały zastąpione w 2015 roku przez Cele Zrównoważonego Rozwoju (*Sustainable Development Goals*), zawarte w Agendzie Rozwojowej 2030 *Transforming Our World*.

W Polsce brak jest odrębnej strategii zrównoważonego rozwoju kraju, jednakże w wielu dokumentach strategicznych określone zostały w perspektywie długookresowej cele społeczno-gospodarcze oraz kierunki działań zgodne z zasadą trwałego i zrównoważonego rozwoju, uwzględniające spójność społeczną, ekonomiczną i ekologiczną, stanowiące podstawę doboru wskaźników do monitorowania ich realizacji².

Celem artykułu jest ukazanie działań wprowadzających w życie koncepcję zrównoważonego rozwoju w powiecie cieszyńskim oraz przedstawienie pozycji powiatu na tle całego województwa śląskiego w tym zakresie. W opracowaniu zaprezentowano trzy obszary tematyczne zrównoważonego rozwoju: dobre zdrowie i jakość życia, dobra jakość edukacji oraz wzrost gospodarczy

---

¹ G.H. BRUNDTLAND, *Nasza wspólna przyszłość*, PWE, Warszawa 1991.

² Główny Urząd Statystyczny, *Wskaźniki Zrównoważonego Rozwoju Polski*, Katowice 2011, s. 4.

i godna praca. Wybór obszarów wynikał z przyjętej i obecnie realizowanej Strategii Rozwoju Śląska Cieszyńskiego.

Międzynarodowe inicjatywy dotyczące zrównoważonego rozwoju

Zrównoważony rozwój społeczno-gospodarczy jest jednym z najważniejszych wyzwań współczesnego świata. Dowodzi tego Katowicki Szczyt Klimatyczny COP24, który określa, w jaki sposób mają być wprowadzane w życie ustalenia przyjęte podczas szczytu w Paryżu. Zakończył się on następującymi postanowieniami³:

- Ponad 30 krajów podpisało Deklarację Koalicji Wysokich Ambcji (HAC), w której położono nacisk na zwiększenie ambicji klimatycznych do roku 2020, zgodnie z długoterminowymi wskaźnikami porozumienia paryskiego w zakresie temperatury, m.in. poprzez wzmocnienie krajowych planów przeciwdziałania zmianie klimatu i przyspieszenie działań krótkoterminowych.
- Malediwy i Wietnam zadeklarowały, że zaktualizują swoje krajowe cele redukcyjne (NDC) w 2019 roku, a Kostaryka, Liban, Ukraina w 2020 roku, tak aby zatrzymać globalne ocieplenie poniżej 2 stopni Celsjusza. Rozpoczęcie przeglądu potwierdziły także Chile i Katar.
- Podsumowano wkłady do Zielonego Funduszu Klimatycznego (*Green Climate Fund*): łącznie jest tam 10,3 mld USD – stan na koniec 2018 roku. Niemcy i Norwegia zobowiązały się podwoić swoje wkłady: odpowiednio 1,5 mld EUR i 516 mln USD.
- Wezwano światowych liderów do zwiększenia działań na rzecz klimatu, w tym wycofywania węgla na całym świecie oraz wzmocnienia krajowych celów już w roku 2018, kończąc ten proces najpóźniej w roku 2020.
- Pięć banków (ING, BBVA, BNP Paribas, Standard Chartered i Société Générale) o łącznym portfelu kredytowym w wysokości 2,4 bln EUR zobowiązało się do oceny dostosowania swoich produktów do celu zmian klimatycznych znacznie poniżej 2 stopni Celsjusza.

---

³ M. NIEWIADOMSKI, *Sukces Szczytu Klimatycznego w Katowicach*, energia.rp.pl [dostęp: 5.02.2019].

- Bank Światowy ogłosił, że w latach 2021–2025 podwoi inwestycje w działania na rzecz klimatu do około 200 mld USD.
- Ponad 40 państw z 5 kontynentów poparło przygotowaną przez Polskę deklarację *Driving Change Together – Katowice Partnership for Electromobility*. Wśród sygnatariuszy znalazły się zarówno kraje rozwijające się – Chiny, Egipt, Indonezja, jak i te rozwinięte – Niemcy, Wielka Brytania, Francja, Japonia czy Kanada. Dzięki dołączeniu do inicjatywy Indii partnerstwo zrzesza blisko połowę populacji świata.
- Największe na świecie przedsiębiorstwo transportu kontenerowego Maersk zobowiązało się do całkowitego wyeliminowania emisji do 2050 roku. Amerykański gigant energetyczny Xcel Energy obiecał zerową emisję dwutlenku węgla do 2050 roku, podczas gdy Grupa IKEA zobowiązała się do zmniejszenia emisji dwutlenku węgla z procesów produkcyjnych o 80% w wartościach bezwzględnych do 2030 roku od poziomu z 2016 roku.
- Kolejnych 5 wiodących firm dołączyło do inicjatywy The Climate Group EV100 i zobowiązało się do pełnej elektryfikacji swoich flot do 2030 roku, wśród nich brytyjski gigant telekomunikacyjny BT Group, europejska firma energetyczna E.ON oraz firma logistyczna Schenker AG.
- Volkswagen ogłosił, że po 2040 roku nie będzie już sprzedawał samochodów spalinowych.
- Daimler zapowiedział, że w ciągu następnej dekady wyda 20 mld EUR na ogniwa akumulatorowe, aby zrealizować swój ambitny cel, jakim jest elektryfikacja całej linii produktów.

Oceniając rezultaty COP24, na szczególne podkreślenie zasługuje zaangażowanie wszystkich pozarządowych uczestników, w tym przedstawicieli sektora prywatnego i biznesu, instytucji finansowych, społeczeństwa obywatelskiego i organizacji pozarządowych – zarówno w proces przygotowań, jak i podczas samej Konferencji. Należy jednak pamiętać, że zrównoważony rozwój to nie tylko działania dotyczące ochrony środowiska i klimatu⁴.

---

⁴ A. MANOWSKA, *Renewable energy sources*, COP 24 Katowice 2018, Heating Day, referat z dnia 13.12.2018.

Wskaźniki zrównoważonego rozwoju

Głównym narzędziem określającym szczegółowe cele i działania, zmierzającym przede wszystkim do osiągnięcia w pełni zrównoważonego rozwoju, ale również pomagającym w wypracowywaniu odpowiednich wzorców, jest długoterminowa Strategia Zrównoważonego Rozwoju Unii Europejskiej do roku 2030. Założono w niej, że w perspektywie do roku 2030 zostanie wyeliminowane ubóstwo, będzie zapewnione godne życie dla wszystkich ludzi. Agenda Rozwoju zastępuje przyjęte w roku 2000 Milenijne Cele Rozwoju (*Millenium Development Goals*), których ostateczny termin realizacji został wyznaczony na rok 2015. Wypracowanie założeń Agendy odbywało się w drodze międzynarodowych negocjacji, koordynowanych w ramach Organizacji Narodów Zjednoczonych przez Panel Wysokiego Szczebla w sprawie Agendy Rozwoju po roku 2015 (*High Level Panel on the Post-2015 Development Agenda – HLP*). HLP ogłosił rekomendacje dla kolejnego globalnego planu rozwoju, wzywając wybitne osobistości z całego świata do stworzenia nowego globalnego partnerstwa na rzecz wyeliminowania ubóstwa i transformacji gospodarek zgodnie ze zrównoważonym rozwojem. Rekomendacje znalazły odzwierciedlenie w raporcie z 30 maja 2013 roku *Nowe Globalne Partnerstwo: Wyeliminowanie ubóstwa i transformacja gospodarek zgodnie ze zrównoważonym rozwojem* (*A New Global Partnership: Eradicate poverty and transform economies through sustainable development*). Raport dał podwaliny do sformułowania założeń Agendy, która została uzgodniona przez wszystkie 193 państwa członkowskie ONZ. Jej przyjęcie miało miejsce podczas Szczytu Zrównoważonego Rozwoju w dniach 25–27 września 2015 roku, w siedzibie ONZ w Nowym Jorku. Agenda zawiera 17 Celów Zrównoważonego Rozwoju (*Sustainable Development Goals*) oraz powiązanych z nimi 169 zadań (targets), monitorowanych odpowiednimi wskaźnikami (rys. 1.). W związku z koniecznością wypracowania ram wskaźnikowych służących monitorowaniu celów SDG na poziomie globalnym powołano grupę ekspertów pn. Inter-agency Expert Group on SDG Indicators. Składa się ona z państw członkowskich oraz – w charakterze obserwatorów – agencji regionalnych i międzynarodowych (lista członków IAEG-SDGs). Zapropionowana przez IAEG-SDGs lista wskaźników została

zaakceptowana przez Komisję Statystyczną NZ w marcu 2016 roku, podczas 47. Sesji Plenarnej. Rok później, podczas 48. Sesji Plenarnej, przyjęto zrewidowaną listę wskaźników. Lista wskaźników ma charakter otwarty i jest ciągle rozwijana i modyfikowana.

Rysunek 1. Wskaźniki zrównoważonego rozwoju

Źródło: <http://sdg.gov.pl/> [dostęp: 19.02.2019].

Zrównoważony rozwój w prawie polskim

Polska uczestnicząc w Konferencji Narodów Zjednoczonych „Środowisko i Rozwój” oraz podpisując trzy dokumenty o charakterze deklaratywnym: Deklarację z Rio nt. środowiska i rozwoju, Program Działań Agenda 21, Deklarację zasad zrównoważonego zarządzania lasami, oraz dwie umowy globalne: Konwencję w sprawie zmian klimatu i Konwencję o różnorodności biologicznej, zobowiązała się do wdrażania zasad zrównoważonego rozwoju⁵. *Wizja zrównoważonego rozwoju dla polskiego biznesu 2050* jest dokumentem wskazującym kluczowe wyzwania i obszary priorytetowe, w których biznes powinien przyjąć aktywną postawę na rzecz wsparcia przemian społeczno-gospodarczych⁶.

⁵ Główny Urząd Statystyczny, *Wskaźniki Zrównoważonego Rozwoju Polski...*, s. 10.

⁶ A. BLUSZCZ, *Metody oceny poziomu zrównoważonego rozwoju – Polska na tle Unii Europejskiej*, „Zeszyty Naukowe Politechniki Śląskiej, Organizacja i Zarządzanie”, z. 108, Gliwice 2017, s. 25–44.

W raporcie tym zdefiniowano najważniejsze wyzwania i wskazano działania niezbędne do realizacji celów zrównoważonego rozwoju w 6 priorytetowych obszarach, za które uznano: kapitał społeczny, kapitał ludzki, infrastrukturę, zasoby naturalne, energię, a także jakość państwa i instytucji publicznych. Dokument powstał w drodze konsultacji prowadzonych przez firmę doradcą PwC we współpracy z Ministerstwem Gospodarki i Forum Odpowiedzialnego Biznesu ze 150 przedstawicielami firm i organizacji zrzeszających przedsiębiorstwa⁷.

Jak wynika z raportu, główne wyzwania, przed jakimi stoi biznes i Polska, to⁸:

- Rozwój kapitału społecznego, a w szczególności budowanie zaufania społecznego i wzmacnianie współpracy poprzez system edukacyjny, który powinien promować kapitał społeczny, nawyki współpracy i poszukiwanie wspólnego interesu. Usprawnienie funkcjonowania systemu edukacyjnego, poprawa jego jakości oraz dostosowanie do wyzwań współczesnego świata będzie kluczowe dla realizacji wizji 2050.
- Rozwój kapitału ludzkiego – w tym obszarze wskazano potrzebę przekazywania uczniom chęci nauki przez całe życie, budowania umiejętności wynikających z nauki przedmiotów ścisłych, a także kształtowania kompetencji miękkich, promowania mobilności międzysektorowej i myślenia systemowego itp. Kluczowe jest także dopasowanie edukacji do potrzeb rynkowych poprzez współpracę nauki z biznesem oraz umożliwienie uczniom i studentom dostępu do nowych technologii i innowacyjnej wiedzy. Dodatkowo w obszarze tym zajęto się opracowaniem metod zapobiegających emigracji wykształconych ludzi za granicę.
- Nowoczesna, bezpieczna, przyjazna dla środowiska i dostępna infrastruktura – zarówno transportowa, jak i technologiczna – musi dążyć do ograniczenia emisji gazów cieplarnianych, hałasu, zapewnienia bezpieczeństwa pasażerów i eliminacji wykluczenia cyfrowego. To przyczyni się do zwiększenia liczby aktywnych uczestników rynku. Konieczne jest również zapewnienie efektywnej współpracy pomiędzy rządem, samorządami i organizacjami pozarządowymi w celu uzyskania spójności terytorialnej i większej

---

⁷ Ibidem.

⁸ Ibidem.

skuteczności wysiłków podejmowanych na poziomie centralnym, regionalnym i międzynarodowym.

- Zasoby naturalne – rozwiązanie problemów związanych ze zrównoważonym rozwojem wymaga rozwinięcia zdolności strategicznego planowania zarówno w skali państwa, jak i poszczególnych organizacji. Proponowane rozwiązania w tym obszarze to m.in.:
  - stworzenie spójnego i przewidywalnego systemu regulacji oraz analiz skutków ekonomicznych, ekologicznych i społecznych dla wprowadzanych przepisów i regulacji środowiskowych,
  - wprowadzenie systemu bodźców i zachęt, takich jak np. preferencyjne kredyty lub ulgi podatkowe do finansowania rozwiązań prośrodowiskowych,
  - stworzenie uregulowań prawnych dających klientom wyraźną informację o produktach i możliwość porównania ich pod względem charakterystyki środowiskowej,
  - zapewnienie transferu wiedzy i rozwiązań technicznych oraz organizacyjnych związanych z ochroną środowiska z innych krajów,
  - zapewnienie stabilności prawa w odniesieniu do systemu certyfikatów energii oraz systemów wsparcia dla firm redukujących emisję gazów cieplarnianych,
  - stworzenie zachęt i nagród dla przedsiębiorstw optymalizujących zużycie surowców,
  - tworzenie partnerstwa z placówkami naukowo-badawczymi w celu rozwoju i wdrażania ekoinnowacji, np. w ramach zielonych parków technologicznych, klastrów itp.
- Energia – w celu zapewnienia bezpiecznych dostaw energii pochodzących ze zróżnicowanych źródeł, w przystępnej cenie, niegenerujących kosztów społecznych i środowiskowych konieczne jest w pierwszej kolejności podjęcie strategicznych decyzji dotyczących źródeł energii oraz stworzenie odpowiednich regulacji zapewniających stabilność prawa, zwłaszcza w odniesieniu do celów redukcji emisji CO₂ oraz systemu certyfikatów energii. Potrzebne są również: wdrożenie nowych rozwiązań technologicznych oraz rozbudowa i modernizacja infrastruktury przesyłowej. Należy przygotować plany działania, które pomogą zredukować koszty społeczne związane ze zmianami w sektorze.

- Jakość państwa oraz instytucji publicznych – sprostanie wyzwaniom związanym ze zrównoważonym rozwojem wymaga współpracy i dialogu pomiędzy przedstawicielami sektora publicznego i prywatnego, a także zmiany sposobu myślenia o rolach i zadaniach państwa oraz przedsiębiorców, ponadto budowania wzajemnego zaufania. Tylko skuteczna współpraca międzysektorowa daje szansę na efektywne poszukiwanie nowych rozwiązań dla problemów Polski⁹.

Zrównoważony rozwój w powiecie cieszyńskim

Powiat cieszyński znajduje się w południowej części województwa śląskiego, przy granicy z Czechami i Słowacją (rys. 2.). W skład powiatu wchodzi następujące miasta: Cieszyn, Skoczów, Strumień, Ustroń, Wisła, oraz gminy: Brenna, Chybie, Dębowiec, Golezów, Hażlach, Istebna, Skoczów, Strumień i Zebrzydowice.

Rysunek 2. Powiat cieszyński

Źródło: http://www.polskawliczbach.pl/powiat_cieszynski [dostęp: 19.02.2019].

⁹ <https://odpowiedzialnybiznes.pl/publikacje/wizja-zrownowazonego-rozwoju-dla-polskiego-biznesu-2050/> [dostęp: 19.02.2019].

Podstawowym celem działania samorządu powiatu cieszyńskiego jest osiągnięcie zrównoważonego rozwoju. Osiągnięcie tego celu gwarantuje przyjęta Strategia Rozwoju Śląska Cieszyńskiego, która stworzyła trwałe podstawy do wspierania rozwoju lokalnego. Społeczny system wdrażania, monitoringu i ewaluacji zapisów strategii umożliwił zbudowanie struktury współpracy różnych podmiotów życia społecznego i gospodarczego, które pozwolą na zrównoważony rozwój regionu poprzez¹⁰:

- Zapewnienie wysokiej jakości na wszystkich poziomach kształcenia młodzieży Śląska Cieszyńskiego oraz osób z innych regionów kraju i zagranicy poprzez:
  - promowanie potencjału edukacyjnego Śląska Cieszyńskiego,
  - wyrównywanie szans edukacyjnych mieszkańców Śląska Cieszyńskiego,
  - rozwój bazy kadrowej i materialnej placówek edukacyjnych,
  - racjonalizację sieci oraz kierunków kształcenia dostosowanego do potrzeb zrównoważonego rozwoju regionu,
  - rozwój różnorodnych form samorządności wśród dzieci i młodzieży,
  - integrację środowisk zainteresowanych rozwojem edukacji na Śląsku Cieszyńskim,
  - rozwój edukacji i doksztalcenia dorosłych na Śląsku Cieszyńskim,
  - wspieranie działań organizacji pozarządowych.
- Rozwój ośrodków akademickich w powiecie cieszyńskim, dysponujących nowoczesnymi kierunkami kształcenia, zbieżnymi z potrzebami zrównoważonego rozwoju regionu:
  - wspieranie istniejących i tworzenie nowych szkół wyższych w powiecie cieszyńskim,
  - wspieranie działań służących wzmocnieniu osób poszukujących pracy,
  - współpraca trzech sektorów (przedsiębiorcy, samorząd, organizacje pozarządowe), ukierunkowana na zmiany gospodarcze.
- Wypracowanie i realizacja całościowej regionalnej koncepcji rozwoju turystyki:

---

¹⁰ Strategia Rozwoju Śląska Cieszyńskiego 2001–2016, <https://doc.player.pl/5676100-Strategia-rozwoju-slaska-cieszynskiego.html> [dostęp: 19.02.2019].

- analiza turystyczna regionu w celu wyodrębnienia jego głównych atrakcji,
- wypracowanie lokalnego porozumienia na rzecz rozwoju turystycznego Śląska Cieszyńskiego,
- stworzenie całościowej, unikatowej i atrakcyjnej oferty turystycznej dla Śląska Cieszyńskiego,
- stworzenie zintegrowanego wizerunku regionu, opierającego się na połączeniu głównych atrakcji regionalnych,
- rozwój gospodarczy Śląska Cieszyńskiego poprzez rozwijanie ruchu turystycznego,
- przygotowanie instytucji i osób fizycznych w regionie do profesjonalnego rozwijania turystyki na Śląsku Cieszyńskim,
- zapewnienie wysokiego standardu bazy sportowo-rekreacyjnej oraz promowanie wydarzeń sportowych i rekreacyjnych.
- Zwiększenie dostępu wszystkim mieszkańcom Śląska Cieszyńskiego do kultury oraz edukacji regionalnej, artystycznej i kulturalnej.
- Poprawa jakości życia mieszkańców Śląska Cieszyńskiego, szczególnie w zakresie ochrony zdrowia. Zwiększanie atrakcyjności Śląska Cieszyńskiego jako miejsca osiedlania się i lokowania inwestycji:
  - rozbudowa infrastruktury technicznej,
  - podniesienie świadomości ekologicznej mieszkańców powiatu cieszyńskiego – kształtowanie postaw proekologicznych,
  - współdziałanie gmin i powiatu celem opracowania procedur działań proekologicznych,
  - promocja i wdrażanie niekonwencjonalnych źródeł energii,
  - promocja i wykorzystywanie lokalnych surowców naturalnych,
  - poprawa wizerunku i ładu przestrzennego powiatu.
- Zwiększanie dochodów z działalności turystycznej w powiecie cieszyńskim, prowadzone zgodnie z zasadami zrównoważonego rozwoju:
  - stworzenie spójnej na poziomie powiatu i gmin strategii zagospodarowania przestrzennego w obszarze ochrony środowiska, zawierającej określenie stref działań gospodarczych na terenie powiatu z wydzieleniem obszarów objętych całkowitą lub częściową ochroną przyrody,
  - ochrona zlewni wód Wisły i Olzy,

- osiągnięcie czystości wód pozwalającej na przywrócenie obecności raka szlachetnego i błotnego w rzekach powiatu.
- Zapewnienie wysokiego standardu świadczeń zdrowotnych:
  - powstanie i realizacja kompleksowego, skoordynowanego programu profilaktyki i promocji zdrowia oraz rozwiązywania problemów społecznych.
- Stworzenie warunków do rozwoju przedsiębiorczości:
  - opracowanie kompleksowego programu promocyjnego i lobbingowego na rzecz kreowania Śląska Cieszyńskiego jako przyjaznego regionu dla rozwoju przedsiębiorczości.
- Współpraca transgraniczna:
  - stworzenie optymalnego układu komunikacyjnego oraz sprawnego systemu ruchu granicznego,
  - wdrożenie systemu koordynującego wspólne działania w różnych dziedzinach życia gospodarczego, w tym polityki inwestycyjnej,
  - opracowanie systemu koordynującego w obszarze ochrony środowiska i zarządzania kryzysowego.

W dokumencie ujęto ogólny zapis działań, jakie należy podjąć w celu realizacji zapisów strategii, a następnie ich monitoringu i ewaluacji. W procesie wdrażania należy kłaść nacisk na wzajemne korzyści i równouprawnienie wszystkich partnerów, pamiętając, że dzięki realizacji konkretnych projektów, co do których istnieje konsensus społeczny, wzrasta atrakcyjność i konkurencyjność regionu. Władze lokalne mogą jedynie tworzyć płaszczyzny współpracy społeczności lokalnych, natomiast inwencja, energia i wysiłek różnych podmiotów życia społecznego i gospodarczego wypełnia je konkretną treścią. Planowane inwestycje nie będą kolidować z przyrodniczymi walorami powiatu, a ich oddziaływanie na środowisko zostanie ograniczone poprzez dobór odpowiedniej lokalizacji, zgodnej z miejscowymi planami zagospodarowania przestrzennego, stosowanie odpowiedniej technologii oraz terminów prac.

Wskaźniki zrównoważonego rozwoju w powiecie cieszyńskim

W artykule pokazano aktualny stan zrównoważonego rozwoju powiatu cieszyńskiego w odniesieniu do stanu województwa śląskiego. Przeanalizowano

tylko te obszary tematyczne, które wynikają z przyjętej strategii: dobre zdrowie i jakość życia, dobra jakość edukacji oraz wzrost gospodarczy i godna praca. Wskaźnikami wiodącymi tych obszarów są: współczynniki umieralności, odsetek urodzeń żywych, liczba zachorowań na wybrane choroby, stopień, w jakim globalna edukacja obywatelska oraz edukacja na rzecz zrównoważonego rozwoju, w tym na rzecz równości płci i praw człowieka, są włączane na wszystkich poziomach do krajowej polityki edukacyjnej, programów nauczania, kształcenia nauczycieli oraz oceny studentów, roczne tempo wzrostu realnego PKB na jednego pracującego oraz stopa bezrobocia¹¹.

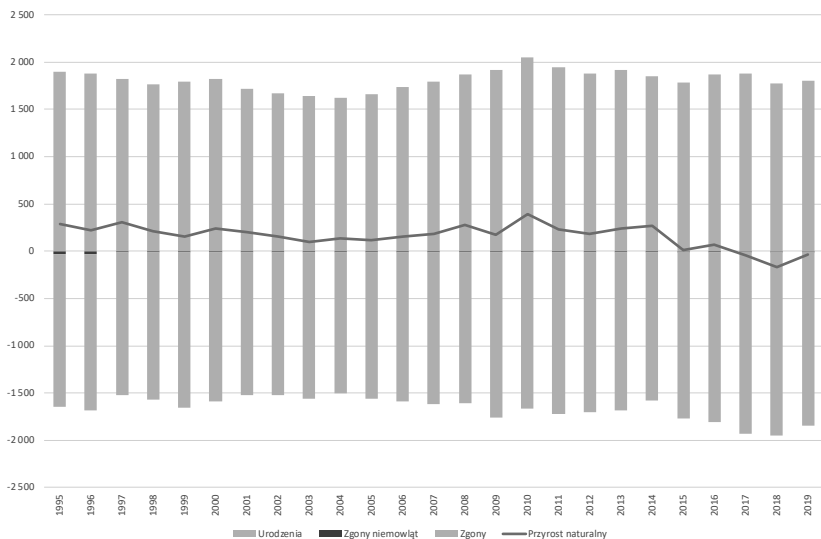
Wskaźnikami wiodącymi charakteryzującymi dobre zdrowie i jakość życia są: współczynnik umieralności, przyrost naturalny, liczba mieszkańców. Powiat cieszyński liczy 178 251 mieszkańców, wśród których jest około 52% kobiet i 48% mężczyzn. W latach 2002–2017 liczba mieszkańców wzrosła o około 5%. Średni wiek mieszkańców wynosi 41 lat i jest nieznacznie mniejszy od średniego wieku mieszkańców województwa śląskiego oraz porównywalny do średniego wieku mieszkańców całej Polski. W 2017 roku powiat cieszyński miał ujemny przyrost naturalny wynoszący –41, co odpowiada wskaźnikowi na poziomie –0,23 na 1000 mieszkańców. W 2017 roku urodziło się 1 883 dzieci, w tym 47% dziewczynek i 53% chłopców. Przyrost naturalny w powiecie cieszyńskim w latach 1995–2017 obrazuje rysunek 3.¹²

Współczynnik dynamiki demograficznej, czyli stosunek liczby urodzeń żywych do liczby zgonów, wynosi 0,98 i jest znacznie większy od średniej dla województwa śląskiego oraz porównywalny do współczynnika dynamiki demograficznej dla całego kraju. W 2016 roku 49% zgonów w powiecie cieszyńskim spowodowanych było chorobami układu krążenia, z kolei przyczynę 26% zgonów stanowiły nowotwory, a 6% zgonów spowodowały choroby układu oddechowego. Na pozostałe 19% składały się zgony z powodu chorób układu płciowo-moczowego, chorób zakaźnych, chorób układu trawiennego oraz z powodu przyczyn zewnętrznych (rys. 4.). Na tysiąc mieszkańców powiatu cieszyńskiego przypada 10 zgonów.

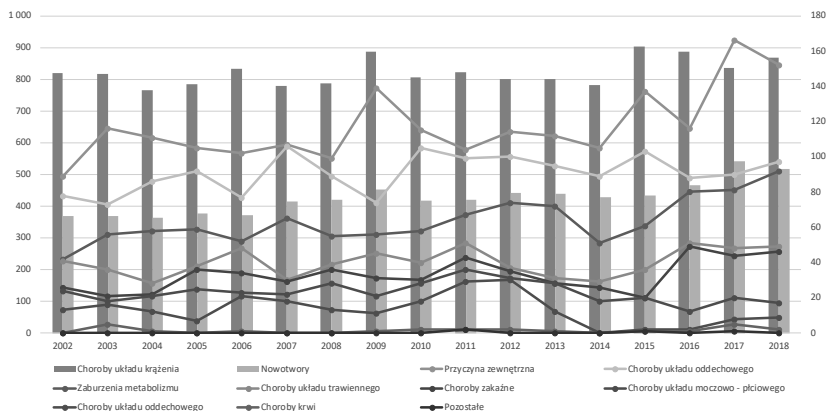
¹¹ http://sdg.gov.pl/statistics_glob/8-2-1/ [dostęp: 19.02.2019].

¹² http://www.polskawliczbach.pl/powiat_cieszynski#dane-demograficzne [dostęp: 19.02.2019].

Rysunek 3. Przrost naturalny w latach 1995–2017 w powiecie cieszyńskim

Źródło: Dane GUS w Warszawie.

Rysunek 4. Przyczyny zgonów w powiecie cieszyńskim

Źródło: Dane GUS w Warszawie.

W 2017 roku zarejestrowano 1 909 zameldowań w ruchu wewnętrznym oraz 1 661 wymeldowań, w wyniku czego saldo migracji wewnętrznych wynosi dla

powiatu cieszyńskiego 248. W tym samym roku zameldowało się 55 osób z zagranicy oraz zarejestrowano 50 wymeldowań za granicę – daje to saldo migracji zagranicznych wynoszące 5.

Wskaźniki związane z dobrą jakością edukacji pokazano, analizując poziom wykształcenia mieszkańców. W porównaniu ze średnią krajową mieszkańcy powiatu cieszyńskiego mają analogiczny poziom wykształcenia. Wśród kobiet z powiatu cieszyńskiego największy odsetek ma wykształcenie zasadnicze zawodowe (24%) oraz średnie zawodowe (20%). Mężczyźni najczęściej mają wykształcenie zasadnicze zawodowe (38%) oraz średnie zawodowe (21%). Struktura edukacji przedstawia się w następujący sposób:

- 18% mieszkańców powiatu cieszyńskiego w wieku potencjalnej nauki (3–24 lata) zalicza się do przedziału 3–6 lat – wychowanie przedszkolne (18% wśród dziewczynek i 19% wśród chłopców). Na tysiąc dzieci w wieku przedszkolnym 841 uczęszcza do placówek wychowania przedszkolnego. Na jedno miejsce w placówce wychowania przedszkolnego przypada 0,92 dzieci w wieku przedszkolnym.
- W grupie wiekowej 3–24 lata na poziomie podstawowym (7–12 lat) kształcą się około 28% ludności (28% wśród dziewczynek i 28% wśród chłopców). Na jeden oddział w szkołach podstawowych przypada 18 uczniów. Współczynnik skolaryzacji brutto wynosi 97,81.
- W przedziale wiekowym 13–15 lat jest 12% mieszkańców. W tej grupie kształcenie na poziomie gimnazjalnym prowadzi 12% dziewcząt i 12% chłopców. Na jeden oddział w szkołach gimnazjalnych przypada 21 uczniów. Współczynnik skolaryzacji brutto wynosi 99,60.
- W grupie wiekowej 3–24 lata na poziomie ponadgimnazjalnym (16–18 lat) kształcą się 13% mieszkańców (13% dziewcząt i 12% chłopców). Na jeden oddział w szkołach ogólnokształcących przypada 25 uczniów; podobnie 25 uczniów przypada na jeden oddział w szkołach średnich zawodowych i artystycznych.

- W przedziale wiekowym odpowiadającym edukacji w szkołach wyższych, czyli w wieku 19–24 lat, znajduje się 29% mieszkańców powiatu cieszyńskiego – 29% kobiet i 29% mężczyzn¹³.

Wskaźniki związane ze wzrostem gospodarczym i godną pracą scharakteryzowano na podstawie analizy budżetu powiatu. Suma wydatków z budżetu powiatu cieszyńskiego wyniosła w 2016 roku 157,4 mln zł, co daje 886 zł w przeliczeniu na jednego mieszkańca. Oznacza to wzrost wydatków o około 5% w porównaniu z rokiem poprzednim. Największa część budżetu powiatu cieszyńskiego, czyli około 30%, została przeznaczona na oświatę i wychowanie. Kolejną, znaczącą część wydatków z budżetu pochłonęła pomoc społeczna – aż 21%. Wydatki inwestycyjne stanowiły 17,5 mln zł, czyli 11% wydatków ogółem. Suma dochodów do budżetu powiatu cieszyńskiego wyniosła w 2016 roku 163,9 mln zł, co daje 923 zł w przeliczeniu na jednego mieszkańca. Oznacza to wzrost dochodów o 4,7% w porównaniu z rokiem 2015. Największa część dochodów pochodzi z działań:

- różne rozliczenia (40%),
- dochody od osób prawnych, fizycznych i od innych jednostek (27%),
- pomoc społeczna (15%).

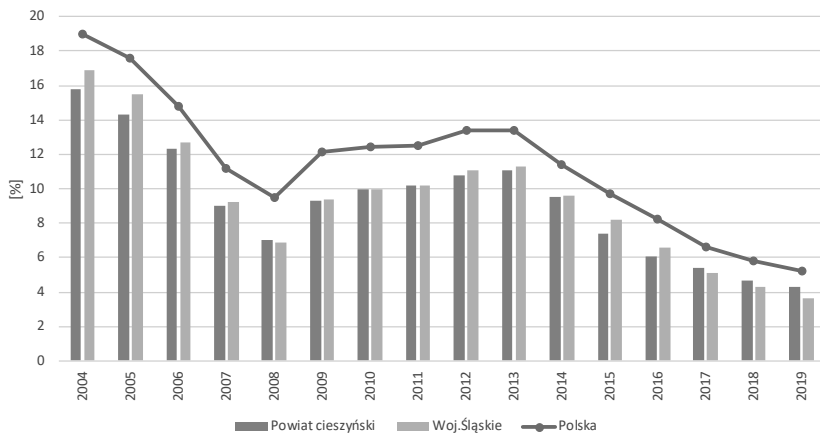
W budżecie powiatu cieszyńskiego wpływy z tytułu podatku dochodowego od osób fizycznych wynosiły 212 zł na jednego mieszkańca (23%), natomiast dochód z tytułu podatków dochodowych od osób prawnych – 8,7 zł na jednego mieszkańca, co daje niecały 1%¹⁴.

W powiecie cieszyńskim na tysiąc mieszkańców pracuje 219 osób. Jest to znacznie mniej od wartości dla województwa śląskiego oraz znacznie mniej od wartości dla Polski, gdzie 53% stanowią kobiety, a 47% mężczyźni. Bezrobocie rejestrowane w powiecie cieszyńskim wynosiło w 2017 roku 5% (6% wśród kobiet i 5% wśród mężczyzn). Jest to wartość porównywalna do stopy bezrobocia rejestrowanego dla województwa śląskiego oraz znacznie mniejsza od stopy bezrobocia Polski, co obrazuje rysunek 5., uwzględniając sytuację w latach 2004–2017.

---

¹³ http://www.polskawliczbach.pl/powiat_cieszynski#edukacja-i-szkolnictwo [dostęp: 19.02.2019].

¹⁴ http://www.polskawliczbach.pl/powiat_cieszynski#finanse-publiczne [dostęp: 19.02.2019].

Rysunek 5. Stopa bezrobocia w powiecie cieszyńskim w latach 2004–2017

Źródło: Dane GUS w Warszawie.

W 2017 roku przeciętne miesięczne wynagrodzenie brutto w powiecie cieszyńskim wynosiło 3773,12 zł, co odpowiada 83% przeciętnego miesięcznego wynagrodzenia brutto w kraju. Struktura zatrudnienia według sektorów przedstawia się w następujący sposób:

- 20% mieszkańców pracuje w sektorze rolniczym (rolnictwo, leśnictwo, łowiectwo i rybactwo),
- 32% mieszkańców pracuje w przemyśle i budownictwie,
- 18% mieszkańców pracuje w sektorze usługowym (handel, naprawa pojazdów, transport, zakwaterowanie i gastronomia, informacja i komunikacja),
- 2% mieszkańców pracuje w sektorze finansowym (działalność finansowa i ubezpieczeniowa, obsługa rynku nieruchomości).

Wśród aktywnych zawodowo mieszkańców powiatu cieszyńskiego 26 450 osób wyjeżdża do pracy do innych gmin, a 17 656 pracujących przyjeżdża do pracy spoza gminy – saldo przyjazdów i wyjazdów do pracy wynosi –8 794¹⁵.

¹⁵ Ibidem.

Rekomendacje dla Śląska Cieszyńskiego

Wyzwaniem dla Śląska Cieszyńskiego jest poprawa dobrego zdrowia i jakości życia oraz stopy bezrobocia – te obszary powinny być rozwijane. W celu poprawy tej sytuacji należy podjąć działania, które mają charakter synergiczny i pozwolą zaangażować różnych interesariuszy działających lokalnie i regionalnie. W tematyce dobrego zdrowia i jakości życia powiat cieszyński charakteryzuje się dobrym dostępem do opieki zdrowotnej. Jest tam duża liczba zakładów opieki zdrowotnej oraz występuje możliwość rozbudowy aktualnej bazy lokalowej oraz poszerzenia oferty usług medycznych. Dobrze rozwinięta jest również sieć domów pomocy społecznej, która charakteryzuje się dobrym stanem technicznym budynków. W powiecie znajduje się również dobrze rozwinięta baza ośrodków pomocy osobom uzależnionym (punkty konsultacyjne, poradnie) oraz o wysokim standardzie baza zabiegowo-rehabilitacyjna – sanatoria. Śląsk Cieszyński dysponuje także wykwalifikowaną kadrą w placówkach ochrony zdrowia i pomocy społecznej¹⁶. Braki, które zauważono w systemie służby zdrowia i pomocy społecznej, wynikają przede wszystkim z niewystarczających środków finansowych, toteż w powiecie odnotowano:

- długi okres oczekiwania na przyjęcie do domu pomocy społecznej oraz niejasne kryteria przyjęć do tych domów,
- niedostateczną liczbę szkoleń kadry i klientów pomocy społecznej, służby zdrowia, kuratorów sądowych, policji dotyczących współpracy tych służb,
- niedostateczną działalność gmin w zakresie wsparcia indywidualnego w sytuacjach kryzysowych,
- niedostateczną koordynację działań na osi służba zdrowia – pomoc społeczna,
- słabe wyposażenie szpitali w nowoczesną aparaturę,
- niespełniającą wszystkich potrzeb i mało profesjonalną pracę socjalną,
- mało elastyczne działania Wydziału Promocji i Ochrony Zdrowia oraz Inspekcji Sanitarnej,
- brak akcji promocyjnych zdrowego trybu życia,

---

¹⁶ Strategia Rozwoju Śląska Cieszyńskiego...

- brak kompleksowego programu profilaktyki i terapii narkomanii oraz niewystarczające działania informacyjne o szkodliwości środków odurzających¹⁷.

Zestaw rekomendacji w obszarze bezrobocia powinien być głównie skierowany do ludzi młodych, gdyż w strategii wskazano, że jest słaby dostęp do uczelni młodzieży wiejskiej. Jest to spowodowane niskimi budżetami domowymi i wysokimi czynszami. Na terenie powiatu funkcjonuje dobrze rozwinięta sieć zarówno szkół średnich, jak i ośrodków szkolnictwa wyższego. Powiat jest położony blisko ośrodków akademickich, np. w Katowicach, Bielsku-Białej, Rybniku czy Gliwicach. Na terenie Śląska Cieszyńskiego utrzymuje się wysoki poziom ludności o niskim poziomie wykształcenia i kwalifikacjach zawodowych. Samorządy powinny zatem nawiązać współpracę z instytucjami rynku pracy, takimi jak: gminne centra informacji, akademickie biura karier, szkolne ośrodki kariery, organizacje pozarządowe zajmujące się problematyką rynku pracy czy agencje zatrudnienia, trzeba bowiem udzielić wsparcia osobom znajdującym się w trudniejszej sytuacji na rynku pracy przy uwzględnieniu warunkowań i możliwości związanych z chłonnością regionalnych rynków pracy.

Podsumowanie

Zrównoważony rozwój jest nadrzędnym celem Unii Europejskiej, a kierunki krajowej polityki są spójne tematycznie z głównymi celami polityki unijnej. Powiat cieszyński również zaangażował się w realizację działań pozwalających osiągnąć zrównoważony rozwój. W tym celu została opracowana Strategia Rozwoju Śląska Cieszyńskiego, będąca długofalowym planem działania powiatu we współpracy z samorządami gmin wchodzącymi w jego skład i innymi podmiotami. Dokument określa misję, cele rozwoju wraz z możliwymi sposobami ich osiągnięcia oraz warunkami realizacji. W artykule zaprezentowano trzy obszary tematyczne zrównoważonego rozwoju: dobre zdrowie i jakość życia, dobra jakość edukacji oraz wzrost gospodarczy i godna praca. Wybór obszarów wynika z przyjętej strategii. Wskaźnikami wiodącymi tych obszarów są: współczynniki umieralności, odsetek urodzeń żywych, liczba zachorowań na

---

¹⁷ Ibidem.

wybrane choroby, stopień, w jakim globalna edukacja obywatelska oraz edukacja na rzecz zrównoważonego rozwoju, w tym na rzecz równości płci i praw człowieka, są włączane na wszystkich poziomach do krajowej polityki edukacyjnej, programów nauczania, kształcenia nauczycieli oraz oceny studentów, roczne tempo wzrostu realnego PKB na jednego pracującego oraz stopa bezrobocia. Powiat cieszyński wykazuje zróżnicowanie w tych obszarach. Poziom zbliżony do poziomu w województwie śląskim odnotowano w obszarach: dobra jakość edukacji oraz wzrost gospodarczy. Natomiast w obszarach: dobre zdrowie i jakość życia oraz stopa bezrobocia powiat cieszyński znajduje się poniżej średniej wyznaczonej dla województwa. Oznacza to, że są to obszary, które powinny być rozwijane. Przeprowadzone analizy porównawcze oraz analizy dynamiki zmian wybranych wskaźników wskazują na zróżnicowane tendencje w powiecie cieszyńskim w odniesieniu do województwa śląskiego w badanych obszarach.

Literatura

- BLUSZCZ A., *Metody oceny poziomu zrównoważonego rozwoju – Polska na tle Unii Europejskiej*, „Zeszyty Naukowe Politechniki Śląskiej, Organizacja i Zarządzanie”, z. 108, Gliwice 2017.
- BRUNDTLAND G.H., *Nasza wspólna przyszłość*, PWE, Warszawa 1991.
- Główny Urząd Statystyczny, *Komunikat o sytuacji społeczno-gospodarczej województwa śląskiego grudzień 2018*, http://www.polskawliczbach.pl/powiat_cieszyński#finans-publiczne [dostęp: 26.02.2019].
- Główny Urząd Statystyczny, *Powiat cieszyński w liczbach*, http://www.polskawliczbach.pl/powiat_cieszyński [dostęp: 28.02.2019].
- Główny Urząd Statystyczny, *Wskaźniki Zrównoważonego Rozwoju Polski*, Katowice 2011.
- Krajowa platforma raportująca – SDG, http://sdg.gov.pl/statistics_glob/8-2-1/ [dostęp: 10.02.2019].
- MANOWSKA A., *Renewable energy sources*, COP 24 Katowice 2018, Heating Day, Katowice 2018.
- Ministerstwo Gospodarki, *Wizje zrównoważonego rozwoju dla polskiego biznesu*, <https://odpowiedzialnybiznes.pl/publikacje/wizja-zrownowazonego-rozwoju-dla-polskiego-biznesu-2050/> [dostęp: 5.02.2019].

NIEWIADOMSKI M., *Sukces Szczytu Klimatycznego w Katowicach*, energia.rp.pl [dostęp: 5.02.2019].

Raport Światowej Komisji G.H. Brundtland do spraw Środowiska i Rozwoju pt. *Our Common Future (Nasza wspólna przyszłość)*.

Strategia Rozwoju Śląska Cieszyńskiego 2001–2016, <https://doc.player.pl/5676100-Strategia-rozwoju-slaska-cieszynskiego.html> [dostęp: 19.02.2019].

Anna Manowska

Koncepcje udržitelného rozvoje v procesu rozhodování o fungování příhraničních oblastí – cieszyński okres

S h r n u t í

Cílem článku jest ukázat aktivity zaměřené na aplikaci konceptu udržitelného rozvoje v okrese Cieszyn v praxi a představit jeho polohu v této oblasti v kontextu celého Slezského vojvodství. Ve studii jsou prezentovány tři tematické oblasti udržitelného rozvoje, t. j. dobré zdraví a kvalita života, vysoká úroveň vzdělávání a hospodářský růst a slušná práce. Výběr těchto oblastí vyplýval z již přijaté a v současnosti realizované strategie rozvoje Těšínského Slezska. Nejdůležitějšími ukazateli pro tyto oblasti jsou: koeficient úmrtnosti, procento živých porodů, počet onemocnění na vybrané nemoci, míra implementace občanské výchovy a vzdělávání ve prospěch udržitelného rozvoje, včetně stejných příležitosti žen a mužů a lidských práv, na všech úrovních do národních vzdělávacích politik, učebních osnov, vzdělávání učitelů a hodnocení studentů. Důležité je i meziroční tempo reálného růstu HDP na jednoho zaměstnance a míra nezaměstnanosti. Okres Cieszyn se vyznačuje diferencovaností v analyzovaných oblastech a pro ty oblasti, které by měly být rozvíjeny, byly vypracovány doporučení pro místní samosprávu.

Anna Manowska

Koncepcia udržateľného rozvoja v procese rozhodovania spojeného s fungovaním pohraničných oblastí – okres Cieszyn

Zhrnutie

Cieľom článku jest ukázať aktivity zamerané na aplikáciu koncepcie udržateľného rozvoja v okrese Cieszyn v praxi a predstaviť jeho polohu v tejto oblasti v kontexte celého Sliezskeho vojvodstva. V štúdiu sú prezentované tri tematické oblasti udržateľného rozvoja, t. j. dobré zdravie a kvalita života, vysoká úroveň vzdelávania a hospodársky rast a dôstojná práca. Výber týchto oblastí vyplýval z už prijatej a v súčasnosti realizovanej stratégie rozvoja Tešínskeho Sliezska. Najdôležitejšími ukazovateľmi pre tieto oblasti sú: koeficient úmrtnosti, percento živých pôrodov, počet ochorení na vybrané choroby, miera implementácie občianskeho vzdelávania a vzdelávania v prospech udržateľného rozvoja, vrátane rovnakých príležitostí žien a mužov a ľudských práv, na všetkých úrovniach do národných vzdelávacích politik, učebných osnov, vzdelávania učiteľov a hodnotenia študentov Dôležité je aj medziročné tempo reálneho rastu HDP na jedného zamestnanca a miera nezamestnanosti. Okres Cieszyn sa vyznačuje diferencovanosťou v analyzovaných oblastiach a pre tie oblasti, ktoré by mali byť rozvíjané, boli vypracované odporúčania pre miestnu samosprávu.

Ing. Hana Štverková, Ph.D.
VŠB – Technical University of Ostrava
Ostrava

 <https://orcid.org/0000-0002-8481-3767>

Ing. Michal Pohludka, Ph.D.
VŠB – Technical University of Ostrava
Ostrava

Dr hab. Joanna Kurowska-Pysz, prof. AWSB
Akademia WSB
Cieszyn

 <https://orcid.org/0000-0002-3967-9263>

Dr hab. Katarzyna Szczepańska-Woszczyna, prof. AWSB
Akademia WSB
Dąbrowa Górnicza

 <https://orcid.org/0000-0003-0731-8049>

Česko-polská přeshraniční spolupráce v rámci podnikové sféry

Shrnutí

V současném vysoce konkurenčním podnikatelském prostředí roste význam spolupráce, networkingu a sdílení relevantních informací. Důsledkem a zároveň i hlavním smyslem rozvoje spolupráce je zvýšení benefitu všech zúčastněných spolupracujících subjektů v souladu s uplatňováním win-win strategie. Zvyšování úrovně spolupráce je v rámci pohraničí možno dosahovat především odstraňováním překážek, které brání rozvoji účinné kooperace. Cílem tohoto příspěvku je analýza a vyhodnocení úrovně česko-polské přeshraniční spolupráce v rámci podnikové sféry, včetně identifikace a evaluace bariér jejího dalšího rozvoje. Z provedených analýz vyplývá, že mezi nejvýznamnější bariéry vnímané podnikovou sférou patří legislativní podmínky, nedostatek informací, potenciálu a zdrojů, konkurenční boj, neznalost partnerů a nedůvěra, ale také jazyková bariéra. Odstraňování těchto bariér pomocí vhodných nástrojů a opatření (např. úprava legislativy, tvorba informačních databází, vytváření platform

pro sdílení informací, nabídka jazykových kurzů apod.) by mělo být prioritou v rámci zvyšování úrovně přeshraniční spolupráce.

Klíčová slova: přeshraniční spolupráce, podnikání, podnik, malé a střední podnikání

Úvod

V souvislosti s růstem světových integračních procesů vzniká řada forem spolupráce v rámci mezinárodního prostředí. Jednou z významných forem partnerství je z mezinárodního kontextu spolupráce přeshraniční. Přeshraniční spolupráce je v současnosti velmi důležitou součástí regionální politiky. Bariérový efekt hranice mezi jednotlivými státy a oblastmi se tak díky přeshraniční spolupráci daří úspěšně odstraňovat. V současné době roste význam pojmu spolupráce a to jak uvnitř podniku, tak vně podniku.

Jednou z hlavních příčin tohoto trendu je rostoucí vliv globalizace. Podnikání nabývá síťového charakteru a neustále se rozšiřuje o další dimenze. Dochází k vytváření vazeb mezi podnikatelskými i nepodnikatelskými subjekty za účelem společného efektu. Spolupráce je výstup, který je podporován skrz komunikaci mezi partnery, závazky a snahou maximalizovat silné stránky partnerů a minimalizovat destruktivní potenciál mezipodnikového konfliktu.

Podniky spolu spolupracují proto, aby dosáhly výhod v jednotlivých oblastech své činnosti. Mohou v rámci své spolupráce postihovat cíle ve všech funkčních oblastech podniku anebo mohou sledovat jeden cíl, případně několik paralelních cílů. Pořadí cílů se musí vždy stanovit, aby se prosadila tendence k dosahování co největšího zisku. Určitou úlohu může sehrát i snaha o snížení rizika. Všechny tyto spekty spolupráce naplňuje i přeshraniční kooperace. Cílem všech zainteresovaných stran je dosažení win-win strategie, což je kooperativní metoda, ve které se všechny zúčastněné strany snaží uspokojit své potřeby a nacházet taková řešení, která nejsou v přímém konfliktu s požadavky druhých stran. Výsledkem WIN-WIN jednání je uspokojení potřeb všech stran bez ústupků.

Přeshraniční spolupráce (CBC) je klíčovou prioritou evropského nástroje sousedství, usiluje o posílení spolupráce jak mezi členskými státy EU, tak s partnerskými zeměmi na vnějších hranicích EU. Přeshraniční spolupráce

dosahuje v posledních letech značného pokroku i přes neustálý důraz národních vlád na suverenitu a národní zájmy. Mezinárodní příhraniční regiony se střetávají s problémem dosáhnout takových základních cílů, jako je integrace infrastruktury a harmonizace politiky životního prostředí. Přeshraniční spolupráce vede k transformaci a rozvoji těchto periferních oblastí na obou stranách hranice.

V souvislosti s tím, že přeshraniční spolupráce je klíčovou prioritou evropského nástroje sousedství, musí být řešena řada analytických závislostí efektivnosti a jejich tendencí. Pro tyto závislosti má význam nejen, jak jsou kvantitativně vyjádřena souhrnná kritéria národohospodářských efektivností v příhraničních oblastech, ale ukazatelé, které v dynamice celého procesu charakterizuje vzájemná spolupráce, rozvoj podnikatelského prostředí a malých a středních podniků včetně internacionalizace a také vědeckotechnický rozvoj. Otázky vzájemné spolupráce, vybavenosti vztahů a růstu produktivity práce stojí v souvislosti s rozpracováním dlouhodobých plánů rozvoje národního hospodářství, což by mělo být v popředí zájmu ekonomů nejen ve zkoumaných příhraničních oblastech.

V současném turbulentně se vyvíjejícím podnikatelském prostředí je nutné zaměřit aktivity všech subjektů směrem ke spolupráci a synergii. Při rozmanitosti problémů a šancí po obou stranách hranic v Evropě je přeshraniční spolupráce nepostradatelná. Smyslem této spolupráce je zejména snaha o společný postup při řešení konkrétních problémů, které jsou vázány na periferní postavení příhraničních oblastí, jedná se tedy o problémy, jež přesahují hranice států a nemohou tak být řešeny separovaně pouze na jedné straně hranic. V mnoha případech je velkou výhodou přeshraniční spolupráce i způsob jejich financování a finanční přispívání na řešení společných problémů, protože je možno čerpat a využívat finanční prostředky z programů EU.

Autoři článku se zabývají problematikou přeshraniční spolupráce v rámci dvou zemí, a to České republiky a Polska. Cílem příspěvku je analýza a vyhodnocení úrovně česko-polské přeshraniční spolupráce v rámci podnikové sféry, včetně identifikace a evaluace bariér jejího dalšího rozvoje. Na základě monitoringu je možné konstatovat, že problémem, který brání rozvoji česko-polského pohraničí je mimo jiné nedostatek perspektivně vymezených směrů

přeshraniční spolupráce, které by měly být založeny na analýze potřeb a očekávání zúčastněných stran této spolupráce.

Na základě monitoringu česko-polského pohračí byly stanoveny tyto vědecké otázky a hypotézy:

H1: Odborníci z akademické sféry znají kritéria podnikatelských subjektů týkající se přeshraniční spolupráce minimálně z 80%.

H2: Podniky v oblasti výroby spolupracují více jak v 60% se zahraničními subjekty v pohraničí.

H3: Malé podniky do 10 zaměstnanců neexpandují do zahraničí.

Jazyková bariéra je považována za faktor bránící přeshraniční spolupráci u 60% respondentů z obou zemí. Jako kritický faktor spolupráce se jeví legislativní překážky. Z tohoto důvodu se autoři zaměřili na výzkum potřeb podnikatelských subjektů v příhraničních oblastech obou zemí a na základě dotazníkového šetření provedli terénní průzkum zaměřený na analýzu úrovně, typu a délky spolupráce mezi subjekty z příhraničních oblastí ČR a Polska, impuls pro zahájení této spolupráce; vyhodnocují přínosy a bariéry vyplývající z tohoto typu kooperace a potřeby z hlediska očekávání a důležitosti pro přeshraniční spolupráci.

Přehled literatury a metody

Výzkumný problém je zaměřen na problematiku crossborder cooperation a cross border entrepreneurship v dané oblasti z pohledu podnikatelských subjektů. Cílem příspěvku je na základě analýzy identifikovat problémové oblasti crossborder entrepreneurship v česko-polském pohraničí. Pro řešení výzkumných otázek jsou použity studie a empirický výzkum. Empirický výzkum byl realizován skrze desk research a IDI (Individual in Depth Interview) se zástupci 150 českých a 150 polských podnikatelských subjektů z česko-polského pohraničí. Mezinárodní ekonomická integrace představuje vzestupný vývoj hospodářské kompaktnosti a ekonomické propojenosti mezi národními hospodářstvími. Základním obsahem tohoto procesu je co do rozsahu a do hloubky prostupující rozvoj a kooperace, tedy internacionalizace. Jedná se tedy o proces překonávání překážek, které by mohly bránit rozvoji příhraničí.

Hranice je dle Heigl právně zakotvenou a geograficky vymezenou linií spojující homogenní a heterogenní regiony, které utvářejí ekonomickou, hospodářskou a administrativní jednotu. Příhraniční region se v případě České a Polské republiky vstupem do Schengenského prostoru v roce 2007 vyvíjel jako systém kontaktního území, kdy začalo docházet k prohlubování kooperace¹.

Současné formy přeshraniční politické činnosti nebyly dostatečné k překonání konfliktů mezi regionálními potřebami a národními zájmy. Mezinárodní aspekt všech aktivit, podnikatelských, pracovních, vzdělávacích či zájmových, se stal vlivem globalizace samozřejmostí. Avšak odlišností kultur dochází k rozdílnému vnímání cílů a způsobu jejich dosažení. Vzájemná spolupráce by měla vést k vyšší produktivitě a spokojenosti zákazníka.

Aktivní hranice představuje dle Mullera koncept, který se snaží propojit potřebu ohraničení a dynamiku demokratické integrace (kolektivní identitu) s kognitivní otevřeností, posilováním kapacity veřejného kriticismu a kulturní pluralizací (veřejná sféra)². Podmínkou každé liberální společnosti je potřeba integrovat kulturní pluralitu, jež je v jistém slova smyslu jejím nevyhnutelným důsledkem, a propojit ji s existencí společného diskursivního prostoru (jednota v různosti).

Regionální identita uvnitř státu a Evropy může být také v regionech shledávána stavebním kamenem Evropské unie. Hraniční a přeshraniční regiony přitom podél evropských hranic plní cennou funkci mostu a nabízejí díky své blízkosti občanům dobré možnosti rozvoje. Proto by měly být všemi státními a evropskými institucemi a politickými silami ještě více podporovány. Hraniční a přeshraniční regiony se tak dodatečně staly – vedle plánování a opatření obcí, záměrů státního plánu a evropských představ rozvoje – motorem regionálního přeshraničního rozvoje.

Přeshraniční spolupráce se začínala vyvíjet v období po druhé světové válce, kdy první vyspělá institucionální forma přeshraniční spolupráce byla

---

¹ F. HEIGL, *Ansätze einer Theorie der Grenze*, „Schriftenreihe der Osterreichischen Gesellschaft für Raumforschung und Raumplanung“ 1978; J. MAIER, *Staatsgrenzen und Ihr Einfluss auf Raumstrukturen und Verhaltensmuster*, Inst. f. Geowissenschaften, Bayreuth 1990.

² K.B. MULLER, *Aktivní hranice a evropeizace veřejné sféry. Jak „stejný“ může být i „jiný“ a naopak*, „Sociológia“ 2014, 46, 412–433.

založena v roce 1958 v rámci německo-nizozemského pohraničí. Od jejího názvu Euroregio je odvozeno pojmenování podobných struktur³. Z pohledu mezinárodní ekonomie lze počátky regionální spolupráce nalézt již ve 30. letech 20. století⁴. Rovněž v rámci mezinárodně-ekonomického nahlížení na regionální spolupráci je možné její členění na poměrně široké spektrum úrovní spolupráce. Spolupráce může být přeshraniční, respektive lokální, přes kooperaci na úrovni regionů až k národním státům. Národní státy pak spolupracují v rámci nadnárodních organizací, lišících se orientací i mírou kompetencí, které jim státy předaly⁵.

Podnikání je výsledkem rozvoje socioekonomických vztahů. Podnikání je považováno za permanentní cyklický proces vytváření přidané hodnoty, uspokojující potřeby a vedoucí k vytváření osobního blaha a sociálních hodnot. Již Hisrich (1985) hodnotil podnikání jako proces vytváření čehosi jiného, čemuž náleží hodnota prostřednictvím vynakládání potřebného času a úsilí, přebírání doprovodných finančních, psychologických a společenských rizik a získávání výsledné odměny v podobě peněžního a osobního uspokojení. Přeshraniční ekonomická aktivita je považována za přeshraniční podnikání. Rozvoj podnikání může být jedním z ukazatelů přeshraniční spolupráce, což vede ke zlepšení sociálně-ekonomické situace marginalizovaných oblastí. V rámci přeshraniční spolupráce se může odehrávat široká škála podnikatelských aktivit, od formálního drobného obchodu přes dodavatelsko-odběratelské vztahy, strategické aliance, joint ventures až po synergickou formu kooperace. Na globální úrovni zvyšující se internacionalizace systému výroby a služeb nevyhnutelně vede k rozvoji přeshraničních operací. Crossborder entrepreneurship skýtá příležitosti jak pro regionální rozvoj, tak pro jednotlivé podnikatelské subjekty. Na jedné straně je možné crossborder entrepreneurship považovat za stimul pro rozvoj podnikatelských aktivit vedoucích

---

³ P. BRANDA, *Euroregiony v České republice komparativní analýza*, „Současná Evropa“ 2008, 14, 71–101; B. HOOPER, O. KRAMSCH, *Cross-Border Governance in the European Union*, Routledge, Oxfordshire 2004.

⁴ M. FARRELL, *Global Politics of Regionalism: Theory and Practice*, Pluto Press, London 2005; E. CIHELKOVA, *Regionalismus a multilateralismus: základy nového světového obchodního řádu?*, C. H. Beck, Praha 2010.

⁵ B. HOOPER, O. KRAMSCH, *Cross-Border Governance...*; B. HETTNE, *Beyond the 'New' Regionalism*, „New Political Economy“ 2005, 10, 543–571.

k rozvoji regionu. Na druhé straně pojmáme crossborder entrepreneurship jako ekonomickou aktivitu podnikatelských subjektů z hlediska rozšiřování existujících podnikatelských aktivit, a to z hlediska vyhledávání trhů, zákazníků, spolupracujících subjektů či potenciální kooperace, tzn. jako cestu k udržitelnému podnikání.

Co se týče metodologie byly použity metody pozorování – osobní zkušenosti autorů z praxe, dotazníkové šetření a strukturované rozhovory se zástupci podnikatelských subjektů působících v česko-polském pohraničí – náhodný výběr, dále srovnání – věcná, prostorová a časová komparativní analýza, analýza a syntéza (zkoumání jednotlivých aspektů), abstrakce a indukce.

Autoři ve výzkumu využívají vícekritériálního rozhodování a Fullerovy metody párového srovnání⁶. Odvození vah pro jednotlivá kritéria bylo provedeno metodou párového porovnání. Párové srovnání bylo provedeno binárním způsobem. Párové porovnávání je jednou z technik vhodných k porovnání navržených možností řešení nějakého problému. Vybíráme postupně všechna kritéria, kterými chceme řešení posuzovat. Vzhledem k požadavkům vzájemné srovnatelnosti vah kritérií stanovených různými metodami je třeba tyto váhy normovat (součet normovaných vah souboru kritérií je roven jedné). Normování vah kritérií se provádí podle vztahu⁷:

$$v_i = \frac{k_i}{\sum_{i=1}^k k_i}$$

v_i – normovaná váha i-tého kritéria

k_i – nenormovaná váha i-tého kritéria

n – počet kritérií

---

⁶ R. THOMOPOULOS, *A practical application approach to argumentation for multicriteria analysis and decision support*, „Euro Journal on Decision Processes“ 2018, 6, 237–255; M.T. LU, S.K. HU, H.T. HUANG, G.H. TZENG, *Evaluating the implementation of business-to-business m-commerce by SMEs based on a new hybrid MADM model*, „Management Decision“ 2015, 53, 290–317.

⁷ I. OLIVKOVÁ, *Aplikace metod vícekritériálního rozhodování při hodnocení kvality veřejné dopravy*, „Perners Contact“ 2011, 6, 293–303.

Data a výsledky šetření

V měsících červen až září 2018 byly osloveny podnikatelské subjekty působící v česko-polském pohraničí pomocí dotazníkového šetření. Bylo osloveno 150 podnikatelských subjektů z České republiky a 150 podnikatelských subjektů z Polska, rozdělení dle právní formy je uvedeno v tabulce 1.

Tabulka 1. Rozdělení podnikatelských subjektů dle právní formy

Specifikace	ČR	PL	Celkem
f.o.	57	81	138
s.r.o.	66	48	114
v.o.s.	3	12	15
k.s.	3	3	6
a.s.	12	0	12
družstvo	3	3	6
sdružení	0	3	3
Obecně prospěšná společnost	6	0	6
Celkem	150	150	300

Dle velikosti podniku je možné podle EU rozdělit podniky na sebezaměstnavatele – bez zaměstnanců, mikropodniky od 1 do 9 zaměstnanců, na malé podniky od 10 do 49 zaměstnanců, střední podniky od 50 do 249 zaměstnanců a velké podniky. V rámci výzkumu byly osloveny mikro, malé a střední podniky, jejich počty jsou uvedeny v následující tabulce 2.

Tabulka 2. Rozdělení podnikatelských subjektů dle mikro, malé a střední podnik

Specifikace	ČR	PL	Celkem
samozaměstnavatelé	9	15	24
mikro	54	54	108
malé	81	75	156
střední	6	6	12
Celkem	150	150	300

Z hlediska ročního obrátu se všechny zkoumané subjekty řadí do skupiny malých a středních podniků, tj. nepřesáhnou 50 mil. Eur. Dle délky působení

byly zkoumány 6 české a 30 polských podniků působících na trhu do 5 let, 78 českých podniků a 60 polských působících na trhu 5–10 let, 10 a více let působících na trhu 66 zkoumaných českých podniků a 60 polských. Z hlediska zaměstnávání cizinců odpovědělo kladně 33 polských subjektů a 24 českých, zejména s.r.o. a f.o. Rozdělení podniků dle rozsahu působení je uvedeno v následující tabulce 3.

Tabulka 3. Rozdělení podniků dle rozsahu působení

Specifikace	ČR	PL	Celkem
v sídle	27	69	96
celá země	108	57	165
česko-polské pohraničí	9	6	15
zahraničí – mimo česko-polské pohraničí	6	18	24
Celkem	150	150	300

Z výsledků provedených průzkumů byla potvrzena vědecká otázka týkající se mikropodniků, a to, že neexpandují do zahraničí a působí pouze v národním hospodářství. V rámci zkoumaných podniků bylo zjištěno, že 48 českých podniků spolupracuje s podniky z česko-polského pohraničí na úrovni – dodavatelsko-odběratelských vztahů, a dalších 33 s partnery z Polska mimo oblast pohraničí. Na polské straně spolupracuje na úrovni dodavatelsko-odběratelských vztahů 30 podnikatelských subjektů a širší spektrum záběru v ČR má dalších 15 zkoumaných polských subjektů. Je tedy možné konstatovat, že 26% zkoumaných subjektů spolupracuje v rámci česko-polského pohraničí a celkově ze zkoumaných subjektů 42% spolupracuje v rámci širší česko-polské kooperace.

Na základě šetření bylo v průzkumu osloveno 21 výrobních podniků z Polska a z nich 21 spolupracuje se subjekty v rámci dodavatelsko-odběratelských vztahů v česko-polském pohraničí, tj. 88%, a 36 výrobních podniků v ČR, z nichž 24 spolupracuje v rámci dodavatelsko-odběratelských vztahů v česko-polském pohraničí, tj. 67%. Z celkového počtu oslovených podniků tj. 75% respondentů ve výrobě spolupracuje se zahraničními subjekty v česko-polském pohraničí. Tímto se nezamítá hypotéza. Podniky v oblasti výroby spolupracují více jak v 60% se zahraničními subjekty v rámci česko-polského pohraničí.

Tabulka 4. Kritéria hodnocení akademiky

Kritérium	K1	K2	K3	K4	K5	K6	
K1 jazyková bariéra		K1	K3	K4	K1	K6	2
K2 administrativní bariéra			K3	K4	K2	K6	0
K3 legislativní podmínky				K4	K3	K6	3
K4 cena služeb a výrobků					K5	K6	3
K5 platební podmínky						K6	1
K6 kvalita produktů							5

Dalšími aspekty, které bylo nutné zanalyzovat, jsou kritéria pro spolupráci se zahraničními subjekty a potenciální bariéry mezinárodní spolupráce z hlediska vnímání podnikatelských subjektů⁸. Při rozhodování je potřeba zvažovat kritéria hodnocení s ohledem na charakteristiku řešeného problému. Pro výběr optimální varianty je třeba zvolit kritéria hodnocení, pro vyhodnocení bariér spolupráce byla vybrána na základě expertního odhadu kritéria uvedené v Tabulce 5. Pomocí odborníků byla srovnána vzájemná preference kritérií pomocí Fullerovy metody: K1 jazyková bariéra, K2 administrativní bariéra, K3 legislativní podmínky, K4 cena služeb a výrobků, K5 platební podmínky, K6 kvalita produktů.

Tabulka 5. Kritéria hodnocení akademiky

Kritérium	K1	K2	K3	K4	K5	K6	váha v %
K1 jazyková bariéra		K1	K3	K4	K1	K6	13
K2 administrativní bariéra			K3	K4	K2	K6	7
K3 legislativní podmínky				K4	K3	K6	20
K4 cena služeb a výrobků					K5	K6	20
K5 platební podmínky						K6	7
K6 kvalita produktů							33

⁸ A. JASIŃSKA-BILICZAK, H. ŠTVERKOVÁ, I. WINIARCZYK, *Foreign Investment of Hi-Tech Enterprises as the Source of Knowledge Transfer to the Region – Opolskie Voivodship Case Study*, "Barometr Regionalny. Analizy i Prognozy" 2017, 4; K. SZCZEPAŃSKA-WOSZCZYNA, J. KUROWSKA-PYSZ, *Sustainable business development through leadership in SMEs*, "Ekonomia i Zarzadzanie" 2016, 8.

Respondenti, 150 polských a 150 českých podnikatelských subjektů z česko-polského pohraničí, vybírali 3 stěžejní kritéria, která jsou pro ně důležitá z hlediska spolupráce v příhraniční oblasti. Výsledky dotazníkového šetření a IDI jsou uvedeny v následující tabulce. Je zřejmé, že stěžejními kritérii jsou kvalita produktů, cena výrobků a legislativní podmínky.

Tabulka 6. Výsledky dotazníkového šetření a IDI

Kritérium	ČR	PL	Celkem
K1 jazyková bariéra	15	12	27
poč K2 administrativní bariéra	11	7	18
K3 legislativní podmínky	22	24	46
K4 cena služeb a výrobků	45	47	92
K5 platební podmínky	7	10	17
K6 kvalita produktů	50	50	100

Na základě průzkumu je možné vyhodnotit, že podnikatelé se shodují s experty z akademické sféry z hlediska významnosti kritérií přeshraniční spolupráce v oscilační úrovni 5% v pěti ze 6 kritérií, tzn. shodu v 83%. Dle metodiky VDA byla potvrzena hypotéza, že odborníci z akademické sféry znají kritéria podnikatelských subjektů týkající se přeshraniční spolupráce minimálně z 80%. Také bylo potvrzeno, že legislativní podmínky tvoří jednu ze zásadních bariér internacionalizace a přeshraniční spolupráce v česko-polském pohraničí. Dalším aspektem, který je oslovenými podnikateli považován za bariéru přeshraniční spolupráce, je jazyková vybavenost.

Diskuse a závěr

Udržitelné podnikání by mělo být cílem všech podnikatelských subjektů. Dle výstupů výzkumu a na základě srovnání s ostatními autory je možné konstatovat, že existují bariéry ovlivňující přeshraniční spolupráci. Během posledních několika desetiletí zaznamenalo přeshraniční podnikání nevýkonný růst díky pokroku v oblasti komunikačních a informačních technologií a vzniku globálního zákazníka. Jak napsali Smallbone a Welter, existuje

výzkumná meze, která zkoumala způsoby interakce sítí obchodníků a území producentů na přeshraničních trzích s cílem ovlivnit regionální integraci. Mezi významné bariéry, vyhodnoceno dle metodiky QFD, podnikatelé řadí sestupně:

- Legislativní podmínky,
- Nedostatek informací o CBC a jejich výhodách,
- Nedostatek potenciálu a zdrojů pro CBC,
- Konkurenční boj,
- Neznalost partnerů a nedůvěra,
- Jazyková bariéra a komunikační problémy,
- Zdroje financování,
- Neshodné zájmy a cíle partnerů CBC,
- Nedostatečná podpora a informovanost ze strany veřejných institucí.

Na tyto oblasti je nutné zaměřit pozornost v rámci česko-polského pohraničí, aby docházelo k širší kooperaci v přeshraniční oblasti a internacionalizaci malých a středních podniků. Je nutné zaměřit se na soudobé pilíře konkurenceschopnosti u jednotlivých podnikatelských subjektů, a to identitu a integritu. Podnikatelské subjekty by měly vymezit své vize, zaměřit se na jejich aktualizaci dle současného vývoje podnikatelského prostředí a dle potřeb zákazníků. Také by bylo vhodné vyzdvihnout integritu česko-polského pohraničí a sounáležitosti podnikatelských subjektů v této oblasti, včetně propojení s institucemi zaštiťujícími přeshraniční spolupráci. Měla by být vytvořena poradenská centra, ať už kamenná nebo on line, kde by měli podnikatelé přístup k specifickým informacím a legislativním aspektům týkajících se přeshraniční spolupráce, včetně bezplatného poradenství, které by bylo součástí podpory podnikání SME a vedlo by k internacionalizaci SME a k prohlubování vzájemné spolupráce mezi česko-polskými podnikatelskými subjekty nejen v česko-polském pohraničí.

Další významný aspekt bránící cross border entrepreneurship představuje v česko-polském pohraničí jazyková vybavenost. Řešením by byly česko-polské jazykové kurzy zaměřené na základy jazyka a dále zaměřené dle oborových specifik.

Jednou z možných cest k udržitelnému podnikání v přeshraničních oblastech je využívání spolupráce. Networking se stává fenoménem a rychle se rozvíjející oblastí, kterou lze začlenit do managementu i marketingu. Další uplatnění

tohoto nástroje nalezneme třeba v managementu znalostí a teambuildingu. Je naprosto zásadní aktivitou pro rozvoj podnikání, k získání přístupu k novým obchodním příležitostem, ale i také k poznání neznámých oblastí zaměstnání na trhu práce. Jedná se o využití potenciálu a jeho aktivaci. Tvoření sítí vychází z umění komunikace s lidmi, se kterým se ne každý narodí. Nutno říci, že pokud se jedná o společenský networking, je jeho realizace přirozenější než networking, který je využíván k podnikatelským záměrům. Networking je pro každého, kdo má chuť se neustále rozvíjet a vynaložit potřebné úsilí k tomu, aby se stal jeho každodenním zvykem. Tento proces vyžaduje použití různých komunikačních nástrojů, složitějších médií a elektronických platform.

Přeshraniční obchod by měl být považován za základní kámen hospodářské udržitelnosti přeshraničních regionů. Je nutné hledat a aktivovat ekonomický potenciál v pohraničních oblastech. Tento typ integrace má velký vliv na hospodářskou konkurenceschopnost regionu nad globální ekonomikou, spravedlivý hospodářský rozvoj a přínos pro malé a střední podniky a další oblasti včetně výroby v regionu i výzvy.

Je možné konstatovat, že win-win strategie by měla být cílem pro jakoukoliv spolupráci, včetně přeshraniční spolupráce a zefektivnění podnikatelského prostředí v rámci česko-polského pohraničí. Všechny základní činitele vedou k závěru, že z hlediska rozvoje přeshraniční spolupráce pro jednotlivé obory a odvětví je nutné vycházet ze zásadně stanovených potřeb společnosti v kvantitativní i kvalitativní struktuře, na základě souvislostí mezi odvětvími a na bázi analýzy hlavních meziodvětvových koncepcí. Tento přístup a nalezení optimální proporcionality rozvoje příhraničních oblastí vyžaduje principiální permanentní analýzy daného podnikatelského prostředí. Autoři doporučují provést detailní analýzy potřeb podnikatelských subjektů v rámci jednotlivých oborů v česko-polském pohraničí, navázat na jednotlivé regionální inovační strategie daných územních celků a rozvíjet udržitelnost podnikání.

Poděkování

Příspěvek je součástí výzkumného projektu CZ.11.4.120/0.0/0.0/16_011/0001474.

Literatura

- BLECHARZ P., ŠTVERKOVÁ H., *Využití metody QFD při řízení kvality ve službách*, „Kvalita: odborný časopis o systémech manažerství“ 2010, 18.
- BRANDA P., *Euroregiony v České republice komparativní analýza*, „Současná Evropa“ 2008, 14.
- CIHELKOVÁ E., *Regionalismus a multilateralismus: základy nového světového obchodního řádu?*, C. H. Beck, Praha 2010.
- FARRELL M., *Global Politics of Regionalism: Theory and Practice*, Pluto Press, London 2005.
- HEIGL F., *Ansätze einer Theorie der Grenze*, „Schriftenreihe der Österreichischen Gesellschaft für Raumforschung und Raumplanung“ 1978.
- HETTNE B., *Beyond the ‚New‘ Regionalism*, „New Political Economy“ 2005, 10.
- HOOPER B., KRAMSCH O., *Cross-Border Governance in the European Union*, Routledge, Oxfordshire 2004.
- JASIŃSKA-BILICZAK A., ŠTVERKOVÁ H., WINIARCZYK I., *Foreign Investment of Hi-Tech Enterprises as the Source of Knowledge Transfer to the Region – Opolskie Voivodship Case Study*, „Barometr Regionalny. Analizy i Prognozy“ 2017, 4.
- KUROWSKA-PYSZ J., SZCZEPAŃSKA-WOSZCZYNA K., *The analysis of the determinants of sustainable cross-border cooperation and recommendations on its harmonization*, „Sustainability“ 2017, 9.
- LU M.T., HU S.K., HUANG H.T., TZENG G.H., *Evaluating the implementation of business-to-business m-commerce by SMEs based on a new hybrid MADM model*, „Management Decision“ 2015, 53.
- MAIER J., *Staatsgrenzen und Ihr Einfluss auf Raumstrukturen und Verhaltensmuster*, Inst.f.Geowissenschaften, Bayreuth 1990.
- MEYER D.F., MASEHLA T.M., KOT S., *The relationship between economic growth and economic development: A regional assessment in south Africa*, „Journal of Advanced Research in Law and Economics“ 2017, 8.
- MULLER K.B., *Aktivní hranice a evropeizace veřejné sféry. Jak „stejný“ může být i „jiný“ a naopak*, „Sociológia“ 2014, 46.
- OLIVKOVÁ I., *Aplikace metod vícekritériálního rozhodování při hodnocení kvality veřejné dopravy*, „Perners Contact“ 2011, 6.
- RAMASESHAN B., BEJOU D., JAIN S.C., MASON C. PANCRAS J., *Issues and perspectives in global customer relationship management*, „Journal of Service Research“ 2006, 9.

SMALLBONE D., WELTER F., XHENETI M., *Cross-Border Entrepreneurship and Economic Development in Europe's Border Regions*, Edward Elgar Publishing, Massachusetts 2012.

SOUSA L., *Understanding European cross-border Cooperation: Framework for analysis*, „Journal of European Integration“ 2013, 35.

SZCZEPAŃSKA-WOSZCZYNA K., KUROWSKA-PYSZ J., *Sustainable business development through leadership in SMEs*, „Ekonomia i Zarzadzanie“ 2016, 8.

THOMOPOULOS R., *A practical application approach to argumentation for multicriteria analysis and decision support*, „Euro Journal on Decision Processes“ 2018, 6.

Hana Šterková, Michal Pohludka, Joanna Kurowska-Pysz, Katarzyna Szczepańska-Woszczyzna

Czesko-polska współpraca transgraniczna w sferze biznesu

Streszczenie

We współczesnym wysoko konkurencyjnym środowisku biznesowym rośnie znaczenie współpracy, networkingu oraz przepływu odpowiednich informacji. Powodem, a równocześnie głównym sensem, rozwoju współpracy jest zwiększenie korzyści wszystkich zaangażowanych i współpracujących ze sobą podmiotów zgodnie z zasadami strategii win-win. Wzrost poziomu współpracy na terenie pogranicza można osiągnąć, usuwając bariery uniemożliwiające skuteczną kooperację. Celem niniejszego artykułu jest analiza oraz ocena poziomu polsko-czeskiej współpracy transgranicznej w sferze biznesowej wraz z identyfikacją i ewaluacją barier jej dalszego rozwoju. Z przeprowadzonych analiz wynika, że do najważniejszych barier, postrzeganych przez sferę biznesową, należą: uwarunkowania prawne, brak informacji, potencjału i zasobów, walka konkurencyjna, nieznanostwo partnerów oraz nieufnostwo, ale także bariera językowa. Usunięcie tych barier za pomocą odpowiednich instrumentów oraz działań (np. zmian legislacyjnych, tworzenia informacyjnych baz danych, tworzenia platform wymiany informacji, oferty kursów językowych itp.) powinno być priorytetem w ramach podnoszenia poziomu współpracy transgranicznej.

Hana Štverková, Michal Pohludka, Joanna Kurowska-Pysz, Katarzyna Szczepańska-Woszczyzna

Česko-poľská cezhraničná spolupráca v rámci podnikovej sféry

Zhrnutie

V súčasnom vysoko konkurenčnom podnikateľskom prostredí rastie význam spolupráce, networkingu a zdieľania relevantných informácií. Dôsledkom a zároveň aj hlavným zmyslom rozvoja spolupráce je zvýšenie benefitu všetkých zúčastnených spolupracujúcich subjektov v súlade s uplatňovaním win-win stratégie. Zvyšovanie úrovne spolupráce je dosiahnuteľné v rámci pohraničia predovšetkým prostredníctvom odstraňovania prekážok, ktoré bránia rozvoju účinnej kooperácie. Cieľom tohto príspevku je analýza a vyhodnotenie úrovne česko-poľskej cezhraničnej spolupráce v rámci podnikovej sféry, vrátane identifikácie a evalvácie bariér jej ďalšieho rozvoja. Z uskutočnených analýz vyplýva, že k najväčším bariéram vnímaným podnikovou sférou patria legislatívne podmienky, nedostatok informácií, potenciálu a zdrojov, konkurenčný boj, neznalosť partnerov a nedôvera, ale aj jazyková bariéra. Odstraňovanie týchto bariér pomocou vhodných nástrojov a opatrení (napr. úpravy legislatívy, tvorby informačných databáz, zriaďovania platforiem na zdieľanie informácií, ponuky jazykových kurzov a pod.) by malo byť prioritou v rámci zvyšovania úrovne cezhraničnej spolupráce.

Dr inż. Łukasz Wróblewski
Akademia WSB
Cieszyn

 <https://orcid.org/0000-0002-4465-0107>

Kształtowanie relacji organizacji kultury z odbiorcami oferty kulturalnej na pograniczu polsko-czeskim

Streszczenie

Artykuł ma charakter teoretyczno-empiryczny. W pierwszej części tekstu przybliżono pojęcie transgranicznego rynku usług kultury oraz uwarunkowania jego funkcjonowania. W dalszej części na podstawie wywiadów pogłębionych przeprowadzonych z 50 ekspertami, przedstawicielami instytucji kultury pogranicza polsko-czeskiego rozpoznano możliwości adaptacji koncepcji marketingu relacji w organizacjach kultury funkcjonujących na transgranicznym rynku usług kultury. Przeprowadzone badania dowodzą, że polscy i czescy menedżerowie instytucji kultury różnią się w kwestii kluczowych instrumentów marketing mixu, które – w ich opinii – powinny mieć pierwszorzędne zastosowanie na etapie wzmacniania więzi łączących organizację kultury z polskimi i czeskimi odbiorcami oferty kulturalnej. Według polskich ekspertów kluczowym instrumentem budowania relacji (wzmacniania więzi) jest komunikacja marketingowa. Zdaniem czeskich badanych będą to działania związane z kształtowaniem produktu.

Słowa kluczowe: marketing relacji, organizacje kultury, klienci, transgraniczny rynek, pogranicze polsko-czeskie

Wprowadzenie

W ciągu ostatnich dziesięciu lat na pograniczu polsko-czeskim, a w szczególności na Śląsku Cieszyńskim, nastąpiła intensyfikacja działań – współfinansowanych ze środków Unii Europejskiej – mających na celu wspieranie transgranicznej współpracy w obszarze kultury. Służą one m.in. zacieraniu się granic

i podziałów między państwami przygranicznymi czy też kształtowaniu nowej ich jakości – powinny stać się miejscem spotkań, a nie podziałów. Doprowadziło to m.in. do wzrostu podaży na rynku usług kultury oraz do zmiany w zachowaniach polskich i czeskich odbiorców oferty kulturalnej, a w rezultacie do wyodrębnienia się wspólnego polsko-czeskiego transgranicznego rynku usług kultury, rynku bardzo specyficznego (choćby ze względu na istniejące polsko-czeskie animozje czy historyczne podziały), jak dotąd wciąż słabo rozpoznanego oraz opisanego. Na rynku tym w ostatniej dekadzie doszło do wzrostu liczby transgranicznych wydarzeń kulturalnych, realizowanych przez polskie oraz czeskie podmioty kultury w ramach partnerskich projektów współfinansowanych ze środków Unii Europejskiej. Głównym założeniem tych projektów jest transgraniczność, przejawiająca się m.in. w tym, że przygotowanie i realizacja projektu musi przebiegać w partnerstwie polsko-czeskim, a odbiorcą usług podmiotów kultury powinni być nie tylko mieszkańcy rodzimego kraju, ale również obywatele kraju sąsiedniego. Wymusiło to na menedżerach organizacji kultury pogranicza polsko-czeskiego potrzebę stałego doskonalenia struktur, komunikacji, procedur czy podejmowanych działań marketingowych. Działania te – w myśl koncepcji marketingu relacji – powinny być skoncentrowane na budowaniu długotrwałych partnerskich więzi zarówno z odbiorcami oferty kulturalnej, pracownikami, innymi podmiotami kultury (partnerami projektowymi), jak i pozostałymi grupami interesariuszy. Wymaga to jednak wnikliwego i uważnego spojrzenia na proces budowania długotrwałych relacji z interesariuszami i z polskiej, i z czeskiej strony granicy.

Pojęcie, struktura i uwarunkowania funkcjonowania polsko-czeskiego transgranicznego rynku usług kultury

Przystępując do definiowania polsko-czeskiego transgranicznego rynku usług kultury na potrzeby niniejszego artykułu, posłużono się zarówno ekonomiczną, jak i geograficzną definicją rynku. W zgodzie z tymi definicjami transgraniczny rynek usług kultury oznacza ogół stosunków wymiany, zachodzących między podmiotami oferującymi usługi zaspokajające potrzeby w zakresie kultury a odbiorcami nabywającymi te usługi na obszarach przygranicznych

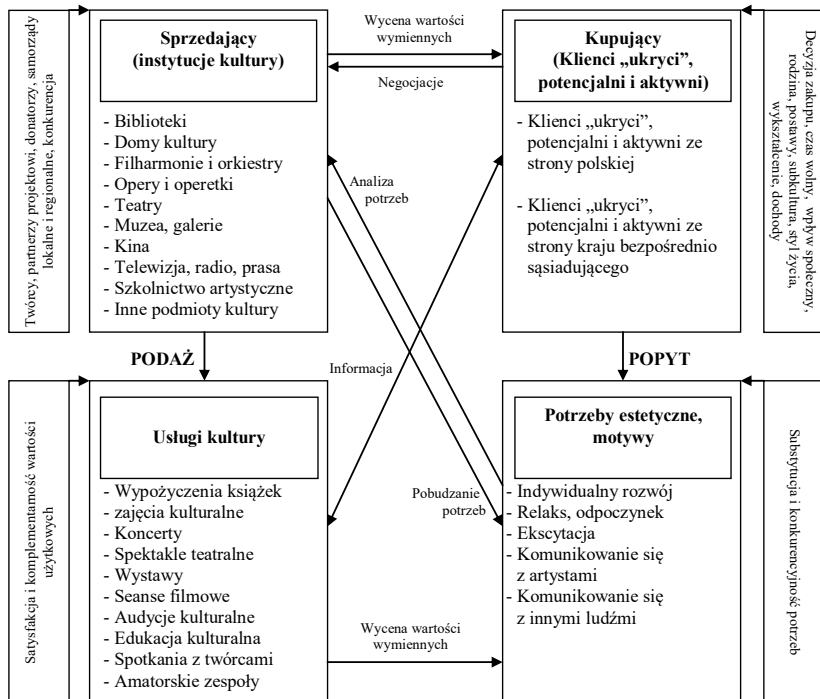
regionów państw dzielących wspólną granicę, innymi słowy – jest to zbiór kupujących (klienci ukryci, potencjalni oraz aktywni) i sprzedających (organizacje kultury), którzy przeprowadzają transakcje dotyczące usług z zakresu kultury na obszarach przebiegających wzdłuż granicy państw (regiony graniczne i transgraniczne).

Geograficzne rozumienie transgranicznego rynku usług kultury wskazuje na terytorium, które położone jest po obu stronach granicy państw, jako wyodrębniony obszar o zbliżonych warunkach dokonywania zakupu i sprzedaży (np. Euroregion Śląsk Cieszyński czy pozostałe euroregiony pogranicza polsko-czeskiego). Klasyczne (ekonomiczne, systemowe) rozumienie rynku srowadza definicję transgranicznego rynku usług kultury do ogółu stosunków wymiennych między sprzedającymi, oferującymi usługi, zaspokajającymi potrzeby w zakresie kultury a kupującymi, reprezentującymi popyt na nie. Takie ujęcie zawiera zarówno aspekt podmiotowy (kto uczestniczy w procesie wymiany), jak i przedmiotowy (co jest przedmiotem wymiany).

Polsko-czeski transgraniczny rynek usług kultury traktować należy zatem jako system, którego elementy tworzą określoną strukturę (rys. 1.). W systemie tym rozróżnia się:

- podmioty rynku, którymi są sprzedający (instytucje kultury) i kupujący (klienci ukryci, potencjalni i aktywni),
- przedmioty rynku, którymi są usługi kultury oraz ujawnione na rynku potrzeby estetyczne, motywy korzystania z usług instytucji kultury,
- relacje między podmiotami a przedmiotami rynku.

Na funkcjonowanie polsko-czeskiego transgranicznego rynku usług kultury wpływają działania podejmowane zarówno przez organizacje kultury krajowe oraz z kraju sąsiada, jak i przez kupujących z obu stron granicy, którzy mogą występować w roli klienta ukrytego, zgłaszając popyt nieujawniony (anonimowy) na usługi kultury, w roli klienta potencjalnego, wykazując zainteresowanie ofertą instytucji kultury, oraz klienta aktywnego, uczestniczącego, korzystającego z usług instytucji kultury. Z kolei instytucje kultury rozpoznają potrzeby kupujących, prowadząc badania rynkowe. Poprzez odpowiednie działania edukacyjne próbują je pobudzić, prezentują i składają ofertę, a następnie świadczą usługi.

Rysunek 1. Struktura transgranicznego rynku usług kultury

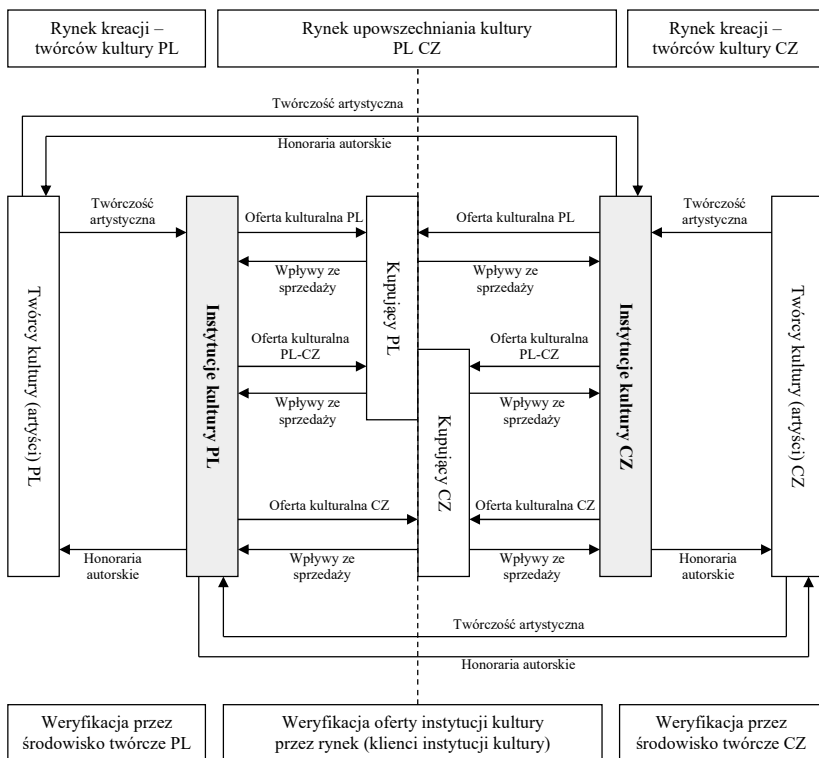
Źródło: Ł. WRÓBLEWSKI, *Structure and conditions for the functioning of the Polish-Czech cross-border market of cultural service*, "Ekonomski vjesnik" 2018, No. 31(2), s. 371–384.

Istnienie granicy państwowej, jaka przecina pogranicze polsko-czeskie, jest ważnym czynnikiem ekonomiczno-społecznym, stanowiącym wyzwanie dla menedżerów instytucji kultury odpowiedzialnych za kształt oferty kulturalnej dostępnej dla mieszkańców po obu stronach. Granica i przywiązanie do danego narodu nie są bowiem na pograniczu polsko-czeskim iluzoryczne, pomimo że obie strony należą do Wspólnoty Europejskiej i strefy Schengen. Nawet jeśli potraktujemy tę przynależność do narodu jako „wymagowaną wspólnotę polityczną jednocześnie ograniczoną i suwerenną”, to kwestii tegoż symbolicznego przypisania do wspólnoty narodowej nie sposób w niniejszych rozważaniach pominąć.

Transgraniczny rynek usług kultury traktować należy jako system, którego elementy tworzą określoną strukturę. W systemie tym rozróżnia się:

- podmioty rynku, którymi są sprzedający (instytucje kultury, organizacje, firmy przemysłów kultury) i kupujący (konsumenty usług kultury),
- przedmioty rynku, którymi są usługi kultury oraz ujawnione na rynku potrzeby estetyczne, motywy korzystania z usług podmiotów kultury),
- relacje między podmiotami a przedmiotami rynku.

Rynkowe uwarunkowania funkcjonowania polsko-czeskiego transgranicznego rynku usług kultury zaprezentowano na rysunku 2.

Rysunek 2. Uwarunkowania funkcjonowania polsko-czeskiego transgranicznego rynku usług kultury

Źródło: Opracowanie własne na podstawie Ł. WRÓBLEWSKI, *Culture Management: Strategy and Marketing Aspects*, Logos Verlag Berlin, Berlin 2017.

Jak zaprezentowano na rysunku 2., z polsko-czeskiego transgranicznego rynku usług kultury wyodrębnić można dwa odrębne rynki:

- rynek kreacji – twórców kultury,
- rynek upowszechniania kultury.

Na transgranicznym rynku kreacji po stronie podażowej – zarówno w Polsce, jak i w Republice Czeskiej – występują szeroko rozumiani twórcy kultury. Są to nie tylko indywidualni twórcy, ale także instytucje kreacji kultury (instytucje kreacji dzieł muzycznych, wizualnych, literatury czy medialnych). Twórcy kreują produkty – dzieła, które następnie poddane zostają weryfikacji przez środowisko krytyków, znawców sztuki, innych twórców w danym kraju (w Polsce, w Czechach). Kiedy weryfikacja przebiega pomyślnie, zgodnie z instytucjonalną definicją sztuki, którą opracowali Georg Dickie⁹ i Arthur C. Danto¹⁰, dziełu twórca zostaje nadany status kandydata do oceny artystycznej. Ocena ta za pośrednictwem instytucji upowszechniania kultury dokonywana jest na polsko-czeskim transgranicznym rynku upowszechniania kultury przez polskich oraz czeskich kupujących (odbiorców usług kultury). Jeżeli oferta instytucji kultury spotyka się z uznaniem jej klientów, dzieło twórcy trafia do powszechnego obrotu na polsko-czeskim transgranicznym rynku usług kultury. W zamian za ofertę kulturalną kupujący przekazują instytucjom kultury środki pieniężne, które następnie trafiają do twórców¹¹. W odniesieniu do transgranicznego rynku usług kultury istotne jest również, że twórca kultury swoje dzieło może poddać ocenie kupujących za pośrednictwem zarówno krajowych instytucji kultury, jak i tych znajdujących się po drugiej stronie granicy.

Metodyka prowadzonych badań

Głównym celem prowadzonych badań było określenie możliwości adaptacji koncepcji marketingu relacji w podmiotach kultury funkcjonujących na

---

⁹ G. DICKIE, *The Art Circle: A Theory of Art*, Haven, New York 1984, s. 80.

¹⁰ A.C. DANTO, *The Artworld*, [in:] C. KORSMEIJER, ed., *Aesthetics: The Big Questions*, Blackwell Publishing, Oxford 1964, s. 571–584.

¹¹ Ł. WRÓBLEWSKI, Z. DACKO-PIKIEWICZ, A. CUYLER, *The European Union consumer behaviour in the festivals market in Poland*, "Polish Journal of Management Studies" 2017, No. 16, s. 302–314.

pograniczu polsko-czeskim (na transgranicznym rynku usług kultury). Tak sformułowany cel główny pracy wymagał realizacji celów szczegółowych zarówno w wymiarze teoretycznym, jak i empirycznym. W sferze teoretycznej celem pracy było zdefiniowanie kategorii polsko-czeskiego transgranicznego rynku usług kultury (co zostało zrealizowane w poprzednim punkcie artykułu), a także określenie możliwości implementacji marketingu relacji w polskich oraz czeskich podmiotach kultury, funkcjonujących na tym rynku.

W warstwie empirycznej cele ukierunkowane zostały na takie zagadnienia, jak:

- diagnoza dotycząca możliwości stosowania koncepcji marketingu relacji oraz występujących zmian w jej użyciu przez polskie oraz czeskie podmioty kultury w kontekście transgranicznego rynku usług kultury,
- identyfikacja działań marketingowych polskich oraz czeskich podmiotów kultury na transgranicznym rynku usług kultury, wpisujących się w założenia koncepcji marketingu relacji z rozróżnieniem na podmioty funkcjonujące po stronie polskiej oraz czeskiej,
- określenie znaczenia, wagi poszczególnych instrumentów marketingu mixu stosowanych przez polskie oraz czeskie podmioty kultury w procesie wzmacniania więzi z klientami (odbiorcami ich oferty) po obu stronach granicy.

W artykule przyjęto hipotezę badawczą, zgodnie z którą przypuszcza się, że polscy i czescy menedżerowie i pracownicy organizacji kultury ze wszystkich instrumentów marketingu mixu największe znaczenie w procesie wzmacniania więzi podmiotów kultury z polskimi oraz czeskimi odbiorcami oferty kulturalnej na transgranicznym rynku usług kultury przypisują produktowi. Produkt ten – zgodnie z założeniami współpracy transgranicznej – powinien być dopasowany do potrzeb odbiorców po obu stronach granicy.

Dążąc do zweryfikowania przyjętej hipotezy badawczej, na potrzeby artykułu przeprowadzono badania metodą wywiadu w formie indywidualnych wywiadów pogłębionych (IDI) z 50 ekspertami – dyrektorami instytucji kultury, twórcami, animatorami, organizatorami przedsięwzięć z zakresu kultury na pograniczu polsko-czeskim (25 ekspertów ze strony polskiej oraz 25 ekspertów ze strony czeskiej). Kwestionariusz wywiadu (w języku polskim oraz czeskim) zawierał łącznie 17 pytań, wśród których 9 pytań stanowiły krótkie

pytania projekcyjne, bazujące na skojarzeniach i uzupełnieniach, z kolei kolejne 8 pytań to otwarte pytania pogłębione, oparte dodatkowo na siedmio-stopniowej skali Likerta.

Wywiady realizowano od sierpnia do października 2018 roku. Badania poprzedziły konsultacje, których udzielili pracownicy instytucji kultury funkcjonujących na obszarze Euroregionu Śląsk Cieszyński oraz Euroregionu Beskidy. Celem konsultacji było sprawdzenie poprawności założeń badawczych, a także przetestowanie przygotowanego narzędzia badawczego. Dyskusje w odpowiednich gremiach pozwoliły na dopracowanie ostatecznej wersji wytycznych do wywiadu, w wyniku czego możliwe było rozpoczęcie badań właściwych.

Wyniki badań

Pierwszy problem poruszony w wywiadzie dotyczył wzajemnych relacji łączących polskie i czeskie instytucje kultury, a także relacji łączących te instytucje z mieszkańcami obu stron pogranicza polsko-czeskiego. Zapytano ekspertów, czy instytucja kultury, w której pracują lub z którą są związani, poszukuje nowych odbiorców, interesuje się ich potrzebami, troszczy się o nich i wreszcie czy buduje dobre relacje z odbiorcami (potencjalnymi odbiorcami) oferty kulturalnej. Zdecydowana większość ekspertów (49 osób) odpowiedziała na to pytanie twierdząco (na skali Likerta wskazano na odpowiedzi: „zdecydowanie tak”, „tak” lub „raczej tak”). Tylko jedna osoba udzieliła odpowiedzi negatywnej („raczej nie”). Co istotne, odpowiedzi polskich i czeskich ekspertów nie różniły się wyraźnie, chociaż Polacy znacznie częściej aniżeli ich czescy koledzy udzielali odpowiedzi „zdecydowanie tak”. Eksperti jako potwierdzenie swego wyboru wskazywali na działania, które – w ich mniemaniu – ukierunkowane są na budowanie dobrych relacji z klientami (odbiorcami oferty). Są to działania takie, jak: prowadzenie statystyk frekwencji podczas organizowanych wydarzeń kulturalnych, prowadzenie badań marketingowych wśród publiczności (badanie poziomu satysfakcji, rozpoznanie potrzeb), przekazywanie rzetelnych informacji o instytucji kultury i jej ofercie, opracowywanie oferty dla różnych segmentów klientów, prowadzenie strony internetowej, obecność organizacji kultury na portalach społecznościowych, inicjowanie nowych

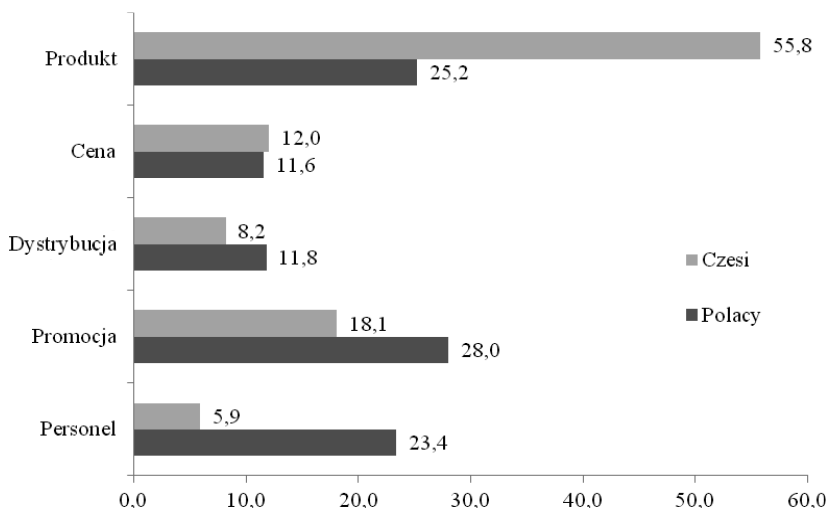

projektów kulturalnych, konkursy dla klientów, działania edukacyjne w szkołach, wspólne wyjazdy integracyjne, organizowanie festynów, biesiad czy spotkań publiczności z artystami. Według badanych działania te ukierunkowane są w zdecydowanej większości na mieszkańców danej gminy czy miasta, w których instytucja funkcjonuje, i bardzo rzadko wykraczają na drugą stronę granicy. Wyjątkiem są wydarzenia kulturalne, organizowane w ramach polsko-czeskich projektów kulturalnych, finansowanych ze środków Unii Europejskiej, często z Funduszu Mikroprojektów za pośrednictwem Euroregionu Śląsk Cieszyński. Badani odpowiadając na pytanie, wskazywali dodatkowo na konieczność budowania dobrych relacji nie tylko z odbiorcami oferty podmiotu kultury, ale także z innymi instytucjami kultury, sponsorami, władzami lokalnymi, artystami czy pracownikami. Eksperti zgodnie stwierdzili, że instytucje kultury łączą mocne, trwałe więzi z odbiorcami oferty z własnej (narodowej) strony pogranicza polsko-czeskiego. Odpowiedzi takiej udzieliło 43 ekspertów z polskiej (20 osób) i czeskiej (23 osoby) strony pogranicza. Jako dowód najczęściej wskazywali: dużą frekwencję w czasie organizowanych wydarzeń kulturalnych, rosnącą liczbę wypożyczeń książek w bibliotekach, dużą liczbę odsłon oficjalnej strony internetowej instytucji, dużą liczbę polubień publikowanych przez instytucję kultury postów, zdjęć na oficjalnym profilu społecznościowym, duże zainteresowanie organizowanymi konkursami czy spotkaniami okazjonalnymi, częste wyrazy sympatii okazywane przy okazji uroczystości rocznicowych instytucji, a także rosnącą liczbę wolontariuszy, którzy chętnie włączają się w organizację wydarzeń kulturalnych.

Zapytano również ekspertów, jaki – w ich opinii – jest wpływ poszczególnych instrumentów marketing mixu na kształtowanie relacji, a konkretnie wzmacnianie więzi instytucji kultury z odbiorcami własnej (narodowej) strony pogranicza polsko-czeskiego. Eksperti poproszeni zostali o rozdzielenie 100 punktów pomiędzy poszczególne instrumenty marketing mixu (produkt, cenę, dystrybucję oraz promocję). Wyniki zaprezentowano na rysunku 3.

Z odpowiedzi uzyskanych od czeskich ekspertów wynika, że to produkt (oferta kulturalna) podmiotu kultury – jego dalszy rozwój, modyfikacja w celu lepszego dopasowania do potrzeb odbiorców – odgrywa kluczową rolę w procesie wzmacniania więzi instytucji kultury z odbiorcami własnej (narodowej)

strony pogranicza polsko-czeskiego. Co ciekawe, polscy eksperci uznali jednak, że to nie produkt, ale lepsza komunikacja marketingowa ma kluczowe znaczenie w procesie wzmacniania więzi. Polscy eksperci stwierdzili, że oferowany przez ich instytucje kultury produkt jest dobrze dopasowany do potrzeb odbiorców mieszkających po polskiej stronie granicy i nie wymaga znaczących zmian czy modyfikacji, konieczne natomiast staje się zastosowanie bardziej zaawansowanych instrumentów promocji, bazujących chociażby na mediach społecznościowych i nowoczesnych technologiach (m.in. z wykorzystaniem urządzeń mobilnych, takich jak smartfon, tablet czy notebook).

Rysunek 3. Wpływ instrumentów marketing mixu na wzmocnienie więzi instytucji kultury z mieszkańcami własnej (narodowej) strony pogranicza polsko-czeskiego

Źródło: Badania własne.

Odpowiadając na kolejne pytanie, zdecydowana większość polskich ekspertów (17 osób) uznała, że polskie instytucje kultury nie są związane mocnymi więzami z odbiorcami mieszkającymi po czeskiej stronie granicy. Zwrócono uwagę, że czescy odbiorcy goszczą w polskich instytucjach kultury zazwyczaj jedynie przy okazji realizowanych wspólnych polsko-czeskich projektów transgranicznych, ewentualnie wtedy, kiedy w instytucjach tych występują światowej

sławy artyści czy zespoły artystyczne, co zdarza się jednak niezwykle rzadko. Badani eksperci podkreślali dodatkowo, że pomimo iż ich instytucje kultury nie łączą trwałe więzi z klientami z drugiej strony granicy, to jednak do współpracy między polskimi i czeskimi instytucjami kultury dochodzi bardzo często, a instytucje te łączą dobre, przyjacielskie relacje. Podsumowanie uzyskanych odpowiedzi zestawiono w tabeli 1.

Tabela 1. Relacje na polsko-czeskim transgranicznym rynku usług kultury w opinii badanych ekspertów

Wyszczególnienie	Instytucja kultury buduje dobre relacje z odbiorcami (potencjalnymi odbiorcami) oferty kulturalnej			Instytucję kultury łączą mocne więzi z mieszkańcami (społecznością lokalną) własnej (narodowej) strony pogranicza polsko-czeskiego			Instytucję kultury łączą mocne więzi z mieszkańcami (społecznością lokalną) drugiej (zagranicznej PL lub CZ) strony pogranicza polsko-czeskiego		
	ś	d	m	ś	d	m	ś	d	m
Czesi	5,96	6	6	5,88	6	6	4,24	4	4
Polacy	5,92	7	6	5,60	7	6	3,20	3	3
Razem	5,95	6	6	5,74	6	6	3,72	4	4

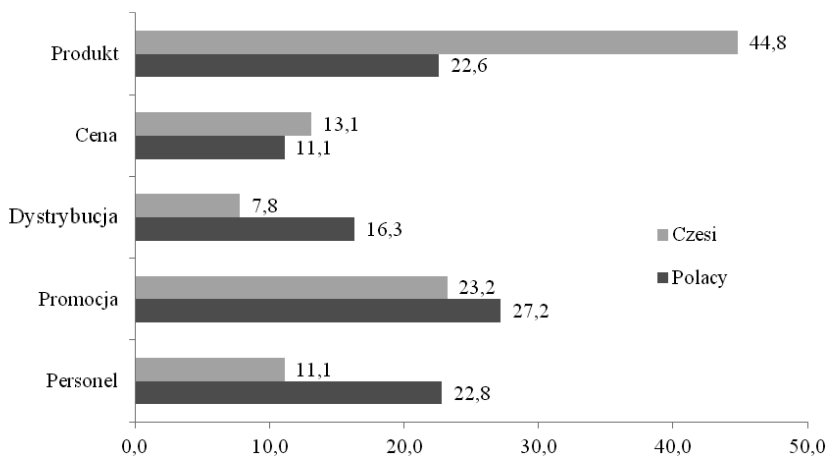
ś – średnia, d – dominanta, m – mediana

1 oznacza odpowiedź „zdecydowanie nie”, 2 – „nie”, 3 – „raczej nie”, 4 – „trudno powiedzieć”, 5 – „raczej tak”, 6 – „tak”, 7 – „zdecydowanie tak”

Źródło: Badania własne.

W opinii wszystkich ekspertów instytucje kultury chcące budować długotrwałe relacje, wzmocnić więzi z odbiorcami z drugiej strony granicy powinny w pierwszej kolejności skupić się na produkcie, który – w ich odczuciu – w obecnym kształcie jest niezbyt dobrze dopasowany do potrzeb mieszkańców kraju sąsiada (np. biblioteki nie posiadają księgozbiorów w języku polskim i czeskim, kina wyświetlają filmy tylko w jednej wersji językowej – brak napisów w drugim języku). Odpowiedź ta uzyskała łącznie największą liczbę punktów (33,7). Polscy eksperci – w odróżnieniu od ekspertów czeskich – i tym razem uznali jednak, że to promocja powinna odgrywać kluczową rolę w procesie wzmacniania więzi z klientami z drugiej strony granicy. W ich opinii, aby wzmocnić

więzi z mieszkańcami po drugiej stronie granicy należy przede wszystkim dociążyć do tych odbiorców z odpowiednio przygotowaną informacją o ofercie kulturalnej dostępnej w kraju sąsiada, mogącej być – według polskich ekspertów – równie, a może nawet bardziej atrakcyjną aniżeli ta, która dostępna jest we własnej miejscowości czy regionie. Ekspertci poproszeni zostali – podobnie jak poprzednio – o rozdzielenie 100 punktów pomiędzy poszczególne instrumenty marketing mixu (produkt, cenę, dystrybucję oraz promocję). Wyniki zaprezentowano na rysunku 4.

Rysunek 4. Wpływ instrumentów marketing mixu na wzmocnienie więzi instytucji kultury z mieszkańcami drugiej (zagranicznej) strony pogranicza polsko-czeskiego

Źródło: Badania własne.

Kolejne pytania dotyczyły funkcjonowania polsko-czeskiego transgranicznego rynku usług kultury. Zapytano ekspertów, czy instytucja kultury, którą reprezentują, powinna zaspokajać potrzeby kulturalne mieszkańców zarówno po polskiej, jak i po czeskiej stronie granicy. I tym razem zdecydowana większość badanych odpowiedziała na to pytanie twierdząco (40 osób). Jednocześnie bardzo często eksperci podkreślali, że oferta instytucji kultury musi być opracowywana w pierwszej kolejności z myślą o mieszkańcach danej gminy, miasta czy powiatu, w którym instytucja funkcjonuje, gdyż to właśnie z budżetów tych

jednostek finansowane są w większości publiczne instytucje kultury. Oczywiście, nie wyklucza to sytuacji, w której dodatkowo przygotowywana jest oferta dla mieszkańców z drugiej strony granicy (wiąże się to jednak z dodatkowym źródłem finansowania tego typu transgranicznych projektów kulturalnych). Czescy eksperci uznali również, że Polacy korzystają z oferty kulturalnej, która dostępna jest po czeskiej stronie, i odwrotnie (19 osób). Ich polscy koledzy byli już zdecydowanie bardziej powściągliwi – najczęściej nie potrafili wypowiedzieć się w tym względzie (16 osób odpowiedziało „trudno powiedzieć”). Dodawali przy tym, że jeżeli taka sytuacja występuje, to zazwyczaj przy okazji realizowanych polsko-czeskich transgranicznych projektów kulturalnych. Wszyscy badani byli zgodni, że polsko-czeski transgraniczny rynek usług kultury może jeszcze bardziej się rozwinąć, gdyż dotychczasowa współpraca transgraniczna w obszarze kultury ma najczęściej charakter instytucjonalny, co powinno w przyszłości przełożyć się również na częstsze i bardziej intensywne „mieszanie” publiczności po obu stronach granicy polsko-czeskiej. Podsumowanie uzyskanych odpowiedzi zestawiono w tabeli 2.

Tabela 2. Polsko-czeski transgraniczny rynek usług kultury w opinii badanych ekspertów

Wyszczególnienie	Instytucja kultury powinna zaspokajać potrzeby kulturalne mieszkańców zarówno po polskiej, jak i po czeskiej stronie granicy			Polacy korzystają z oferty kulturalnej, która dostępna jest po czeskiej stronie granicy, a Czesi korzystają z oferty, która dostępna jest po stronie polskiej			Polsko-czeski transgraniczny rynek usług kultury może jeszcze bardziej się rozwinąć		
	ś	d	m	ś	d	m	ś	d	m
Czesi	5,68	6	6	5,12	5 i 6	5	5,72	6	6
Polacy	5,40	6	5	4,12	4	4	5,24	5	5
Razem	5,54	6	6	4,62	4	4	5,48	6	6

ś – średnia, d – dominanta, m – mediana

1 oznacza odpowiedź „zdecydowanie nie”, 2 – „nie”, 3 – „raczej nie”, 4 – „trudno powiedzieć”, 5 – „raczej tak”, 6 – „tak”, 7 – „zdecydowanie tak”

Źródło: Badania własne.

Proces kształtowania długotrwałych więzi instytucji kultury z polskimi oraz czeskim odbiorcami oferty kulturalnej

Nowa rzeczywistość, w jakiej po wejściu do Unii Europejskiej, a następnie strefy Schengen znalazły się zarówno Polska, jak i Czechy, istotnie zmieniła funkcjonowanie instytucji kultury pogranicza polsko-czeskiego (pojawiła się m.in. możliwość pozyskiwania dodatkowych środków finansowych z programów Unii Europejskiej, wspierających współpracę transgraniczną). Zgodnie z polityką Unii Europejskiej w tym obszarze organizacje kultury, chcąc zapewnić sobie szybszy rozwój, powinny podejmować się działań na rzecz „zacieśniania się granic”, powinny opowiadać się za rozwiązaniami ukierunkowanymi na szeroko rozumianą współpracę transgraniczną, tym samym powinny kształtować długoterminowe relacje zarówno z polskimi, jak i z czeskimi odbiorcami oferty kulturalnej. Aby to jednak było możliwe, potrzebna jest rewizja, a następnie korekta koncepcji marketingowej przyjętej przez instytucje kultury. Z badań prowadzonych przez autora opracowania w Euroregionie Śląsk Cieszyński wśród mieszkańców m.in. Cieszyna i Czeskiego Cieszyna wynika, że nie wystarczy już stosowanie wyłącznie zasad tradycyjnej koncepcji marketingu, by zainteresować ofertą kulturalną odbiorcę zarówno z polskiej, jak i czeskiej strony pogranicza. Konieczne stało się sięganie po rozwiązania, które lepiej odpowiadać będą na potrzeby popytowej strony transgranicznego rynku usług kultury. Instytucje kultury pogranicza stosując marketing klasyczny, koncentrują się na pozyskaniu jak największej liczby nowych odbiorców swej oferty, zapominając przy tym, że od pozyskania nowych klientów znacznie ważniejsze i trudniejsze jest utrzymanie przez dłuższy okres tych obecnych klientów. Rozwiązaniem może być odejście od koncepcji marketingu transakcyjnego i przyjęcie rozwiązań z obszaru marketingu relacji (ang. *relationship marketing*). Przyjęcie tej koncepcji umożliwi bowiem nowoczesne spojrzenie na charakter wzajemnych oddziaływań i związków między organizacją kultury a różnorodnymi podmiotami jej otoczenia. Jej podstawą jest założenie o możliwości i konieczności utrzymania bezpośrednich kontaktów pomiędzy sprzedającym a nabywcą. W ramach tej koncepcji podkreśla się, iż w działaniach rynkowych kontakty bezpośrednie stanowią istotny warunek odniesienia sukcesu

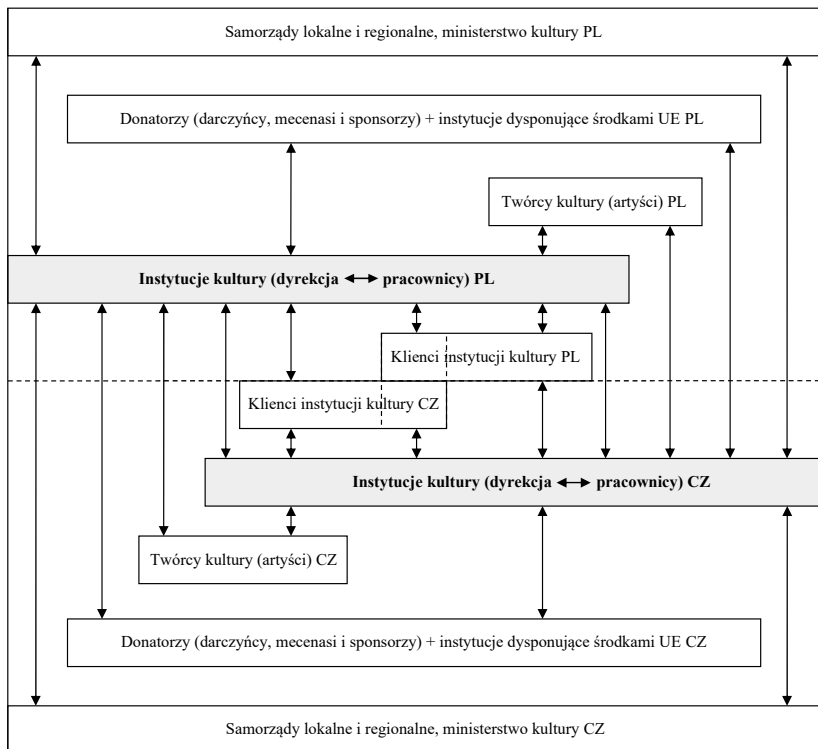
i są rozpatrywane jako długookresowy proces budowania trwałych powiązań z różnymi uczestnikami rynku.

Przed zastosowaniem koncepcji marketingu relacyjnego do obszaru jakiegokolwiek organizacji, w tym również do polskich i czeskich organizacji kultury, należy wyszczególnić główne grupy interesariuszy tych podmiotów. W opinii polskich i czeskich ekspertów, z którymi prowadzono wywiady, w odniesieniu do polsko-czeskiego transgranicznego rynku usług kultury będą to następujące grupy (rys. 5.):

- środowisko wewnętrzne (pracownicy instytucji kultury),
- klienci instytucji kultury (odbiorcy oferty kulturalnej),
- twórcy kultury (artyści),
- donatorzy (darczyńcy, mecenas, sponsorzy) oraz instytucje dysponujące środkami unijnymi,
- samorządy lokalne i regionalne, ministerstwo kultury.

Badani eksperci stwierdzili dodatkowo, że dla podmiotów kultury pogranicza polsko-czeskiego wymienione grupy interesariuszy ogrywiają różne role, a tym samym mają inne przełożenie na ich rozwój. W opinii wszystkich badanych ekspertów podstawową grupą interesariuszy, z którą należy budować długotrwałe relacje, są odbiorcy oferty kulturalnej. Dlatego to właśnie tej grupie poświęcona została uwaga w niniejszym artykule.

Projektując działania z zakresu marketingu relacji, menedżerowie polskich i czeskich podmiotów kultury powinni pamiętać, że mają one charakter ciągły i nie kończą się z chwilą nakłonienia potencjalnego klienta z Polski czy Czech do skorzystania z oferty instytucji kultury. Wychodzą one poza pojedynczą transakcję i mają charakter cykliczny. Oznacza to, że polskie i czeskie podmioty kultury funkcjonujące na transgranicznym rynku usług kultury oraz odbiorcy ich oferty przechodzą przez kolejne, powtarzające się etapy. Jeżeli przebieg danego cyklu trwania relacji jest niezakłócony, to partnerzy wymiany rozpoczynają nowy cykl. Przechodzenie przez kolejne cykle jest warunkiem kontynuowania związku. Proces budowania długotrwałych relacji polskich oraz czeskich organizacji kultury z odbiorcami oferty kulturalnej oraz z pozostałymi grupami interesariuszy zaprezentowany został na rysunku 6.

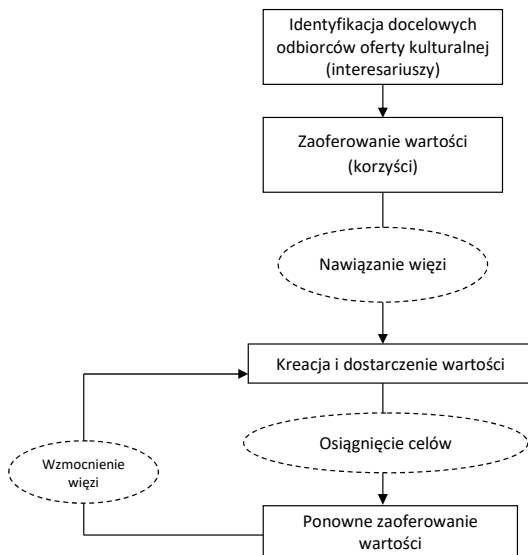
Rysunek 5. Interesariusze instytucji kultury na polsko-czeskim transgranicznym rynku usług kultury

Źródło: Opracowanie własne na podstawie badań.

W procesie budowania długotrwałych więzi instytucji kultury z odbiorcami oferty kulturalnej (rys. 6.) wyodrębnić należy dwie główne fazy: fazę wstępną – tworzenie więzi (kończy się z chwilą nakłonienia potencjalnego klienta do skorzystania z oferty kulturalnej), i fazę właściwą – wzmacnianie więzi (ma charakter zamkniętego cyklu i może trwać przez dłuższy czas). Najogólniej rzecz ujmując, faza wstępna procesu marketingu relacyjnego będzie tożsama z procesem marketingu w ujęciu klasycznym. W fazie tej należy dokonać – co jest bardzo ważne – właściwej identyfikacji docelowych odbiorców oferty kulturalnej zarówno z polskiej, jak i czeskiej strony. Niezbędne jest zatem

przeprowadzenie ich segmentacji¹². Podstawowym kryterium segmentacji powinien być stopień przywiązania czy też lojalności odbiorców oferty kulturalnej wobec konkretnej instytucji kultury.

Rysunek 6. Proces budowania długotrwałych więzi instytucji kultury z odbiorcami oferty kulturalnej

Źródło: Opracowanie własne na podstawie: R. FURTAK, *Marketing partnerski na rynku usług*, PWE, Warszawa 2003, s. 182.

Według badanych ekspertów kluczowym założeniem fazy wstępnej (jak również całego procesu marketingu relacyjnego) jest idea wartości (korzyści). Wyodrębnionym segmentom (segmentowi) klientów należy zaproponować określoną wartość. Zgodnie z założeniami koncepcji marketingu relacji wartość jest pojęciem szerszym od użyteczności. O wartości decyduje bowiem nie tylko to, jaką usługę otrzymuje klient, ale równie ważny jest sposób otrzymywania tej usługi (jakość procesu interakcji i dialog z klientem). Skutkiem

¹² R. FURTAK, *Marketing partnerski na rynku usług*, PWE, Warszawa 2003, s. 183; Z. DACKO-PIKIEWICZ, Ł. WRÓBLEWSKI, *Spatial range of the influence of the philharmonic institutions in Katowice*, "Forum Scientiae Oeconomia", Vol. 5, Special Issue No. 1, 2017, s. 17–34.

wymiany wartości materialnych i niematerialnych są: satysfakcja klientów, ich zaufanie i przywiązanie do usługodawcy. W opinii badanych ekspertów polskie i czeskie instytucje kultury posiadają w swej ofercie produkty, które są wartościowe dla odbiorców własnej (narodowej) strony pogranicza polsko-czeskiego. Niestety, według ekspertów w ofercie ciągle brakuje produktów, które są równie atrakcyjne i wartościowe dla odbiorców zarówno z polskiej, jak i z czeskiej strony granicy. Dodatkowo eksperci wskazali bariery, które obniżają jakość procesu interakcji i dialog z odbiorcą z drugiej strony granicy. Zdaniem badanych ekspertów do barier tych zaliczyć należy:

- barierę językową – nieznajomość albo słaba znajomość języka kraju sąsiada stanowi istotną barierę w komunikowaniu treści po drugiej stronie granicy, a także w pełnym odbiorze oferty części instytucji kultury kraju sąsiada (np. teatru, kina czy biblioteki),
- brak informacji o ofercie dostępnej po drugiej stronie granicy,
- strony internetowe instytucji kultury pogranicza polsko-czeskiego bardzo często dostępne są jedynie w narodowych wersjach językowych, nie są tłumaczone na język kraju sąsiada,
- brak transgranicznej sieci komunikacji międzymiastowej pokrywającej obszar pogranicza polsko-czeskiego czy chociażby tylko Euroregionu Śląsk Cieszyński,
- zbyt mała liczba produktów kulturalnych w ofercie instytucji kultury, które w równym stopniu byłyby atrakcyjne zarówno dla polskich, jak i czeskich odbiorców; należy pamiętać, że nawet bardzo popularny polski aktor teatralny, który znany jest w Polsce szerokiej publiczności, bardzo często będzie zupełnie anonimowy dla czeskiego odbiorcy.

Dodatkowo warto zwrócić uwagę na rolę dialogu w utrzymywaniu więzi¹³. W opinii badanych ekspertów dialog instytucji kultury z odbiorcami oferty kulturalnej po drugiej stronie granicy występuje, niestety, niezwykle rzadko.

Z chwilą, kiedy potencjalny odbiorca zdecyduje się skorzystać z oferty kulturalnej (zaakceptuje wartość, jaką oferuje polski lub czeski podmiot kultury), następuje przejście do właściwej fazy procesu marketingu relacyjnego – zostaje

---

¹³ Ibidem, s. 186.

nawiązana więź między podmiotem kultury a odbiorcą oferty. Satysfakcjonujące kontakty między instytucją kultury a odbiorcami oferty kulturalnej powodują, że wzrasta ich zaufanie, przywiązanie do instytucji i stopniowe wspina się na szczyt po „drabinie lojalności” (od odbiorcy nielojalnego po odbiorcę wyjątkowego, prawdziwego). Niezbędnym warunkiem pogłębienia więzi jest jednak podtrzymywanie relacji poprzez ponowne zaoferowanie odbiorcom wartości¹⁴. W opinii badanych ekspertów polskie oraz czeskie podmioty kultury, chcąc wzmocnić więzi ze swymi klientami, zapraszają ich do specjalnych klubów sympatyków, oferują im specjalne bonifikaty na wybrane produkty ze swej oferty kulturalnej, przesyłają za pomocą internetu spersonalizowane magazyny informacyjne (newsletter), z których odbiorcy mogą czerpać informacje dotyczące samej instytucji kultury czy jej oferty. Ponadto drogą pocztową najwierniejszym, najbardziej lojalnym klientom przesyłane są zaproszenia na określone wydarzenia kulturalne.

Na polsko-czeskim transgranicznym rynku usług kultury często jednak dochodzi do odrzucenia wartości, a tym samym następuje osłabienie lub przerwanie relacji łączącej podmiot kultury z odbiorcą oferty, w szczególności z odbiorcą oferty z drugiej strony granicy. Należy bowiem pamiętać, iż zarówno potrzeby odbiorców, jak i oferowane przez polskie oraz czeskie podmioty kultury wartości cechuje dynamika. Przykładowo, na skutek wahań w poziomie jakości świadczonych usług zmienia się również poziom postrzeganej przez odbiorcę wartości. Jeżeli dystans między oferowaną a pożądaną wartością przekroczy punkt krytyczny, zwykle następuje odrzucenie tej oferty. Dlatego należy stale monitorować przebieg procesu marketingu relacyjnego i to nie tylko realizację celów instytucji kultury (bardzo często zawartych w zapisach realizowanych projektów transgranicznych finansowanych z funduszy Unii Europejskiej), ale także tzw. momenty krytyczne, takie jak np. odrzucenie przez polskich lub czeskich odbiorców wartości oferowanych przez instytucję kulturę w chwili zakończenia realizacji projektu transgranicznego.

---

¹⁴ D. VRONTIS, A. YHRASSOU, *A new conceptual framework for business-consumer relationship*, “Marketing Intelligence & Planning” 2007, No. 25(7), s. 789–806; R.A. CASTANHO, J.M. NARANJO GÓMEZ, J. KUROWSKA-PYSZ, *How to Reach the Eurocities? A Retrospective Review of the Evolution Dynamics of Urban Planning and Management on the Iberian Peninsula Territories*, “Sustainability” 2019, No. 11, s. 602.

Podsumowanie

Zbytнім uproszczeniem byłby wniosek, że koncepcje marketingu relacji można „na ślepo” stosować na transgranicznym rynku usług kultury w odniesieniu do odbiorców zarówno po polskiej, jak i po czeskiej stronie granicy, bez jakichkolwiek modyfikacji. Przeprowadzone na pograniczu polsko-czeskim pogłębione wywiady indywidualne dowodzą, że polscy i czescy menedżerowie instytucji kultury różnią się zdaniem w kwestii kluczowych instrumentów marketing mixu, które – w ich opinii – powinny mieć pierwszorzędne zastosowanie na etapie wzmacniania więzi łączących organizację kultury z polskimi i czeskiemi odbiorcami jej oferty. Według polskich ekspertów kluczowym instrumentem budowania relacji (wzmacniania więzi) jest promocja, natomiast w opinii czeskich badanych najważniejszą rolę odgrywa nie promocja, ale produkt. Nie potwierdziła się zatem hipoteza głosząca, że polscy i czescy menedżerowie organizacji kultury ze wszystkich instrumentów marketing mixu największe znaczenie w procesie wzmacniania więzi podmiotów kultury z polskimi oraz czeskimi odbiorcami oferty kulturalnej na transgranicznym rynku usług kultury przypisują produktowi. Na rynku tym należy więc zachować równowagę między poglądem, że oferta kulturalna powinna być modyfikowana i dopasowywana do potrzeb odbiorcy z sąsiedniego kraju, a poglądem, że oferta kulturalna powinna być adresowana przede wszystkim do mieszkańców własnej (narodowej) strony pogranicza i jedynie poprzez odpowiednio prowadzone działania z zakresu promocji należy pozyskiwać odbiorców z drugiej strony granicy.

Literatura

- ANDERSON B., *Imagined Communities. Reflections on the Origin and Spread of Nationalism. Revised Edition*, Verso, London–New York 2006.
- CASTANHO R.A., NARANJO GÓMEZ J.M., KUROWSKA-PYSZ J., *How to Reach the Eurocities? A Retrospective Review of the Evolution Dynamics of Urban Planning and Management on the Iberian Peninsula Territories*, “Sustainability” 2019, No. 11, s. 602.
- DACKO-PIKIEWICZ Z., WRÓBLEWSKI Ł., *Spatial range of the influence of the philharmonic institutions in Katowice*, “Forum Scientiae Oeconomia”, Vol. 5, Special Issue No. 1, 2017.

- DANTO A.C., *The Artworld*, [in:] KORSMEIJER C., ed., *Aesthetics: The Big Questions*, Blackwell Publishing, Oxford 1964.
- DICKIE G., *The Art Circle: A Theory of Art*, Haven, New York 1984.
- FURTAK R., *Marketing partnerski na rynku usług*, PWE, Warszawa 2003.
- KASPEREK A., *Culture as a space of reconciliation through transborder cooperation. The case of project activeness implemented within the activity of Cieszyn Silesia Euroregion*, [in:] WRÓBLEWSKI Ł., DACKO-PIKIEWICZ Z., LIU J.C.Y., eds., *Cultural Management. From Theory to Practice*, London Scientific, London 2018.
- KĘDZIOR Z., red., *Badania rynku. Metody i zastosowania*, PWE, Warszawa 2005.
- VRONTIS D., YHRASSOU A., *A new conceptual framework for business-consumer relationship*, "Marketing Intelligence & Planning" 2007, No. 25(7).
- WRÓBLEWSKI Ł., *Culture Management. Strategy and Marketing Aspects*, Logos Verlag Berlin, Berlin 2017.
- WRÓBLEWSKI Ł., *Structure and conditions for the functioning of the Polish-Czech cross-border market of cultural service*, "Ekonomski vjesnik" 2018, No. 31(2).
- WRÓBLEWSKI Ł., DACKO-PIKIEWICZ Z., CUYLER A., *The European Union consumer behaviour in the festivals market in Poland*, "Polish Journal of Management Studies" 2017, No. 16, s. 302–314.
- WRÓBLEWSKI Ł., DZIADZIA B., DACKO-PIKIEWICZ Z., *Sustainable Management of the Offer of Cultural Institutions in the Cross-Border Market for Cultural Services – Barriers and Conditions*, "Sustainability" 2018, No. 10, s. 3253.

Lukasz Wróblewski

Formování vztahů kulturních organizací s příjemci kulturní nabídky v polsko-českém pohraničí

Shrnutí

Článek má teoreticko-empirický charakter. V první části textu je přiblížen pojem přeshraničního trhu kulturních služeb a podmínky jeho fungování. V další části byly identifikovány možnosti aplikace koncepce marketingu vztahů v kulturních institucích, které fungují na přeshraničním trhu kulturních služeb, a to na základě hloubkových rozhovorů s padesáti experty, zástupci kulturních institucí v polsko-českém pohraničí. Realizované průzkumy svědčí o tom, že polští a čeští manažeři kulturních institucí se

mezi sebou liší v postoji ke klíčovým nástrojům mix marketingu, které podle jejich názoru by měly být v první řadě používány ve fázi posilování vazeb spojujících kulturní organizaci s polskými a českými příjemci kulturní nabídky. Podle polských expertů je klíčovým nástrojem budování vztahů (posilování vazeb) marketingová komunikace a podle názoru českých respondentů jsou to aktivity spojené s tvorbou produktu.

Łukasz Wróblewski

Formovanie vzťahov kultúrnych organizácií s prijímateľmi kultúrnej ponuky v poľsko-českom pohraničí

Zhrnutie

Článok ma teoreticko-empirický charakter. V prvej časti textu je priblížený pojem cezhraničného trhu kultúrnych služieb a podmienky jeho fungovania. V ďalšej časti boli – na základe hĺbkových rozhovorov s päťdesiatimi expertmi, zástupcami kultúrnych inštitúcií v poľsko-českom pohraničí – identifikované možnosti aplikácie koncepcie marketingu vzťahov v kultúrnych inštitúciách, ktoré fungujú na cezhraničnom trhu kultúrnych služieb. Realizované prieskumy svedčia o tom, že poľskí a českí manažéri kultúrnych inštitúcií sa medzi sebou líšia v postoji ku klúčovým nástrojom mix marketingu, ktoré podľa ich názoru by mali byť v prvom rade používané vo fáze posilňovania väzieb spájajúcich kultúrnu organizáciu s poľskými a českými prijímateľmi kultúrnej ponuky. Podľa poľských expertov je klúčovým nástrojom budovania vzťahov (posilňovania väzieb) marketingová komunikácia a podľa názoru českých respondentov sú to aktivity spojené s tvorbou produktu.